

Inhoud

1.	Inleiding	3
1.1	Introductie agrarisch natuurbeheer	3
1.2	Leeswijzer en doel visie	3
2.	Agrarisch natuurbeheer in Nederland	4
2.1	Historie agrarisch natuurbeheer in Nederland	4
2.2	Resultaten agrarisch natuurbeheer	5
2.3	Het gemeenschappelijk landbouwbeleid	7
2.4	Het Nationaal Strategisch Plan	7
2.5	Komend beleid.....	8
3.	Open grasland en Aanvalsplan Grutto.....	8
3.1	Inleiding	8
3.2	Huidig beleid.....	10
3.3	Nieuw beleid.....	11
3.3.1	Aanpassing begrenzing weidevogelkerngebied.....	11
3.3.2	Toevoegen Kieviten bij hoge dichtheden.....	12
3.3.3	Aanpassing beheer in randzone	12
3.3.4	Vijfheerenlanden	13
3.4	Aanvalsplan Grutto.....	13
3.4.1	Inleiding	13
3.4.2	Aanpassing beleid	14
3.5	Resumerend	15
4.	Dooradering.....	16
4.1	Natte dooradering	16
4.1.1	Inleiding	16
4.1.2	Huidig beleid	17
4.2	Droge dooradering.....	18
4.2.1	Inleiding	18
4.2.2	Huidig beleid	19
4.3	Nieuw beleid.....	21
4.3.1	Samenvoegen deelgebieden dooradering.....	21
4.3.2	Verwijderen graslandranden in Vijfheerenlanden	23
4.3.3	Wijziging begrenzing zwarte stern	23
4.3.4	Volvelds botanisch beheer	24
4.3.5	Landschapselementen	24

4.3.6 Akkerpakketten	25
4.3.7 Patrijs in Utrecht.....	25
4.4 Resumerend	25
5. Categorie Water	25
5.1 Algemeen.....	25
5.2 Huidig beleid	26
5.3 Nieuw beleid	28
5.3.1 7 ^e actieprogramma Nitraatrichtlijn.....	28
5.3.2 Waterberging.....	29
5.3.3 Slotenplannen.....	29
5.4 Resumerend	29
6. Categorie Klimaat.....	29
6.1 Klimaatmitigatie	29
6.2 Klimaatadaptatie	30
6.3 Beheerfuncties	31
7. Overige veranderingen en aanpassingen ANLb.....	32
7.1 Overleg met collectieven.....	32
7.2 Investeringsregelingen GLB-NSP	32
7.3 Agrarisch natuurbeheer in het NNN en de Groene contour	33
7.4 Langjarige beheercontracten	34
7.5 Relatie Natura2000-gebieden en ANLb	34
7.6 Bepaling hectareprijs.....	34
7.7 Monitoring.....	34
8. Financiën	35
Literatuur	35
Bijlagen.....	38
Bijlage I. Trends prioritaire vogelsoorten ANLb in Utrecht.....	38
Bijlage II. Het ANLb en de agrarische collectieven	50
Bijlage III. Adviestarieven landelijke beheerpakketten 2017	54

1. Inleiding

1.1 Introductie agrarisch natuurbeheer

Op 1 januari 2023 gaat het nieuwe Gemeenschappelijk Landbouw Beleid – Nationaal Strategisch Plan (GLB-NSP) in werking. Dit veroorzaakt wijzigingen en uitbreidingen in de uitvoering van het GLB-NSP, zowel in het Garantiefonds (pijler 1 van het GLB) als in het Plattelandsfonds (pijler 2 van het GLB). Op 1 januari 2023 gaat tevens een nieuwe periode van start voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb), wat in pijler 2 van het GLB zit. Ook hierin gaat een en ander wijzigen, onder andere door de invoering van het ‘Aanvalsplan Grutto’, het toevoegen van maatregelen voor klimaatadaptatie en -mitigatie en het uitbreiden van het huidige ANLb.

In deze visie is uitgewerkt hoe de provincie Utrecht het agrarisch natuurbeheer tot en met 2030 wil invullen. Dit plan betreft vooral de toekomst van het ANLb, maar geeft ook een inzicht in de andere onderdelen van het GLB-NSP. Daarnaast willen we enkele wenselijke aanpassingen in het bestaande ANLb doorvoeren. Om deze redenen stellen we de ‘Visie Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer 2023-2030’ op.

In deze visie wordt de lijn uiteengezet die de provincie de komende jaren wil aanhouden op het gebied van agrarisch natuurbeheer. Zowel de doelen, de uitdagingen als de mogelijkheden van het agrarisch natuurbeheer zijn hierin beschreven. De aanpassingen in het beleid die in deze visie worden voorgesteld, moeten al worden doorgevoerd in het Natuurbeheerplan van 2023. Deze visie kan de komende jaren worden gebruikt als fundament voor het ANLb in de provincie Utrecht. Het agrarisch natuurbeheer is zeker geen geïsoleerd werkveld dat enkel gericht is op het behoud van biodiversiteit in het landelijk gebied. Het heeft nauwe raakvlakken met beleidscomponenten als bodem, water, klimaat, stikstof, Natura2000-gebieden, agrarische bedrijfsvoering en er zijn vele actoren bij betrokken. Om deze reden is getracht deze visie zo integraal mogelijk op te stellen. De kern van deze visie is en blijft het ANLb.

1.2 Leeswijzer en doel visie

In deze visie zijn aanpassingen van het ANLb in Utrecht voorgesteld. Deze wijzigingen zullen uiteindelijk gaan landen in het jaarlijks op te stellen Natuurbeheerplan. Deze visie is dan ook niets meer (maar ook niets minder) dan een voorbereidend document met beleidswijzigingen, waarvoor de subsidiekaders in het Natuurbeheerplan worden vastgesteld. Het Natuurbeheerplan wordt jaarlijks in de periode maart-mei ter informatie aan Provinciale Staten aangeboden.

In deze visie is de opbouw in de centrale hoofdstukken over ‘open grasland’, ‘dooradering’ en ‘water’ overeenkomstig en als volgt: eerst wordt een overzicht gegeven van het bestaande beleid en deze wordt ook (summier) beoordeeld. Daarna volgen de aanpassingen die we willen doorvoeren. Dit zijn dus de voorgestelde wijzigingen die gaan landen in het Natuurbeheerplan. Deze hoofdstukken sluiten kort resumerend af met een overzicht van de belangrijkste wijzigingen.

Alvorens de drie centrale hoofdstukken behandeld worden, begint deze visie met een korte geschiedenis van het ANLb in Nederland en Utrecht. Tevens wordt in dit inleidende hoofdstuk ingegaan op andere onderdelen van de GLB-NSP, zoals de conditionaliteiten, de ecoregelingen en de wijze waarop de cofinanciering is geregeld in de verschillende pijlers van dit programma. Daarna worden in de reeds genoemde hoofdstukken de afzonderlijke, bestaande leefgebieden besproken. Hierna wordt ingegaan op de overige nieuwe beleidsonderdelen, die via het ANLb uitgevoerd moeten gaan worden. Dit betreft in de eerste plaats de geheel nieuwe categorie ‘Klimaat’, waarvoor aparte middelen beschikbaar gesteld gaan worden. Tot slot volgen nog twee afsluitende hoofdstukken: in de een na laatste staan de overige, kleinere beleidswijzigingen die niet bij de afzonderlijke leefgebieden konden worden behandeld – de hoofdstuktitel spreekt dan ook over ‘overige veranderingen en aanpassingen’ - en als afsluitend hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de financiële aspecten van het ANLb en de komende beleidswijzigingen. :

2. Agrarisch natuurbeheer in Nederland

2.1 Historie agrarisch natuurbeheer in Nederland

De agrarische sector is van oudsher een belangrijke sector in Nederland¹. 54% van de totale oppervlakte van Nederland is in agrarisch gebruik. Dit geldt ook voor de provincie Utrecht, waar volgens het CBS in 2015 zo'n 55% in agrarisch gebruik was. De agrarische productie is onder invloed van nationaal en Europees beleid aanzienlijk toegenomen in de afgelopen decennia. Dit ging gepaard met een hevige intensivering van het landgebruik om een optimale efficiëntie van productie te bewerkstelligen. Deze groei en intensivering hebben geleid tot een ernstige afname van de biodiversiteit in het landelijk gebied. Omdat veel van het Nederlandse landoppervlak gebruikt wordt voor de agrarische sector, valt hier dus ook veel te winnen op het gebied van biodiversiteit.

Het startpunt van het agrarisch natuurbeheer in Nederland is de in 1975 verschenen "Nota betreffende de relatie tussen landbouw en natuur- en landschapsbehoud", kortweg de Relatienota genoemd. Hierin werd getracht het waardevolle cultuurlandschap te behouden. Uitgangspunt was de constatering dat landbouw en landschap en natuur niet langer meer automatisch samenvielen: "Ten aanzien van grote delen van ons land kan zelfs worden gesteld, dat deze situatie in haar tegendeel is omgeslagen" (Relatienota 1975). Het behoud van de natuur werd ingezet volgens twee sporen. In de eerste plaats door de aankoop van 100.000 ha agrarische grond en deze om te vormen tot reservaatgebied. Daarnaast werd nog eens 100.000 ha aangewezen als 'beheergebied', waar boeren op vrijwillige basis tegen een vergoeding op basis van gedeelde inkomsten, een bijdrage aan het natuurbeheer konden leveren. Deze scheiding tussen natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer duurt nog voort tot op de dag van vandaag.

Eind jaren tachtig komt met het Natuurbeleidsplan - en de uitwerking van de Ecologische Hoofdstructuur hierin - meer focus op de realisatie en het verbinden van natuurgebieden. Maar ook de aangewezen gebieden voor agrarisch natuurbeheer zijn onderdeel van dit beleid. Het landschapsonderhoud wordt in 1992 gedecentraliseerd naar de provincies. In 2000 wordt met het Programma Beheer meer uniformiteit in de uitvoering en subsidiëring van beide stelsels verkregen en in 2007 wordt ook dit onderdeel gedecentraliseerd naar de provincies. In 2010 vond met de invoering van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) een grote en belangrijke vereenvoudiging van het subsidiestelsel plaats, zowel voor het natuurbeheer als voor het agrarisch natuurbeheer. De opbouw van het SNL is gelaagd. Er is op nationaal niveau uniformiteit aan regelingen en werkwijzen, die tot stand is gekomen in wisselwerking met de provincies en Brussel. De worden opgesteld door de provincies en uitgewerkt in een jaarlijks te actualiseren Natuurbeheerplan. De subsidieaanvraag en uitvoering van het agrarisch natuurbeheer gebeurde tot 2016 nog door individuele agrariërs, georganiseerd in agrarische natuurverenigingen. Het agrarisch natuurbeheer was toen vooral gericht op weidevogels, botanische waarden (vooral bij sloten) en landschapsbeheer.

In 2016 wordt het stelsel opnieuw omgevormd tot het huidige Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), waarbij de agrarische natuurverenigingen veelal worden vervangen door agrarische collectieven (zie voor een uitleg van het ANLb en de collectieven bijlage II). Individuele aanvragen door agrariërs zijn niet meer mogelijk en de provinciale subsidiebeschikkingen worden opgesteld voor de collectieven. Deze collectieven spelen een cruciale rol en coördineren alle aanvragen in hun werkgebied. Zo worden de uitvoeringskosten aanzienlijk teruggedrongen. De uitvoering en een groot deel van de planning van het agrarisch natuurbeheer (het "hoe") komt bij de collectieven te liggen. De provincies bepalen de beleidsdoelen, subsidiëren de collectieven en hebben daarnaast een meer controlerende en ondersteunende rol (het "wat" en "waar"). Het beleid is ingedeeld in leefgebieden: open grasland, open akkerland (afwezig in de provincie Utrecht), natte dooradering, droge dooradering en de categorie water. De diersoorten waarvan lidstaat Nederland

¹ De tekst uit dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op de eerste vijf hoofdstukken van Snoo *et al.* (2016).

de Staat van Instandhouding moet garanderen volgens de Vogel- en Habitatrichtlijn worden aan de verschillende leefgebieden toegekend, andere doelen aan categorieën. Het vernieuwde stelsel stelt als eis dat alle soorten en habitattypen waarvoor Nederland, ook buiten de N2000-gebieden, een verplichting heeft, duurzaam moeten worden behouden en voor agrarisch natuurbeheer in aanmerking komen. Elke provincie kan hier nog eigen doelen aan toevoegen. Zo behoudt de provincie Utrecht de mogelijkheid voor botanisch beheer in de NNN-agrarisch en in de Groene Contour. Daarnaast worden er waterdoelen geformuleerd door de waterschappen, die het subsidiestelsel van het SNL gebruiken voor de realisatie van onder andere een betere waterkwaliteit in het landelijk gebied. Binnen de vier leefgebieden is een verdere onderverdeling gemaakt naar beheertypen en -functies.

Bij de uitwerking van het agrarisch natuurbeheer speelt de discussie over “verweving” en “scheiding” een belangrijke rol. Vanuit landbouwoogpunt bestaat het beeld dat bedrijven met veel agrarisch natuurbeheer de koplopers zijn, waarbij de voedselproductie en het behoud van landschap en biodiversiteit integraal in de bedrijfsvoering zijn uitgewerkt. In contrast hiermee wordt agrarisch natuurbeheer soms ook gezien als belemmerend in de bedrijfsvoering, vanwege de grootschalige productie die noodzakelijk is om te kunnen concurreren op de wereldmarkt. Indien bedrijven met en zonder agrarisch natuurbeheer (AN) worden vergeleken, blijkt dat bedrijven met AN een lagere intensiteit hebben dan bedrijven zonder AN – tot zover geen verrassing. Maar ook blijkt dat bedrijven met AN een aanzienlijk hoger inkomen hebben dan bedrijven zonder AN. Bovendien hebben bedrijven met AN vaker een opvolger (Schrijver et al., 2016). Overigens is dit schijnbaar goede resultaat beslist niet uitsluitend toe te schrijven aan de middelen die dankzij het agrarisch natuurbeheer naar de bedrijven vloeit.

Het agrarisch natuurbeheer kan niet los gezien worden van de landbouwtransitie naar een duurzamere landbouw. Sterker nog, in het [Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur](#) wordt het ANLb benoemd als een eerste stap richting een natuurinclusief landbouwsysteem. Met het agrarisch natuurbeheer wordt er gestreefd naar het bieden van geschikt leefgebied voor boerenlandsoorten terwijl er tegelijkertijd ruimte geboden wordt voor agrarische productie. De resultaten op het gebied van biodiversiteit zijn uiteraard niet te vergelijken met regulier natuurbeheer, maar dat is dan ook nooit het doel geweest. In lijn met de Utrechtse [Landbouwvisie](#) leent het ANLb zich bij uitstek voor een transitie richting een duurzamere landbouw in Utrecht door de natuur te sparen en te verzorgen.

2.2 Resultaten agrarisch natuurbeheer

Waarom doen we eigenlijk aan natuurbeheer in de agrarische gebieden? In de eerste plaats is de oppervlakte aan landbouwgrond aanzienlijk. Het bedekt circa tweederde van het landelijk gebied. Hierdoor ligt van een aantal diersoorten de verspreiding voor een belangrijk deel in het cultuurlandschap (zowel agrarisch als natuur). Dit betreft niet alleen de weide- en akkervogels, maar bijvoorbeeld ook een groot aantal plantensoorten en insecten. Behoud van de staat van instandhouding van deze soorten is vrijwel onmogelijk in uitsluitend natuurreservaten omdat een groot deel van de oorspronkelijke verspreiding ook in het agrarisch gebied ligt. In de tweede plaats is behoud van biodiversiteit in het agrarisch gebied ook belangrijk voor de agrarische productie. Voorbeelden van deze functionele biodiversiteit zijn bestuivende insecten, regenwormen en andere bodemorganismen en plaagbestrijders. In de derde plaats heeft de huidige landbouw ook negatieve effecten op nabijgelegen natuurgebieden. Voorbeelden hiervan zijn de uitstoot (en depositie) van stikstof en verdroging door veel lagere waterpeilen in het agrarisch gebied. Met agrarisch natuurbeheer wordt getracht een bufferzone op te werpen, zodat deze negatieve milieueffecten worden beperkt.

Sinds de invoering van het ANLb in 2016 lijkt agrarisch natuurbeheer in veel gevallen efficiënter te zijn geworden en is er doorgaans een verbeterde samenwerking tussen provincie en agrariërs (BIJ12, 2017). Ook is de bereidheid van agrariërs om mee te doen hoger geworden, getuige de groei van de oppervlakte land waar agrarisch natuurbeheer op wordt toegepast: van 64.293 hectare in 2016 naar

77.351 hectare in 2018 (Boonstra en Nieuwenhuizen, 2019). Een vergelijkbare groei was zichtbaar in de provincie Utrecht, waar het totale areaal met agrarisch natuurbeheer groeide van 5.609 hectare in 2016 naar 9.952 hectare in 2021.

Voor wat de resultaten van het agrarisch natuurbeheer betreft moet echter ook geconstateerd worden dat het zelfs in de beheerde gebieden niet heeft geresulteerd in het stoppen van de achteruitgang van de biodiversiteit. Zo blijkt uit bijvoorbeeld de boerenlandvogelbalans van 2020 (Kleyheeg *et al.*, 2020) dat er nog altijd een negatieve populatietrend te zien is bij veel boerenlandvogels, ondanks het toegenomen agrarisch natuurbeheer. Uit de [Rapportage Natuur](#) komt naar voren dat de achteruitgang in de natuurgebieden is gestopt, maar in het agrarisch gebied nog doorgaat. In Utrecht is de achteruitgang van de weidevogels recentelijk gestopt (Slaterus *et al.*, 2021), maar dit geldt nog niet voor geheel Nederland of de periode 1990-2020 in Utrecht. In bijlage I is een overzicht gegeven van de Utrechtse prioritaire vogelsoorten. Uit de verschillende trends komt een beeld naar voren dat een aantal soorten achteruit blijft gaan en een aantal stabiel is; een toename is nauwelijks het geval.

De effectiviteit van het agrarisch natuurbeheer is al jaren een punt van discussie. In 2001 kwamen Kleijn *et al.* al met een kritisch artikel over de effectiviteit en het gebrek aan onderzoek hiernaar. In 2013 kwam ook de Raad van de leefomgeving met een kritisch rapport over de effectiviteit van het toenmalige agrarisch natuurbeheer. Hoe komt het dat, ondanks het agrarisch natuurbeheer, het maar niet lukt om de biodiversiteit in het agrarisch gebied te behouden, laat staan toe te laten nemen? Hiervoor zijn drie redenen te geven. In de eerste plaats is de landbouwproductie aanzienlijk toegenomen en de bedrijfsvoering eveneens geïntensiveerd. (Raad van de leefomgeving, 2013) Het toegenomen agrarisch natuurbeheer compenseert (nog) onvoldoende de negatieve effecten van de gigantische intensivering, die noodzakelijk is om blijvend voor de wereldmarkt te kunnen produceren. In de tweede plaats was het aanvankelijk nooit de bedoeling om de biodiversiteit in gelijke mate te behouden. In de Relatienota werd slechts gesproken over 100.000 ha beheergebied. Pas in 2016, bij de decentralisatie, werden de doelstellingen van de Vogel- en Habitatrichtlijn – behoud van de staat van instandhouding van doelsoorten op nationale schaal - overgenomen bij het agrarisch natuurbeheer. In de derde plaats is de oppervlakte van het agrarisch gebied aanzienlijk afgenomen (Raad van de leefomgeving, 2013). Dit is ook van invloed geweest op de biodiversiteit in het landelijk gebied.

Wat wel opvalt is dat de afname van biodiversiteit in de gebieden met agrarisch natuurbeheer doorgaans minder is dan in enkel intensief gebruikt land (Batáry *et al.*, 2015; Klein *et al.*, 2006). Er zijn kleine successen, met name in de gebieden waar met veel kennis zorgvuldig wordt ingezet op behoud van de natuurwaarden. Ook lijkt succes afhankelijk van het beheer wat gepleegd wordt en omgevingsfactoren. Er lijkt een correlatie te zijn tussen deze geringere afname van biodiversiteit en het ANLb, maar een causaal verband is lastig aan te tonen. Dit komt doordat de ecologische effectiviteit van ANLb-beheerpakketten moeilijk te meten is. Beheerpakketten bestaan uit verschillende beheeractiviteiten en mikken op verschillende doelsoorten. Het is dus geen kwestie van het simpelweg monitoren van een enkele soort(groep). Daarnaast kunnen verschillende omgevingsfactoren per gebied een storende factor zijn in het onderzoek naar effectiviteit. Er loopt vanuit het Ministerie van LNV op dit moment een landelijk onderzoek naar de ecologische effectiviteit van het ANLb. Dit onderzoek zal echter pas in of na 2023 worden opgeleverd. Daarnaast is in de afgelopen 40 jaar de belasting van vervuilende stoffen vanuit de landbouw afgenomen. De belasting van landbouwgrond met stikstof en fosfor is sinds 1985 gehalveerd (Snoo *et al.*, 2016). Ook de emissie van ammoniak is met vergelijkbare hoeveelheden afgenomen, maar het plafond wordt nog steeds overschreden. De belasting van de bodem en het oppervlaktewater met pesticiden is sinds de jaren negentig eveneens afgenomen, maar daarna is het gestabiliseerd. Voor al deze milieubelastende stoffen geldt dat de emissies weliswaar zijn afgenomen, maar de normen nog vaak worden overschreden. Ook kan het zijn dat de belasting van deze stoffen nog zodanig is, dat positieve effecten voor de biodiversiteit nauwelijks kunnen optreden.

2.3 Het gemeenschappelijk landbouwbeleid

De lidstaten van de EU hebben gezamenlijk specifieke wetten en beleidsdoelen vastgesteld voor het in stand houden van bepaalde planten- en diersoorten en natuurlijke habitats van internationale betekenis via de Vogel- en Habitatrichtlijn (VRL-HRL), Natura 2000, de Kaderrichtlijn water en voor een schoon milieu (bijvoorbeeld de Nitraatrichtlijn). De Europese Commissie (EC) ziet erop toe dat de lidstaten deze afspraken nakomen.

Voor het buitengebied zijn door de EC beleidsdoelen en -regels vastgesteld met betrekking tot de verduurzaming en vergroening van de landbouw. Dit wordt op dit moment concreet geëffectueerd in de vorm van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) 2014-2020, met een voorlopige verlenging tot en met 2022. Hierin zijn regels en subsidies opgenomen voor duurzame landbouw, vergroening en agrarisch natuurbeheer.

Het GLB streeft naar een landbouwproductie met doelstellingen op het gebied van biodiversiteit, landschap en milieu. Maatregelen die dit stimuleren, kunnen gesubsidieerd worden vanuit het zogenaamde Plattelandsfonds of pijler 2 (naast pijler 1, waarin onder andere directe inkomsteun aan de boeren is geregeld). In pijler 2 zit bijvoorbeeld het agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb). Tevens zitten hierin de niet-grondgebonden instrumenten, zoals een gebiedsgerichte aanpak voor specifieke problemen die verder gaan dan één bepaald perceel of bedrijf. Ook vallen onder pijler 2 de subsidies voor jonge boeren, investeringen, kennisontwikkeling, samenwerking voor innovatie, herstel- en inrichtingsmaatregelen voor water en natuur, landbouwstructuurversterking en LEADER (lokale plattelandsontwikkeling). Lidstaten zijn verplicht om zelf bij te dragen aan deze landbouw-milieu/natuur-maatregelen van pijler 2. Voor maatregelen uit het zogenaamde Garantiefonds (pijler 1) wordt geen bijdrage van een lidstaat gevraagd.

Het kabinet heeft in 2014 een keuze gemaakt ten aanzien van de invulling van de vergroening in pijler 1 van het GLB. Voor die GLB-periode moest de verdere vergroening leiden tot een effectieve, duurzame, omgevingsgerichte bedrijfsvoering. De invoering van de vergroening voor de vorige GLB-periode is van invloed op de komende stelselherziening van het ANLb.

Duidelijk is dat de nieuw ingezette vergroening uit pijler 1 van het GLB en het ANLb uit pijler 2 naast elkaar kunnen worden ingezet en elkaar kunnen versterken. Ook is het mogelijk om ze beiden in te zetten, mits zogenaamde “stapelings” of “double funding” wordt voorkomen. Dit betekent dat voor hetzelfde perceel niet twee keer subsidie mag worden verleend voor dezelfde activiteit. De uitvoering van het plattelandsfonds kreeg gestalte via het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP 3) 2014-2020, waar het ANLb een onderdeel van is.

2.4 Het Nationaal Strategisch Plan

Vanaf 2023 komt voor het Garantiefonds en het Plattelandsfonds één Nationaal Strategisch Plan (NSP). Er komt zodoende geen apart plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) meer. Het nieuwe NSP biedt lidstaten meer ruimte voor een nationale invulling van het GLB en vraagt om meer samenhang tussen beide pijlers.

In het nieuwe NSP vinden er wijzigingen plaats in vergelijking met het ‘oude’ Garantiefonds en in vergelijking met het ‘oude’ Plattelandsfonds. Zoals reeds gezegd, krijgen agrariërs op dit moment directe inkomenssteun (= ‘basispremie’) vanuit pijler 1. Dat is de kern van het GLB, zoals we dat al jaren kennen. Directe inkomenssteun voor ‘natuurinclusieve landbouw’ wordt ook een onderdeel van pijler 1. De voorwaarden om voor deze subsidie in aanmerking te komen zijn tot nu toe beperkt en vrijwel alle agrarische bedrijven voldoen hieraan. Daardoor werden agrariërs niet voldoende gestimuleerd om extra maatregelen te treffen ten behoeve van vergroening en biodiversiteit. In het nieuwe GLB worden deze voorwaarden verzwaard en vergroend. De kern van deze voorwaarden bestaat uit het uitvoeren van eco-activiteiten. Dit zijn maatregelen die boeren kunnen toepassen die bijdragen aan vijf doelen: bodem, water, klimaat, landschap en biodiversiteit. Boeren maken dus aanspraak op de basispremie voor duurzame landbouw als ze aan de gestelde voorwaarden voldoen. Dit noemen we de basisconditionaliteit. Aan deze voorwaarden moeten agrariërs overigens ook

voldoen als ze aanspraak willen maken op subsidie via het tweede onderdeel van pijler 1, de zogenaamde 'ecoregelingen'. Deze werken als volgt: agrariërs kiezen zelf uit een landelijke lijst eco-activiteiten die passen bij hun bedrijf. Elke activiteit levert punten op, het totaal van deze punten plaatst de agrariër in één van de drie categorieën (brons, zilver of goud). De hoogte van de subsidie is direct verbonden aan deze categorieën. Omdat iedere regio zijn eigen uitdagingen kent, zijn de beste activiteiten voor boer en biodiversiteit regionaal maatwerk. Hierdoor kunnen agrariërs zelf bepalen hoe zij verduurzamen, terwijl ze tegelijkertijd grip op hun bedrijfsvoering en portemonnee houden. De huidige basispremie ("hectaretoeslag") neemt hiervoor overigens wel af. De basispremie en ecoregelingen zijn bedoeld om individuele ondernemers te ondersteunen. Voor de uitvoering van deze taken is de rol van de provincie bescheiden. De contracten, met geld van de EC, worden rechtstreeks afgesloten tussen de individuele boer en RVO.

2.5 Komend beleid

Zoals reeds aangegeven, zijn met het Natuurpact de provincies verantwoordelijk voor de uitvoering en de cofinanciering van het ANLb. Op 1 januari 2023 start de nieuwe GLB-periode waarbij het doelbereik van het ANLb wordt verbreed. Naast de bestaande middelen voor het ANLb (€ 80 mln./jr in de huidige situatie, inclusief cofinanciering door de provincies), komen er additionele middelen beschikbaar voor klimaat- en waterdoelen, de optimalisatie van het huidige ANLb, het Aanvalsplan Grutto en extra inzet op andere boerenlandvogels. Het gaat hier om circa € 40 mln./jr. extra ten opzichte van het huidige budget (wederom inclusief cofinanciering van de provincie, zie ook hoofdstuk 8). Kern blijft het huidige beleid, waarbij de meeste middelen worden ingezet in de kansrijke, beste gebieden.

In het kader van het ANLb verstrekt de provincie subsidie aan de collectieven voor hun hele werkgebied. De collectieven sluiten op hun beurt contracten af met individuele agrariërs. De contracten voor het huidige ANLb gingen op 1 januari 2016 in en hebben een looptijd van zes jaar. Oorspronkelijk zouden deze dus voor 1 januari 2022 opnieuw afgesloten moeten worden. Vanwege de vertraging bij de onderhandelingen voor het nieuwe stelsel van het GLB is dit uitgesteld naar 1 januari 2023. Voor de nieuwe ANLb-periode vanaf 2023 worden daarom nieuwe afspraken gemaakt en nieuwe subsidies verstrekt aan de collectieven met ingangsdatum 1 januari 2023. In de contracten tussen het collectief en individuele agrariërs heeft de provincie geen stem, deze kunnen dus een andere looptijd hebben. De subsidiebeschikkingen die de provincie verleent aan de collectieven hebben een looptijd van 6 jaar. Deze kunnen niet tussentijds dwingend worden beëindigd. Het is wel mogelijk dat collectieven binnen hun begrenzing contracten beëindigen en nieuwe afsluiten, echter geheel op vrijwillige basis.

De collectieven kunnen voor het ANLb vanaf 2023 wel een uitbreiding van hun beheer doorvoeren. Bovendien is er de mogelijkheid om voor zowel 2024 als voor 2025 een uitbreidingsaanvraag te doen van maximaal 20% van de oppervlakte zoals deze is vastgelegd op 1 januari 2023. Voor de jaren daarna is het afsluiten van nieuwe contracten niet meer mogelijk.

3. Open grasland en Aanvalsplan Grutto

3.1 Inleiding

Het beleid voor het behoud van de Utrechtse weidevogels dateert al van de jaren tachtig van de vorige eeuw, toen in het kader van de Relatienota beheercontracten werden afgesloten voor onder andere het behoud van weidevogels. Echter, pas in 2012 zou de provincie het beleid rondom de weidevogels structureren met de 'Weidevogelvisie'. Aanleiding voor deze visie was de voortgaande afname van weidevogels met circa 5% per jaar. In sommige delen van Utrecht, zoals de Lopikerwaard, was dit zelfs bijna 10%. De doelstelling van de weidevogelvisie was het duurzaam behoud van 75% van de toenmalige populatie kritische weidevogels, omgerekend (en met correctie van het toevoegen van de Vijfheerenlanden) zo'n 2.200 paar grutto's. Bovendien werd aangegeven

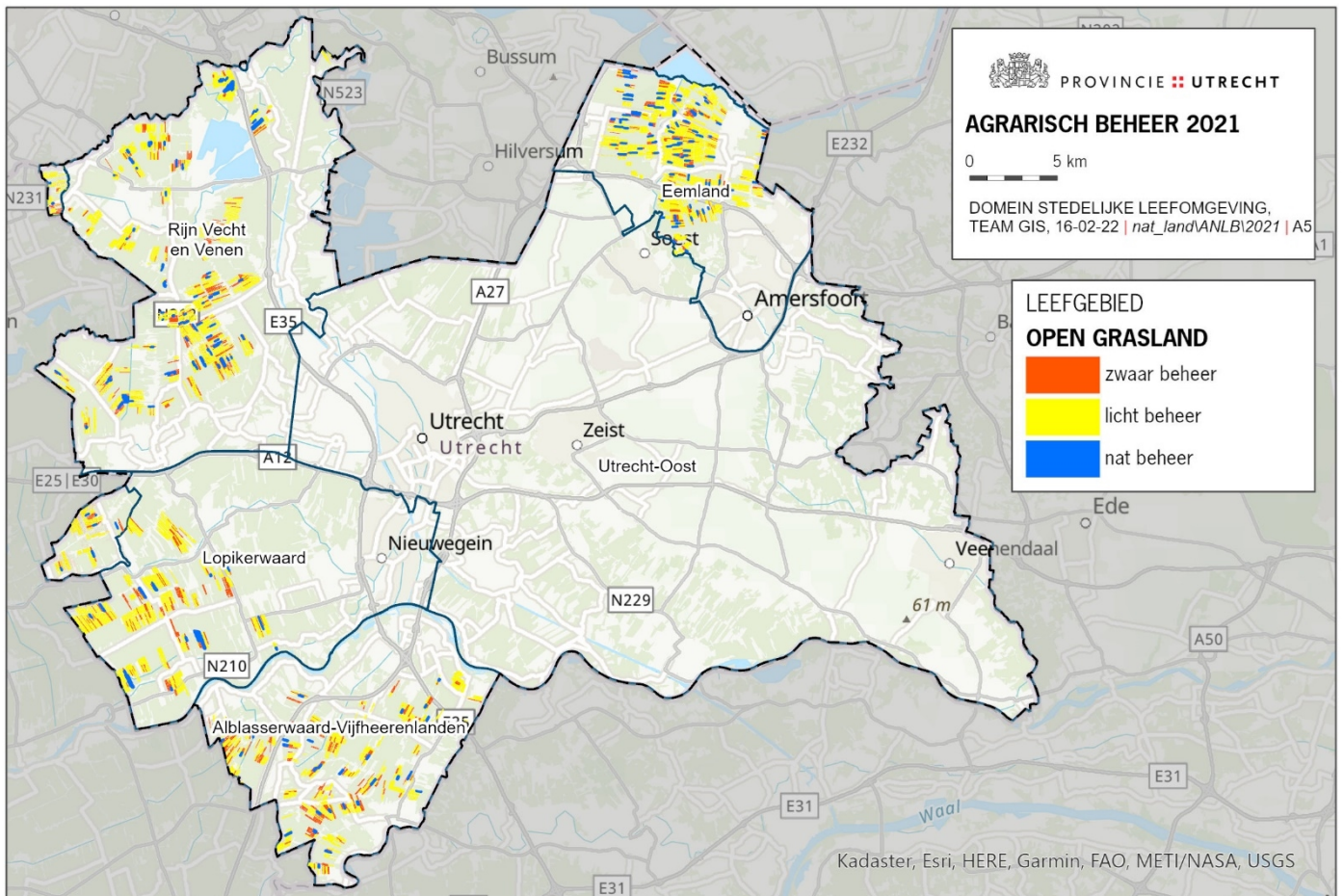
dat het behoud niet overal meer mogelijk was en het beleid toegespitst moest worden op de beste gebieden, de zogenaamde weidevogelkerngebieden. Vanaf toen subsidieerde de provincie alleen nog in die gebieden het beheer van weidevogels en alleen daar streefde de provincie naar de vijf essentiële onderdelen van ons beleid voor het behoud van de weidevogels: voldoende voedsel voor de volwassen vogels, voldoende (beschermde) nestgelegenheid, voldoende kuikenland (kruidenrijk grasland met rustperiode en plas-dras), voldoende openheid en een actief predatorenbeleid.

In 2016, met de start van het nieuwe ANLb, werden door de provincie zwaardere eisen gesteld aan het weidevogelbeheer. Naast legselbeheer (= zogenaamd 'licht beheer'), moest op ten minste 18% van de beheerde oppervlakte zogenaamd 'zwaar beheer' liggen, zoals kuikenland. Daarnaast moesten de collectieven ervoor zorgen dat er op 0,5% van de oppervlakte plas-dras werd gerealiseerd. Daarnaast werd gevraagd aan de collectieven om, indien mogelijk, nog hogere percentages te realiseren, wat inmiddels op veel locaties ook is gebeurd. In 2019 actualiseerden we ons beleid met het 'Actieplan weidevogels'. De aanleiding hiervoor was tweeledig: we gingen er toen nog vanuit dat, overeenkomstig de trend in heel Nederland, de achteruitgang van de weidevogels ook in Utrecht onverminderd zou zijn voortgegaan. Bovendien nam het aantal vogels ook in de meeste weidevogelreservaten af. Voor dit actieplan is eenmalig geld beschikbaar gesteld om een inhaalslag uit te voeren, die inmiddels is afgerond.

In 2019 werden door het Ministerie van LNV extra middelen beschikbaar gesteld voor weidevogelbeheer. Dit betrof tijdelijk geld voor de periode 2019-2021. Met dit geld is een aantal zogenaamde niet-productieve investeringen gesubsidieerd (zoals de aanschaf van plas-dras pompen, drones om de nesten te vinden en diverse inrichtingsmaatregelen) en is het weidevogelbeheer in de randzone (een soort schil om het kerngebied) mogelijk gemaakt.

Bovendien werden in 2019 de weidevogels in het kerngebied geteld. Uit de vergelijking met de telling van 2016 bleek dat de aantallen min of meer stabiliseerden, een enigszins bemoedigend resultaat indien het vergeleken werd met de trend in de periode 1990-2015. In 2021 zijn de weidevogels opnieuw geteld en is zelfs sprake van een hele lichte toename (Groen, 2019; Slaterus *et al.*, 2021). Bij de rapportage van dit kleine succesje is tevens de waarschuwing uitgesproken, dat de huidige stand aan weidevogels zeer fragiel is en voor een belangrijk deel afhankelijk van de vrijwillige deelname van de Utrechtse agrariërs in een gebied waar de druk voor een ander landgebruik tamelijk hoog is (naast voedselproductie, bijvoorbeeld recreatie, woningbouw, energieopwekking).

Binnen het ANLb is er meer dan 9000 hectare (85% van de totale oppervlakte ANLb) aan pakketten afgesloten in het leefgebied open grasland. Het is daarmee het grootste leefgebied in de provincie Utrecht en het ligt voornamelijk in het westen van Utrecht en in de Polder Eemland (zie figuur 1). Er wordt ook het meeste gesubsidieerd; aan het leefgebied wordt € 3.896.523 (51% van het totaal) aan vergoedingen in 2021 uitgegeven. Per hectare subsidieert de provincie iets meer dan € 400, wat de laagste gemiddelde hectarevergoeding van alle leefgebieden is. Hier moet wel bij vermeld worden dat dit vooral komt door het grote aantal hectares legselbeheer in open grasland, wat een relatief goedkoop beheerpakket is.

Figuur 1: De ligging van de beheerpakketten in het leefgebied Open grasland in de provincie Utrecht in 2021.

3.2 Huidig beleid

Het beleid ten aanzien van weidevogels richt zich op twee sporen: de reservaten en het agrarisch gebied. In deze visie wordt alleen ingegaan op het agrarisch gebied, waar het merendeel van het behoud (ca. 1.600 paar grutto's) gerealiseerd moet worden (in de reservaten ca. 600 paar grutto's).

In Utrecht wordt op meer dan 9000 ha agrarische grond agrarisch natuurbeheer ten behoeve van weidevogels (leefgebied open grasland) uitgevoerd. Dit wordt voor bijna € 4 miljoen per jaar gesubsidieerd. Het aantal deelnemers groeit langzaam maar gestaag.

De kern van ons beleid ten aanzien van het agrarisch natuurbeheer in open grasland zijn de (weidevogel)kerngebieden. Daar subsidiëren we vooral het weidevogelbeheer - en hiervoor geldt sinds kort een planologische bescherming – en slechts zeer beperkt in het overige gebied (zie ook

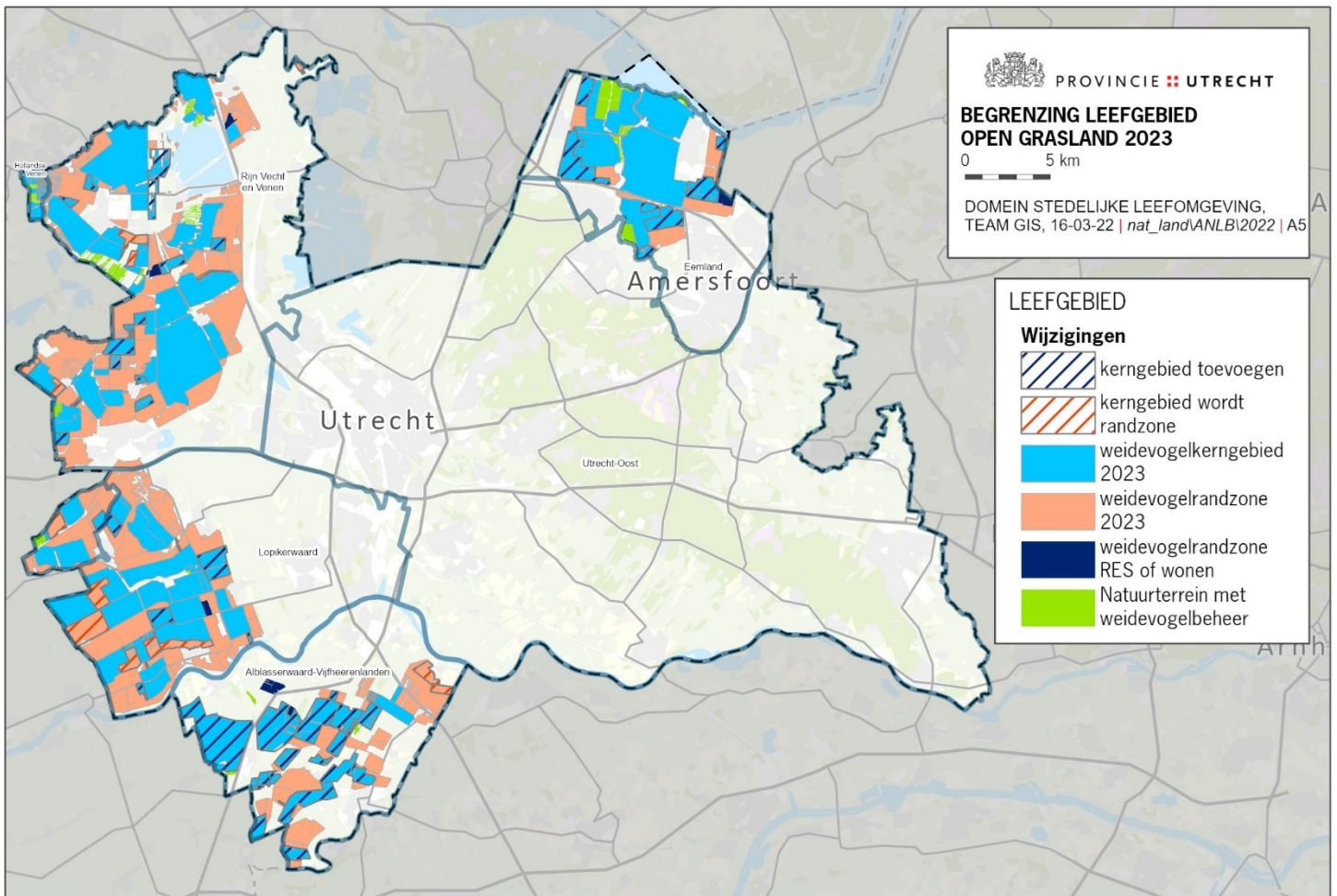
3.3.3.). Een ander belangrijk onderdeel van ons beleid is dat we binnen deze begrenzing ook eisen stellen ten aanzien van de aanwezigheid van zwaar beheer en plas-drassen.

3.3 Nieuw beleid

Gezien de stabilisatie van het aantal weidevogels en omdat we onze doelstelling voor het behoud van weidevogels realiseren (2200 paar grutto's), gaan we het beleid op bovenstaande hoofdlijnen niet veranderen. De aanpassingen van ons beleid van het leefgebied open grasland betreffen wel: het actualiseren van de begrenzing van de kerngebieden, het toevoegen van gebieden bij hoge dichtheden kieviten en het beheer in de randzone beperken tot de mogelijkheid van maximaal 1% van de oppervlakte aan beheer in de kerngebieden. Daarnaast wordt apart ingegaan op de inpassing van het beheer in het open grasland van de recent bij Utrecht gekomen gemeenten Zederik en Leerdam in Vijfheerenlanden en op de middelen die beschikbaar worden gesteld via het nieuwe beleid rondom het Aanvalsplan grutto.

3.3.1 Aanpassing begrenzing weidevogelkerngebied

In de weidevogelvisie van 2012 zijn de kerngebieden vastgesteld. Gebieden met voldoende potentie voor een gruttodichtheid hoger dan 10 paar/100 ha werden begrensd om voor agrarisch weidevogelbeheer in aanmerking te komen. In 2016 hebben we deze begrenzing op basis van actuele tellingen verfijnd. Sindsdien is de begrenzing niet meer aangepast (wel is dus de randzone in 2019 toegevoegd waarbinnen ook alle pakketten van open grasland mogelijk waren). Voor de randzone en de kerngebieden is gecommuniceerd dat bij de herziening van het GLB-NSP de delen van de kerngebieden met een dichtheid onder de 5 paar grutto's/100 ha zouden worden verwijderd uit het kerngebied en gebieden in de randzone met een dichtheid van 10/100 ha paar zou worden toegevoegd aan de kerngebieden. De basis onder deze exercitie is de weidevogeltelling van 2021. Daarnaast hadden collectieven de mogelijkheid om aan te geven waar ze kansrijke locaties hadden, zodat die ook in overleg in het kerngebied behouden blijven of zijn toegevoegd. Dit betreffen dus locaties die om wat voor reden onderteld zijn of waar agrariërs binnenkort actief deel willen nemen aan het weidevogelbeheer. De nieuwe begrenzing is weergegeven figuur 2.

Figuur 2: De nieuwe begrenzing van weidevogelkernegebieden en -randzones vanaf 2023.

3.3.2 Toevoegen Kieviten bij hoge dichtheden

Aanvankelijk was het weidevogelbeleid vooral gericht op de zogenaamde kritische weidevogels: een 16-tal soorten die leven in vochtige graslanden en die wat hogere eisen stellen aan het leefgebied. De grutto is de gidssoort voor deze groep vogels, de kievit behoort hier niet toe. In de weidevogelvisie is ervan uitgegaan dat de niet-kritische soorten eenvoudig meeliften met het weidevogelbeleid. De kievit is bijvoorbeeld de algemeenste weidevogel in het kernegebied. Echter, Provinciale Staten van Utrecht hebben meermalig extra aandacht gevraagd voor de kievit. De recente achteruitgang van deze soort is hier de aanleiding toe. Kieviten broeden niet alleen in vochtige graslanden, maar ook in drogere graslanden en in (mais)akkers. Daarom beschouwen we de kievit als prioritaire soort in zowel Open Grasland als in de Droge dooradering en maken we in beide leefgebieden beheer mogelijk. Om het broedgebied van veel kieviten veilig te stellen, zijn locaties waar deze soort in hoge dichtheden van minimaal 20 paar/100 ha voorkomt, toegevoegd aan het kernegebied, mits deze direct grenzen aan de bestaande begrenzing.

3.3.3 Aanpassing beheer in randzone

De randzones zijn met tijdelijk geld in 2019 toegevoegd en er is nadrukkelijk gesteld dat deze weer zouden verdwijnen indien er geen middelen meer voor beschikbaar zouden zijn. Daarom worden de mogelijkheden voor het beheer in open grasland hier in principe beperkt. De randzone was op een aantal locaties geen succes, maar op andere zeker wel. Bovendien zijn er vaak locaties (net) buiten de begrenzing van open grasland die bezet worden door grotere aantallen broedende weidevogels,

maar om verscheidene redenen (te geïsoleerd, net niet genoeg weidevogels) toch niet toegevoegd kunnen worden als kerngebied. Om hier toch (beperkt) beheer te kunnen afsluiten bieden we de collectieven de mogelijkheid om hier pakketten van het leefgebied open grasland te kunnen afsluiten. Dit betreft een oppervlakte van maximaal 1% van de oppervlakte van het afgesloten beheer in het kerngebied van het betreffende collectief. Voor deze locaties geldt geen planologische bescherming. De randzone blijft opgenomen op de kaart in het Natuurbeheerplan, maar het beleid binnen deze begrenzing verandert dus zoals hierboven beschreven.

3.3.4 Vijfheerenlanden

Op 1 januari 2019 zijn de gemeente Zederik en Leerdam in Vijfheerenlanden bij Utrecht gekomen. In deze gemeenten lag ook weidevogelbeheer. Aanvankelijk heeft Utrecht de uitvoering van de door Zuid-Holland verleende subsidies overgenomen en de gebieden waar weidevogelbeheer mogelijk was in het NBP als randzone opgenomen. Nu is het moment om het beleid voor deze gebieden aan te passen. Hier zijn ook kerngebieden begrensd overeenkomstig het beleid van de provincie Utrecht.

In de overige delen van Utrecht heeft dit in 2012 plaatsgevonden met als grens een dichtheid van 10 paar grutto's /100 ha. Dit was destijds een redelijke eis om te sturen op de beste gebieden, maar sindsdien zijn de weidevogels nog aanzienlijk afgenomen. Het is daarom niet redelijk om deze eis ook aan de gebieden in Vijfheerenlanden op te leggen. Om die reden hebben we de kerngebieden in dit gebied toegevoegd op basis van de huidige dichtheden in kerngebieden in de Lopikerwaard, wat qua grondsoort en bodemgebruik overeenkomt met Vijfheerenlanden. De toegevoegde delen staan in figuur 2.

3.4 Aanvalsplan Grutto

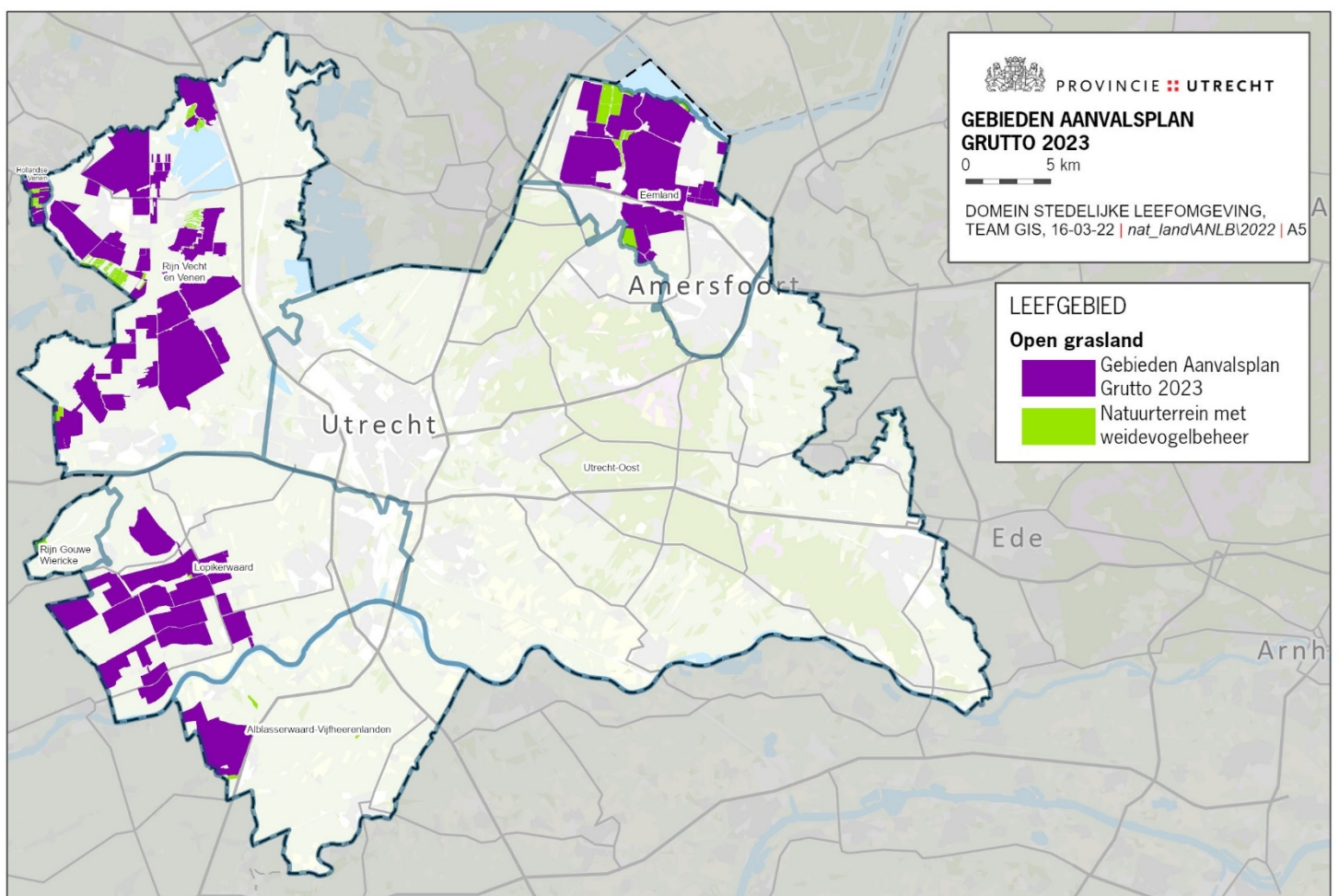
3.4.1 Inleiding

Het Aanvalsplan Grutto (AG) betreft nieuw beleid voor het leefgebied Open grasland. Het AG is opgesteld door o.a. oud-Minister Winsemius. Het behelst het behoud van de grutto in Nederland. Het is gebaseerd op het aanwijzen van weidevogelgebieden, waarbinnen het beheer en de inrichting zeer goed voor weidevogels zijn. De inrichting en het beheer is gebaseerd op vier onderdelen. In de eerste plaats moeten de gebieden van voldoende grootte zijn, in de orde van 1000 hectare open terrein waar sprake is van weinig verstoring. Idealiter vormt circa 200 ha hierbinnen een reservaat. In de tweede plaats zijn deze gebieden gekenmerkt door een relatief hoog waterpeil. Het derde speerpunt richt zich op aangepast agrarisch beheer waardoor er voldoende kuikenland aanwezig is. Het vierde punt betreft actief predatorenbeheer. In grote lijnen komt dit overeen met het bestaande kerngebiedenbeleid van de provincie Utrecht.

Een belangrijk onderdeel van het AG is het uitbreiden en het verzwaren van het beheer in speciaal aangewezen AG-gebieden, gecombineerd met een goede vergoeding voor de agrariër. Deze gebieden overlappen in de provincie Utrecht met de al bestaande kerngebieden. In het NSP zijn voor het AG aanvullende middelen beschikbaar gesteld. In totaal is hiervoor landelijk € 69,6 miljoen beschikbaar gesteld voor de komende vijf jaar. Hiervan gaat 10% naar boerenlandvogels (= akkervogels) en 90% wordt beschikbaar gesteld voor het AG. Hiervan is 13,89% de komende periode beschikbaar voor Utrecht, in totaal € 8,7 miljoen (voor 2023 € 1.125.000, voor 2024 €1.162.500, voor 2025 €1.912.000, voor 2026 en 2027 elk €2.250.000). Dit geld moet volgens landelijke afspraken in Utrecht ingezet worden in 5 kansgebieden. Bij deze bedragen is al uitgegaan van een cofinanciering van 25%. Afsproken is dat het Ministerie van LNV hiervan 12,5% betaalt en de provincie de andere 12,5%. Daarnaast hebben de provincies toegezegd te zoeken naar middelen voor een goede inrichting voor de betreffende gebieden. In 2024 wordt het beleid ten aanzien van het AG geëvalueerd.

3.4.2 Aanpassing beleid

De provincie Utrecht is in 2022 al begonnen met de uitvoering van het Aanvalsplan Grutto. In Eemland en de Venen zijn voor 2022 middelen beschikbaar gesteld voor de uitbreiding en verzwaring van het beheer in het kader van het Aanvalsplan. Het betrof hier een éénmalige actie die volledig gefinancierd werd door LNV. Voor het vervolg van het beleid zijn vijf kansgebieden geselecteerd op basis van de huidige aanwezigheid van weidevogels en de kansen om een hoge dichtheid te realiseren, de aaneengeslotenheid van ten minste 1.000 ha en de mogelijkheid om hier een hoog percentage deelnemende agrariërs te krijgen (voorlopig streven we naar een deelname van 50-70% weidevogelbeheer op het grondoppervlak - die is nu in het gehele kerngebied van Utrecht circa 33%) en uiteraard de aanwezigheid van voldoende plas-drassen en kuikenland. Deze kansgebieden moeten zich nog verder ontwikkelen, maar voorlopig willen we de middelen inzetten in specifieke kansgebieden in Eemland, De Venen, de Lopikerwaard en Vijfheerenlanden (zie figuur 3).

Figuur 3: De ligging van de kansgebieden voor het Aanvalsplan Grutto in de provincie Utrecht.

Uiteindelijk streefbeeld voor deze gebieden is:

- Minimaal 1 ha plas dras per 100 ha gedurende het broedseizoen;
- In minimaal 50% beheerd gebied een hoog oppervlaktewaterpeil in broedseizoen;
- Op minimaal 50% van de percelen is een rustperiode tijdens het broedseizoen aanwezig (15 maart- 15 juni); eventuele aanpassing periode in overleg met beheerregisseur/collectief;
- Minimaal 50 % beheerd gebied als kruidenrijk grasland;

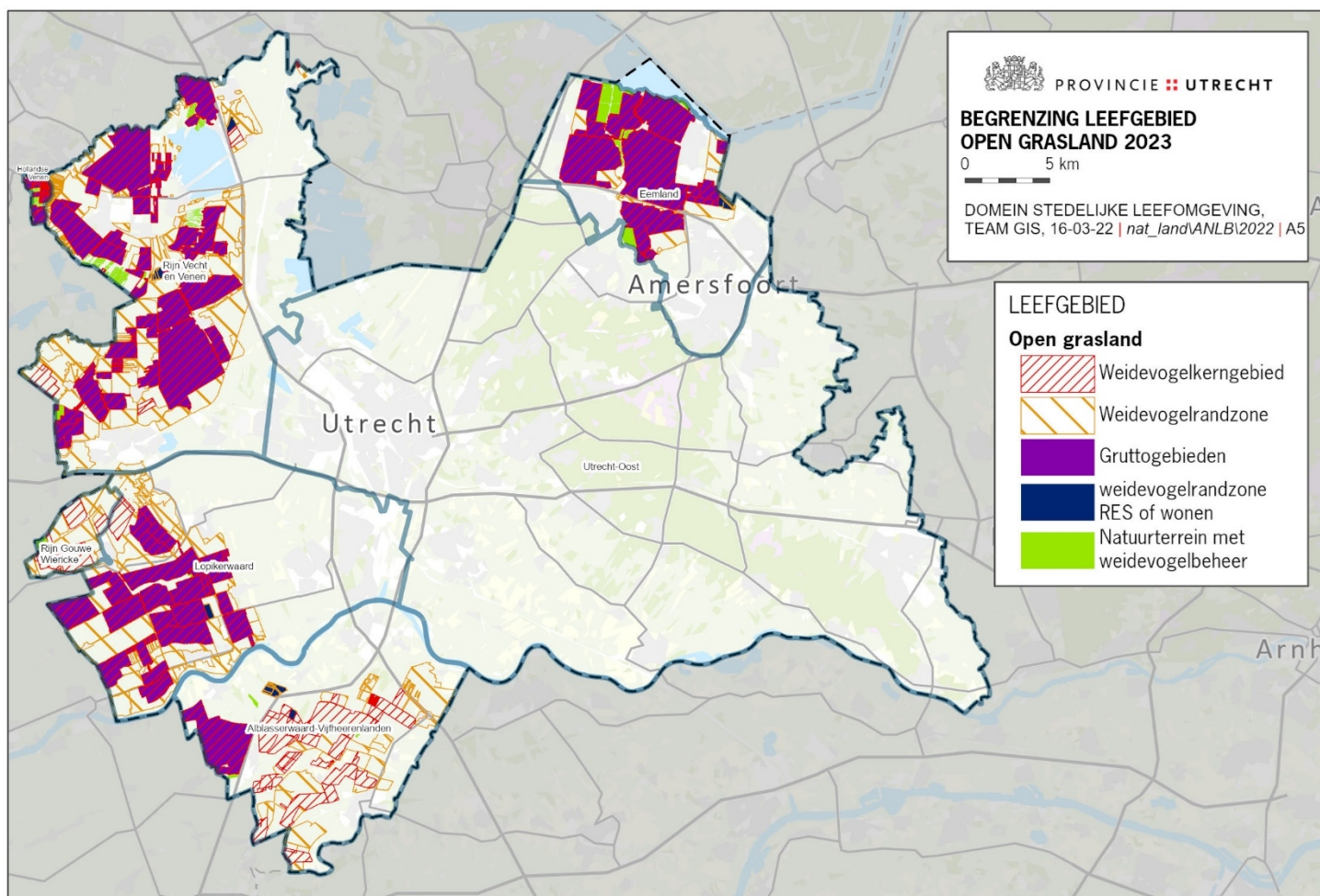
- Circa 20% van de percelen worden tijdens het broedseizoen beweid met melkvee en/of jongvee (beheerpakketten extensief weiden; voorbeweiden) in afstemming met collectief/beheerregisseur;
- Bemesting vaste mest (max. 5-10 ton/ha) en/of vaste fractie voor percelen met kruidenrijk grasland en uitgesteld maaibeheer. Geen kunstmest voor deze percelen;
- Mozaïek van samenhangend beheer;
- Gebruik gewasbeschermingsmiddelen, neonicotines e.d. zijn niet toegestaan;
- Nauwe samenwerking tussen alle betrokken partijen, collectieven, natuurbeheerders, weidevogelbeschermers, WBE en overheden;
- Een goed inkomen voor de betreffende agrariërs door middel van een aangepast verdienmodel.

Op dit moment is dit nog een streefbeeld en zijn we op weg om dit te bereiken. Zo zijn de verdienmodellen voor de betreffende agrariërs nog onvoldoende ontwikkeld om dit toe te passen. Daarom stellen we voor deze gebieden alleen aanvullende voorwaarden van de provincie Utrecht voor de middellange termijn: 25% van de afgesloten beheeroppervlak is zwaar beheer en 1% is plasdras. Indien dit bij de evaluatie van het AG in 2024 niet gerealiseerd is, wordt dit meegenomen bij de verdere inzet van de middelen. In de jaarlijkse 'goede gesprekken' met de collectieven, waar het beheer van dat jaar het onderwerp is, zullen de ontwikkeling richting streefbeeld en de aanvullende voorwaarden onderwerp van gesprek zijn.

3.5 Resumerend

In 'open grasland' wordt de begrenzing van de kerngebieden enigszins aangepast. Een aantal goede gebieden worden toegevoegd en een aantal mindere verwijderd. De voormalige randzone blijft weliswaar bestaan, maar de hoeveelheid beheer die hier gesubsidieerd wordt, neemt aanzienlijk af.

Daarnaast komen er veel middelen beschikbaar voor het Aanvalsplan Grutto. In 2022 zijn we al begonnen met de uitvoering hiervan. Er worden in Utrecht vijf gebieden begrensd, die in aanmerking komen voor subsidiëring in het kader van het Aanvalsplan Grutto. Zie voor de nieuwe begrenzingen figuur 4.

Figuur 4: De nieuwe begrenzing van de weidevogelkerngebieden, de randzones en de Aanvalsplan-Gruttogebieden. Tevens is hier de ligging van de weidevogelreservaten te zien.

4. Dooradering

Sinds het begin van het ANLb in 2016 is er onderscheid gemaakt tussen de leefgebieden “natte dooradering” en “droge dooradering”. In het nieuwe ANLb zal dit onderscheid vervallen en is er enkel het leefgebied “dooradering”. Om het ANLb van de afgelopen jaren te kunnen analyseren zullen beide leefgebieden hier nog apart besproken worden.

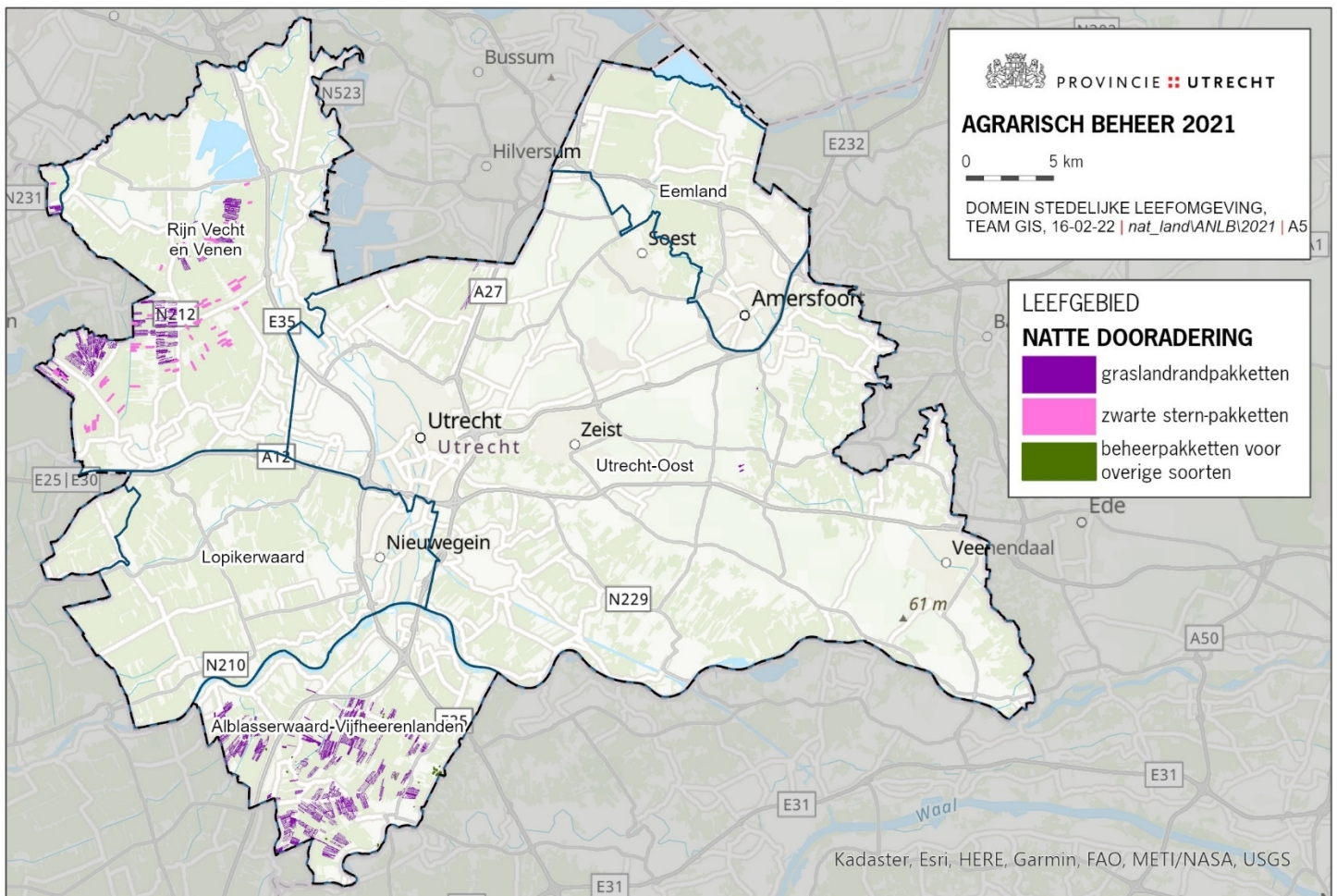
4.1 Natte dooradering

4.1.1 Inleiding

In het Nederlandse veenweidegebied is de meeste biodiversiteit aanwezig in en nabij de sloten, maar de kwaliteit neemt af. Vanaf 1994 worden slootkanten onderdeel van het agrarisch natuurbeheer. Maatregelen waren voornamelijk bedoeld om de sloten te versralen door de slootkanten (met een breedte van één meter) te ontzien van mest en slootbagger. In de 10 jaar die volgden nam de afname van soorten weliswaar af, maar bleek er geen versraling van de bodem op te treden (Snoo *et al.*, 2016). Vanaf 2009 werd de beheerstrook verbreed tot een strook van twee meter. In 2016 werden slootkanten onderdeel van het nieuwe stelsel ANLb en kwamen er verschillende beheerpakketten beschikbaar voor de sloten en slootkanten. Deze pakketten werden geschaard onder het leefgebied natte dooradering en de categorie water met als doelen respectievelijk biodiversiteit en waterkwaliteit. Onder het leefgebied natte dooradering vallen voornamelijk slootkanten en randen

langs sloten. De biodiversiteit op deze locaties betreft meestal een relict van soorten die hier vroeger in grotere aantallen leefden (Snoo *et al.*, 2016).

Binnen het ANLb is er 240 hectare (2% van het totale ANLb) aan pakketten afgesloten in de natte dooradering. Deze liggen voornamelijk in de gebieden van de collectieven Rijn, Vecht en Venen en Alblasserwaard/Vijfheerenlanden (zie figuur 5). Hier wordt tevens het minste aan gesubsidieerd; aan het leefgebied wordt in 2021 € 381.486 (5% van het totaal) aan vergoedingen uitgegeven (let op dat in de categorie water vergelijkbare pakketten worden afgesloten). Per hectare subsidieert de provincie echter bijna € 1.600, vergelijkbaar met de categorie water.

Figuur 5: De ligging van de beheerpakketten in het leefgebied Natte dooradering in de provincie Utrecht in 2021.

4.1.2 Huidig beleid

Het leefgebied Natte dooradering is opgedeeld in drie zogenaamde deelgebieden: 'soortenrijke graslandranden', 'zwarte stern' en 'purperreiger'. In het [Natuurbeheerplan 2022](#) staan de beschrijvingen van en de eisen die worden gesteld aan deze deelgebieden. Zie voor de begrenzingen van onderstaande deelgebieden vanaf 2023 figuren 7 en 9.

Soortenrijke graslandranden

Dit deelgebied bestaat uit een netwerk van soortenrijke graslandranden ("randen"). In de afgelopen periode is gebleken dat randenbeheer op veel plaatsen niet effectief is, met uitzondering van locaties met een hoge biodiversiteit. Daarom is randenbeheer in 2016 op veel locaties beëindigd en zetten we randenbeheer gericht in op locaties met een hoge actuele natuurwaarde. Met behulp van monitoringsgegevens en in overleg met de collectieven zijn deelgebieden geselecteerd op basis van

indicatieve florasoorten. De instapseis voor de begrenzing van dit deelgebied is de aanwezigheid van minimaal 10 indicatorsoorten. Ook in het NNN-agrarisch en in de Groene Contour is randenbeheer mogelijk. De plantensoorten die wij in de randen verwachten staan genoemd in bijlage 3 van het Natuurbeheerplan 2022. In de begrenzing vallen ook veel [waterparels](#). Dit zijn locaties die zijn opgenomen in het provinciale Bodem- en Waterprogramma 2022-2027 vanwege hun bijzondere waterkwaliteit. Randenbeheer kan bijdragen aan de kwaliteit van de deze waterparels.

Zwarte stern

De zwarte stern is een belangrijke internationale doelsoort voor de provincie Utrecht, die nog voorkomt in het agrarisch gebied. Er is jarenlang ervaring opgedaan met het beheer van deze soort via agrarisch natuurbeheer. De provincie Utrecht had hiervoor een speciaal maatwerkpakket ontwikkeld dat is overgenomen in het nieuwe stelsel. Er is een actieve werkgroep die het beheer voor de zwarte stern coördineert. Wij willen het tot nu toe gevoerde, succesvolle beheer voortzetten. De belangrijkste eis voor de begrenzing van dit deelgebied is dat de zwarte stern aanwezig is. De werkgroep zwarte stern maakt hier een inschatting van (Heemskerk, 2020).

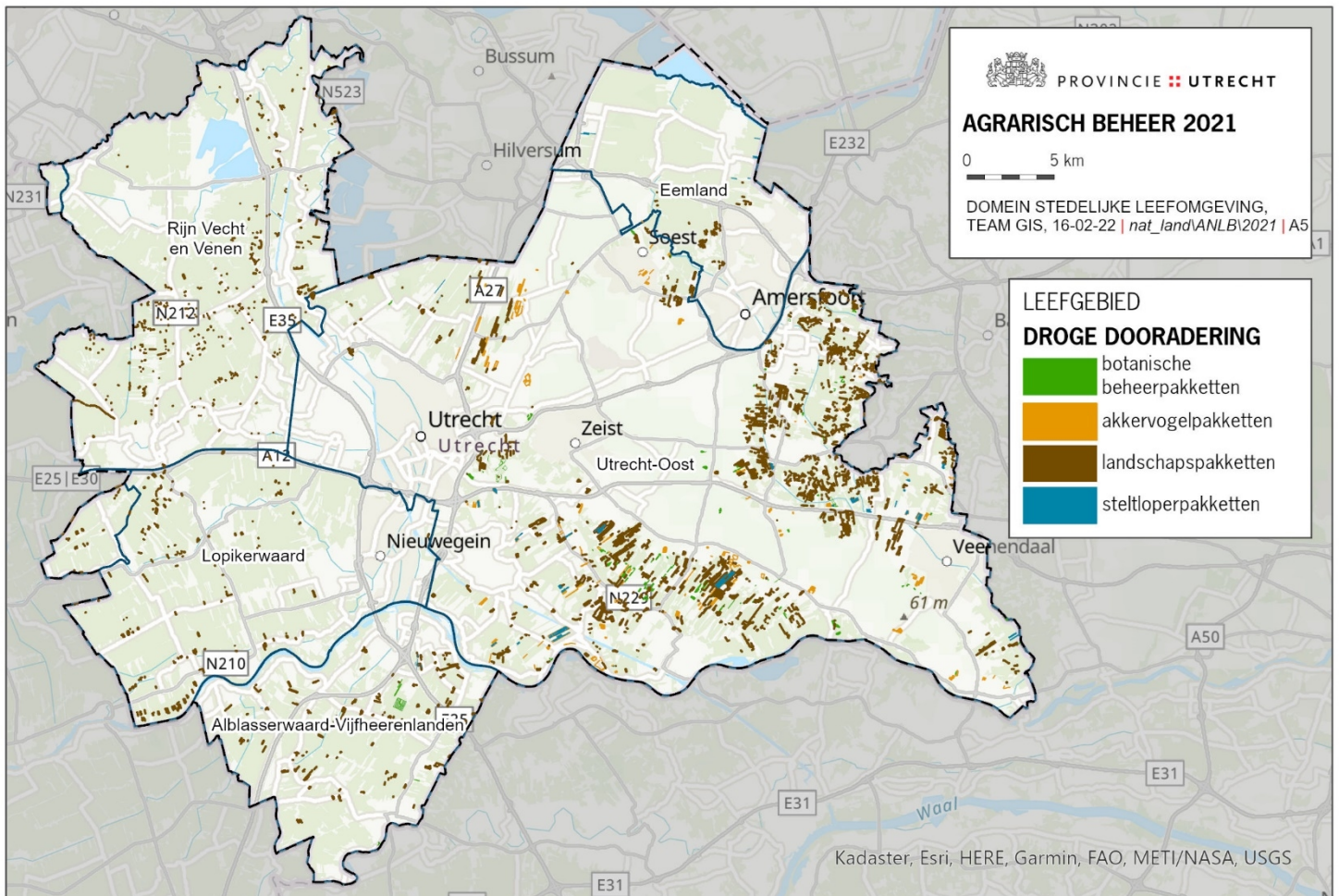
Purperreiger

De purperreiger is een belangrijke internationale doelsoort die foerageert in het agrarisch gebied, vooral in het westen van de provincie. Wij willen de foerageermogelijkheden behouden en eventueel uitbreiden via de aanleg en beheer van natuurvriendelijke oevers en randenbeheer langs sloten. Dit moet dan gepaard gaan met natuurvriendelijk slootbeheer. De belangrijkste eis voor de begrenzing van dit deelgebied is dat de purperreiger er foerageert.

4.2 Droge dooradering

4.2.1 Inleiding

Onder droge dooradering vallen de droge landschapselementen en poelen. Deze elementen kunnen variëren in grootte en uiterlijk en betreffen bijvoorbeeld laanbeplanting, struweelranden of heggen. Voor het behoud van de vaak lijnvormige elementen is het belangrijk dat deze goed onderhouden worden. Daarnaast worden akkers en akkerranden (bij voorkeur in combinatie met een landschapselement) in de provincie Utrecht ook onder droge dooradering geschaard en kunnen soortenrijke graslanden in combinatie met een aangrenzend landschapselement hieronder vallen. Droge dooradering beslaat circa 700 hectare (7%) en ligt voor meer dan 90% in het werkgebied van collectief Utrecht Oost, voornamelijk in de Gelderse Vallei en het Langbroekerweteringgebied (zie figuur 6). Hiervoor is in 2021 € 2.320.227 (32% van het totaal) aan subsidie gegeven, wat neerkomt op bijna € 3.300 per hectare. Dit is daarmee relatief gezien het duurste leefgebied per hectare. Dit wordt echter vooral veroorzaakt door het feit dat landschapspakketten hieronder vallen. Deze pakketten zijn meestal erg duur, maar worden op slechts kleine oppervlaktes ingezet (elementen zijn vaak enkele meters breed).

Figuur 6: De ligging van de beheerpakketten in het leefgebied Droge dooradering in de provincie Utrecht in 2021.

4.2.2 Huidig beleid

Het leefgebied Droge dooradering is opgedeeld in vier zogenaamde deelgebieden: 'Landschap' 'soortenrijke graslanden', 'Soortenrijke akkers' en 'Akkerranden'. In het [Natuurbeheerplan 2022](#) staan de beschrijvingen van en de eisen die worden gesteld aan deze deelgebieden. Zie voor de begrenzingen van onderstaande deelgebieden vanaf 2023 figuren 7, 8 en 9.

Landschap

Utrecht heeft veel karakteristieke landschappen: vrijwel de hele provincie behoorde in het verleden tot verschillende nationale landschappen. Landschapselementen zijn daar vaak de dragers van. Omdat landschapselementen in vrijwel de hele provincie te vinden én van waarde zijn, is alle agrarische grond in de provincie begrensd voor dit deelgebied. Door de provincie is de [Kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen](#) opgesteld, die kan helpen bij het bepalen van de karakteristieke landschapselementen in elk gebied. In het Natuurbeheerplan is op basis van deze Kwaliteitsgids een tabel opgenomen met karakteristieke landschapselementen per deelgebied. Het beheer van landschapselementen op agrarische grond is dan ook bijna overal subsidiabel via het ANLb, mits het element past in het betreffende landschap. Er is subsidie mogelijk voor de elementen die aangegeven staan op de 'Waardenkaart kleine landschapselementen' die opgenomen is in de vigerende Omgevingsverordening van de provincie Utrecht én voor de meest kenmerkende landschapselementen zoals per gebied weergegeven in tabel 3 van het Natuurbeheerplan 2022.

Er zijn tevens mogelijkheden om de aanleg of het herstel van landschapselementen vergoed te krijgen. Hiervoor is op initiatief van de provincie het Platform Kleine landschapselementen (KLE) opgericht. In dit platform, waar 23 partijen bij aangesloten zijn, wordt samenwerking en kennisdeling gefaciliteerd op het gebied van aanleg en herstel van KLE. Ook is er voor het grondgebied van de gemeenten die meedoen aan het platform subsidie van de provincie beschikbaar voor aanleg en herstel van KLE op agrarische grond (in het leefgebied droge dooradering) via de Uitvoeringsverordening subsidie Agenda Vitaal Platteland. Tevens hebben de aangesloten gemeenten in het Platform KLE vaak middelen beschikbaar voor de aanleg van KLE op terreinen die buiten het beleid van de provinciale subsidies vallen, zoals erven. Voor hoogstamboomgaarden wil de provincie liefst oude hoogstamboomgaarden beschermen en behouden. Veel van deze boomgaarden staan op de bovengenoemde Waardenkaart Kleine Landschapselementen.

Soortenrijke graslanden

Soortenrijke graslanden subsidiëren wij alleen in het NNN-agrarisch en in de Groene Contour. Hiermee zetten we dit relatief dure beheer beperkt en zeer gericht in ter versterking van het NNN, voor verhoging van de biodiversiteit en robuuste systemen voor internationale soorten. In deze graslanden streven we naar hoge floristische én faunistische waarden door middel van hooilandbeheer of beheer met nabeweiding. Rond de Heuvelrug versterken deze graslanden het robuuste systeem met zowel droge soortenrijke graslanden als met vochtige graslanden in de aangrenzende kwelmilieus. In het veenweidegebied is behoud en ontwikkeling van soortenrijke natte graslanden een versterking van het robuuste systeem van moerassen, soortenrijke graslanden en wateren. Voor dit vlakdekkend beheer is het doel om te komen tot graslanden met een hoge biodiversiteit. Om dit te bereiken is het noodzakelijk het beheer langdurig vol te houden. Met name op landgoederen zien we dat dit al lange tijd gebeurt met een goed resultaat (Meijeren en Droog, 2016).

Soortenrijke akkers

In Utrecht komen geen grote akkerbouwgebieden voor. Wel zijn er op beperkte schaal mogelijkheden om internationale soorten aan te trekken door akkers en akkerranden (zie volgende deelgebied) natuurvriendelijk te beheren. Door akkers op de juiste manier te beheren kunnen ze in de winter bijdragen aan een verhoogd voedselaanbod voor (akker)vogels, roofvogels en uilen. Onder dit deelgebied vallen dus de beheerpakketten die de biodiversiteit in volveldse akkers moeten stimuleren.

Beheer van akkers willen wij selectief inzetten ter ondersteuning van het NNN (in het NNN-agrarisch of in de Groene Contour) en alleen in de Gelderse Vallei, de Utrechtse Heuvelrug of in het Langbroekerwetering-gebied. Aan de beheerpakketten stellen wij nadere voorwaarden om het beheer ook effectief te laten zijn. Op volveldse akkers mogen er alleen gewassen worden ingezaaid die wintervoedsel voor vogels bieden. Daarnaast mag er geen gebruik gemaakt worden van mengsels die kunnen leiden tot beïnvloeding van de genetische samenstelling van inheemse plantensoorten.

Akkerranden

Onder dit deelgebied vallen de beheerpakketten die de biodiversiteit in akkerranden moeten stimuleren. In de zomer kunnen de akkerranden bijdragen aan een verhoogd voedselaanbod voor bijen en insecten en kunnen deze fungeren als broedgebied, foerageergebied en/of schuilplaats voor vogels. In de winter kunnen deze randen bijdragen aan een verhoogd voedselaanbod voor vogels en schuilgelegenheid bieden aan een verscheidenheid aan soorten. Daarnaast voorkomt dit aangepaste beheer van akkerranden de afspoeling van meststoffen naar sloten. Specifieke doelsoorten zijn bijvoorbeeld de patrijs en de Kievit.

Beheer van akkerranden willen wij selectief inzetten ter ondersteuning van het NNN (in het NNN-agrarisch of in de Groene Contour). We zetten het alleen in de Gelderse Vallei, de Utrechtse Heuvelrug of in het Langbroekerweteringgebied. Aan de beheerpakketten stellen wij nadere

voorwaarden om het beheer ook effectief te laten zijn. Akkerranden zijn maximaal 9 meter breed en worden bij voorkeur gecombineerd met landschapselementen. Daarnaast mag er geen gebruik gemaakt worden van mengsels die kunnen leiden tot beïnvloeding van de genetische samenstelling van inheemse plantensoorten.

4.3 Nieuw beleid

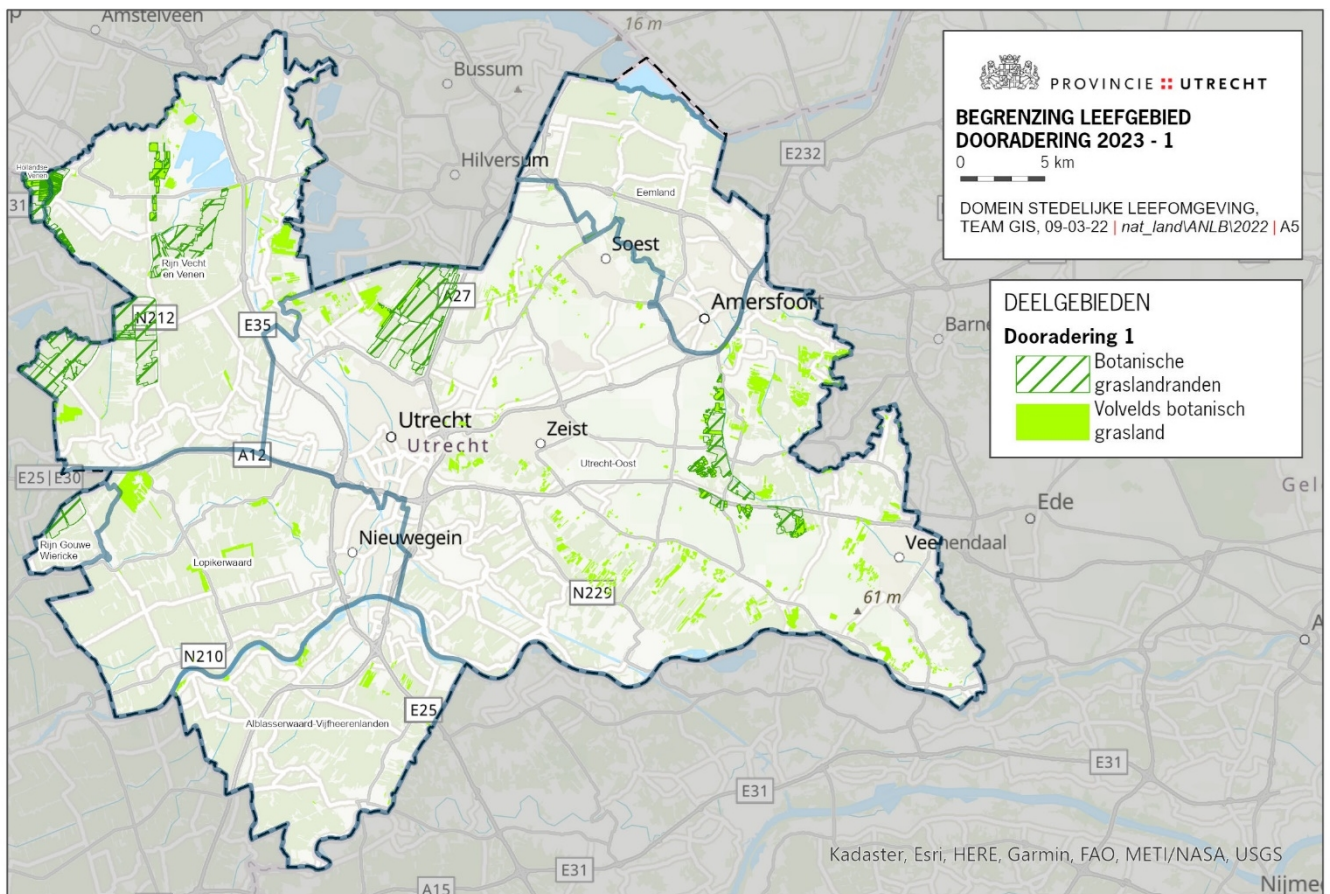
In de leefgebieden natte en droge dooradering vinden aanzienlijke wijzigingen plaats, met als voornaamste de samenvoeging van beide leefgebieden. Het grootste deel van het beheer in dit nieuwe leefgebied wordt voortgezet, maar sommige deelgebieden zullen worden uitgebreid of ingeperkt. Daarnaast komen er extra middelen om uitbreiding in het leefgebied dooradering mogelijk te maken.

4.3.1 Samenvoegen deelgebieden dooradering

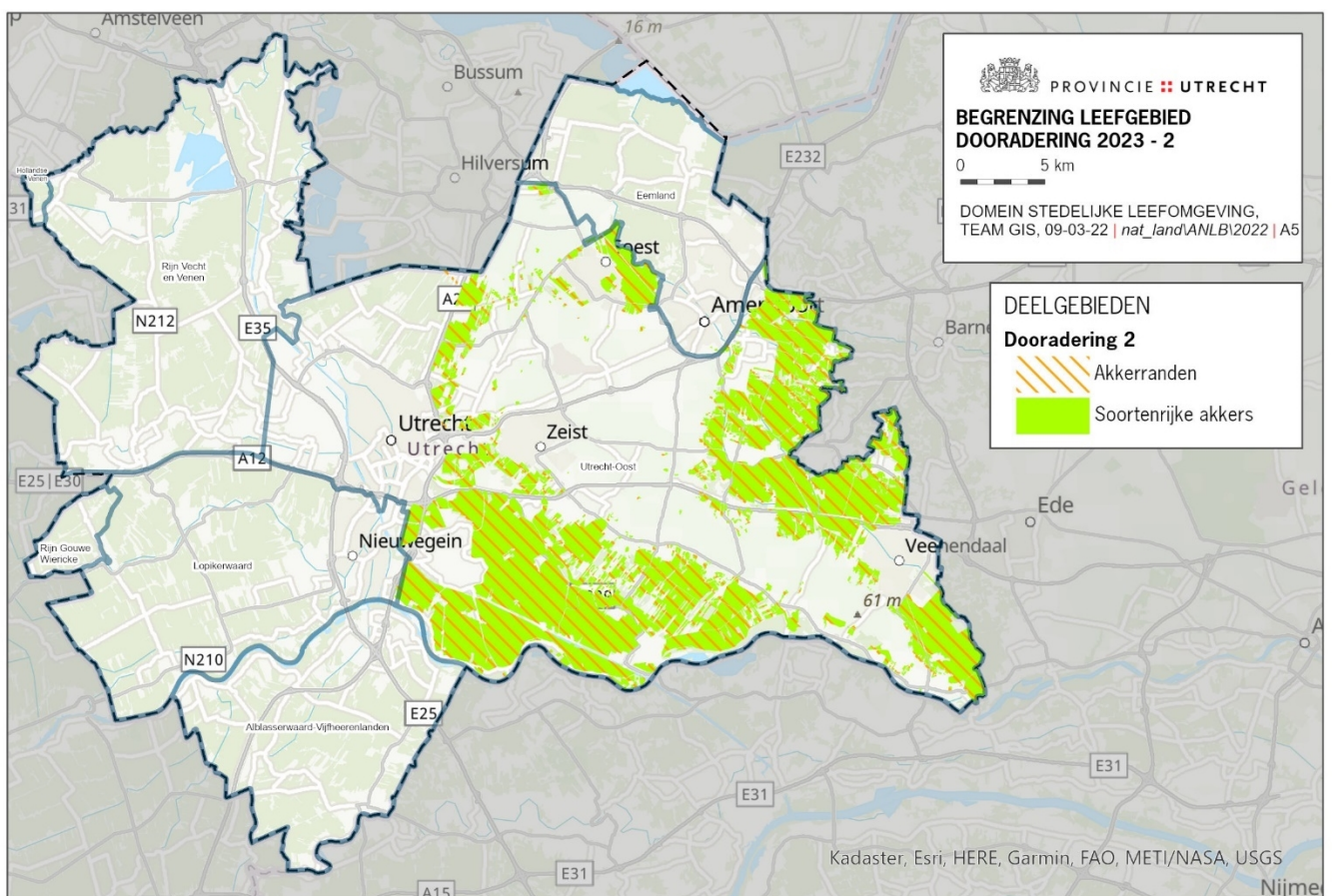
Zoals reeds aangegeven worden de leefgebieden natte dooradering en droge dooradering samengevoegd tot het leefgebied 'dooradering'. Dit heeft als gevolg dat ook de afzonderlijke deelgebieden (die in voorgaande hoofdstukken zijn beschreven) worden samengevoegd. Deze termen (bijvoorbeeld soortenrijke graslandrand, soortenrijke graslandrand (botanisch)) lijken verwarrend veel op elkaar en daarom hebben we de termen voor de deelgebieden in dooradering gewijzigd in:

1. Volvelds botanisch grasland (voorheen 'soortenrijk grasland')
2. Botanische graslandranden (voorheen 'soortenrijke graslandranden')
3. Soortenrijke akkers
4. Akkerranden
5. Landschap
6. Zwarte stern
7. Purperreiger

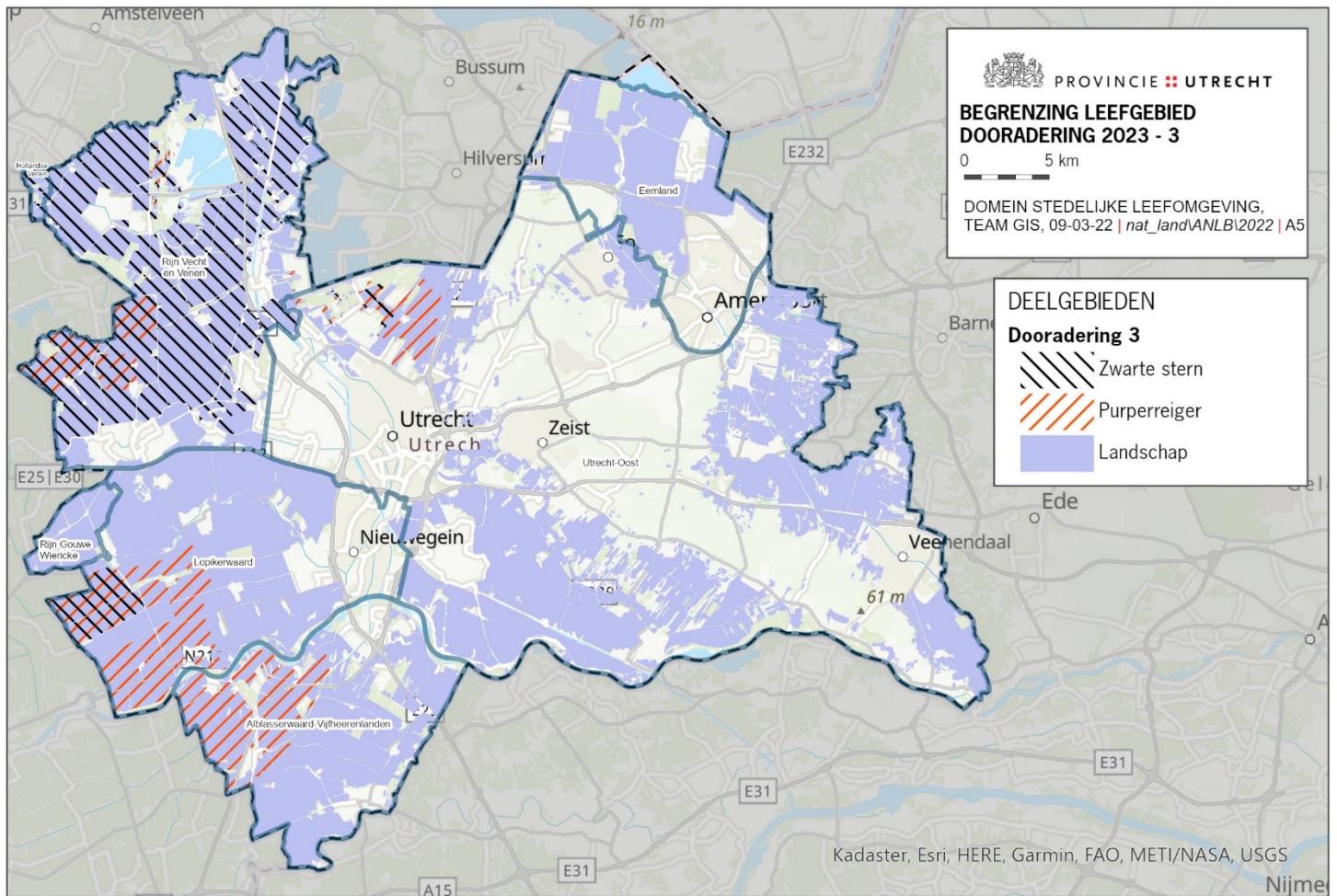
Zie voor de begrenzing van bovenstaande deelgebieden vanaf 2023 onderstaande figuren 7, 8 en 9:

Figuur 7: De nieuwe begrenzing van de deelgebieden Botanische graslandranden en Volvelds botanisch grasland vanaf 2023.

Figuur 8: De nieuwe begrenzing van de deelgebieden Soortenrijke akkers en Akkerranden vanaf 2023.

Figuur 9: De nieuwe begrenzing van de deelgebieden Landschap, Zwarte stern en Purperreiger vanaf 2023.

4.3.2. Verwijderen graslandranden in Vijfheerenlanden

Bij de samenvoeging van de gemeente Vijfheerenlanden, zijn de gemeenten Leerdam en Zederik bij de provincie Utrecht gekomen. Afsproken is dat Utrecht de Zuid-Hollandse beheerpakketten 1 op 1 overnam. Nu is het moment gekomen om de Utrechtse beleidsafspraken voor het ANLb ook hier toe te passen. De toepassing van graslandranden wordt door de provincie alleen ingezet bij hoge botanische waarden óf indien het belangrijk foerageergebied van zeldzame moerasvogels is. Dat is hier niet overal het geval. De begrenzing voor het deelgebied ‘Botanische graslandranden’ wordt helemaal verwijderd in dit gebied (zie figuur 7). De begrenzing van het deelgebied ‘Purperreiger’ houden we in stand in het noordwestelijke deel van het gebied wat volgens de laatste vogeltelling correspondeert met het foerageergebied van de purperreiger (Slaterus *et al.*, 2021).

4.3.3 Wijziging begrenzing zwarte stern

Het beheerpakket ‘30. Zwarte stern’ is, mede dankzij de inzet van veel vrijwilligers van de betreffende werkgroep, succesvol in Utrecht. Er lijkt zelfs een stijging te zijn in de aantallen van deze bedreigde soort (bijlage I; Heemskerk, 2020). We hebben die delen van de provincie opengesteld waar zwarte sterns voorkomen. In de Lopikerwaard zitten tegenwoordig ook zwarte sterns (Slaterus *et al.*, 2021) en hiervoor willen we het gebruik van dit beheerpakket ook mogelijk gaan maken. De begrenzing voor zwarte stern gaan we daarom verruimen met een gebied in het westen van de Lopikerwaard (zie figuur 9).

4.3.4 Volvelds botanisch beheer

Het botanisch beheer in soortenrijke graslanden is een vorm van beheer die lokaal successen heeft opgeleverd (Dijk, 2020; Meijeren & Droog, 2016). Het is echter een duur pakket. Bovendien is het niet overal even succesvol (Wit, 2021). Met name in agrarische percelen die jarenlang intensief gebruikt zijn en waar veel bemesting heeft plaatsgevonden is de grond te voedselrijk om een botanisch waardevol grasland te ontwikkelen. Daarom continueren wij het beleid van de afgelopen jaren en zetten we soortenrijke graslanden voor botanisch beheer alleen in op plekken waar de botanische waarde al hoog is: in de Groene Contour en het NNN-agrarisch. Op deze manier wordt dit relatief dure beheer gericht ingezet ter versterking van het NNN en/of op de botanisch gezien meest waardevolle percelen.

Wij breiden de begrenzing uit met enkele percelen in de Lopikerwaard (zie figuur 7). Op de betreffende locatie heeft de eigenaar al zeer goede botanische resultaten geboekt en is de potentie voor floristische soortenrijkdom hoog.

4.3.5 Landschapselementen

Zoals reeds aangegeven, willen we landschapselementen zoveel mogelijk behouden en ontwikkelen. Het is belangrijk om aanleg en beheer aantrekkelijker te maken om zo een toename in landschapselementen te stimuleren. Mede daarom worden landschapselementen (houtopstanden én sloten) in het nieuwe GLB onderdeel van het subsidiabele agrarisch areaal. Doordat landschapselementen over het algemeen een relatief klein oppervlakte beslaan, gaat dit echter maar om een kleine financiële stimulans. Verder wordt 4% niet-productief areaal voor agrarische bedrijven verplicht gesteld en kan dit (gesubsidieerd) uitgebreid worden naar 7% via de nieuwe ecoregeling (zie: GLMC 8 uit het [concept GLB-NSP](#)). Hierop geldt wel een uitzondering voor bedrijven met >75% grasland, wat in Utrecht veel voorkomt. Ook komt er een landelijke Investeringsregeling Landschapselementen, bedoeld voor de aanleg van landschapselementen in het landelijk gebied (zie ook: [kamerbrief 21144179](#)). Details van deze regeling moeten nog verder uitgewerkt worden. Wegens de belangrijke functies van landschapselementen voeren we in de provincie Utrecht een actief beleid voor het behoud en de uitbreiding van landschapselementen. De hoofdlijnen van het beleid zijn uitgewerkt in het Strategisch Bosbeleid. We willen ook voor de zomer van 2022 het Landschapsuitvoeringsplan (vanaf nu: LUP) vaststellen, waarin de doelen en het beleid op het gebied van landschap uiteen is gezet. De landelijke ambitie is om 10% groenblauwe dooradering te verkrijgen in het landelijk gebied, waarvan de helft groene dooradering. Deze ambitie is overgenomen in het kader van “Groen groeit mee”. Het rapport “[Groen Groeit Mee, Opgaven in Beeld](#)” geeft een overzicht van de groenblauwe opgaven in provincie Utrecht tot 2040 in relatie tot de verstedelijkingsopgaven. De eerste jaren van de komende periode is het mogelijk om deze doelstelling te financieren vanuit de additionele middelen van het ANLb. We hebben echter sterke twijfels of we het beheer van deze volledige ambitie op termijn kunnen financieren enkel vanuit deze middelen.

Landschapselementen zijn vrijwel overal in het agrarisch gebied gewenst (zie figuur 9), mits dit overeen komt met de cultuurhistorische en landschappelijke waarde (zie 4.2.2). We blijven het behoud en aanleg van landschapselementen dan ook stimuleren. We moedigen de combinatie van een landschapspakket met andere beheerpakketten aan, zoals kruidenrijke akkers of -randen, vanwege de positieve effecten hiervan op de biodiversiteit. Daarbij stimuleren we vanuit biodiversiteitsoogpunt ook de ontwikkeling van agroforestry. Ook behouden we in het kader van het platform KLE de mogelijkheden van aanleg en herstel van landschapselementen via de [Uitvoeringsverordening subsidie Agenda Vitaal Platteland](#). De veranderingen op het gebied van beleid aangaande landschap worden overgenomen uit het nog vast te stellen Strategisch bosbeleid en Landschapsuitvoeringsplan.

4.3.6 Akkerpakketten

De inzet van overstaand gewas voor akkervogels in de winter is effectief (Dijk, 2019; Kleijn *et al.*, 2014; Roodbergen *et al.*, 2011; Wiersma *et al.*, 2014) en daarom gaan we hiermee door. Ook andere onderdelen van dit deelgebied, zoals de ingezaaide akkerranden voor insecten en het Kievitbeheer, lijken zinvol. Ook dit zetten we dus voort. Daarnaast hebben wij een praktische aanpassing doorgevoerd. De geelgors komt weer als broedvogel voor in Utrecht en wordt toegevoegd aan de prioritaire soorten van het leefgebied dooradering in tabel 2 van het Natuurbeheerplan 2023.

4.3.7 Patrijs in Utrecht

De patrijs staat op de Rode Lijst als kwetsbaar en is beschermd onder de Europese Vogelrichtlijn. De patrijs leeft in een kleinschalig landschap, met afwisseling van (graan)akkers, soortenrijke graslanden en houtige landschapselementen. In dit afwisselende landschap komen veel meer (bijzondere) soorten voor en de patrijs is een gidssoort voor de biodiversiteit van dit landschap. In het huidige ANLb worden al meerdere maatregelen gesubsidieerd die een positief effect kunnen hebben op de patrijs, zoals het beheer van landschapselementen, volveldse maatregelen als stoppelland en wintervoedselakkers en akker- of graslandranden. Dit lijkt echter onvoldoende om de patrijspopulatie in Utrecht in stand te houden, laat staan te vergroten. Hierom willen we in het Kromme Rijn-gebied een pilot starten om samen met vrijwilligers, gemeenten en collectief Utrecht Oost het leefgebied van de patrijs te behouden en te ontwikkelen. In dit gebied is in de afgelopen jaren 9 á 10 hectare aan akkerranden ingezaaid met onder andere graanmengsels als voedsel en kruiden- en bloemenmengsels om insecten aan te trekken en beschutting te bieden. Hiernaast zijn enkele keverbanken aangelegd (voedsel voor de kuikens) en worden er meer bloemenblokken aangelegd. Deze maatregelen worden grotendeels vanuit het ANLb gesubsidieerd. Waar dat niet mogelijk was vanwege een te beperkte begrenzing, is deze begrenzing aangepast. Dit betreft vooral een uitbreiding voor de mogelijkheden van diverse akkerpakketten (zie figuur 8).

4.4 Resumerend

De bestaande leefgebieden Natte en Droge dooradering worden samengevoegd. Deze minder belangrijke wijziging is wel de reden dat we de namen van een aantal deelgebieden hebben moeten wijzigen. De begrenzing van de deelgebieden wordt op een klein aantal locaties aangepast, verder blijft het huidige beleid gehandhaafd. In Vijfheerenlanden wordt het beleid gelijkgesteld aan de rest van de provincie. Voor met name landschap komen additionele middelen beschikbaar. Hiermee kunnen we voorlopig de uitbreiding financieren. Het is niet zeker of dit op termijn voldoende is om de doelstelling op dit gebied te financieren.

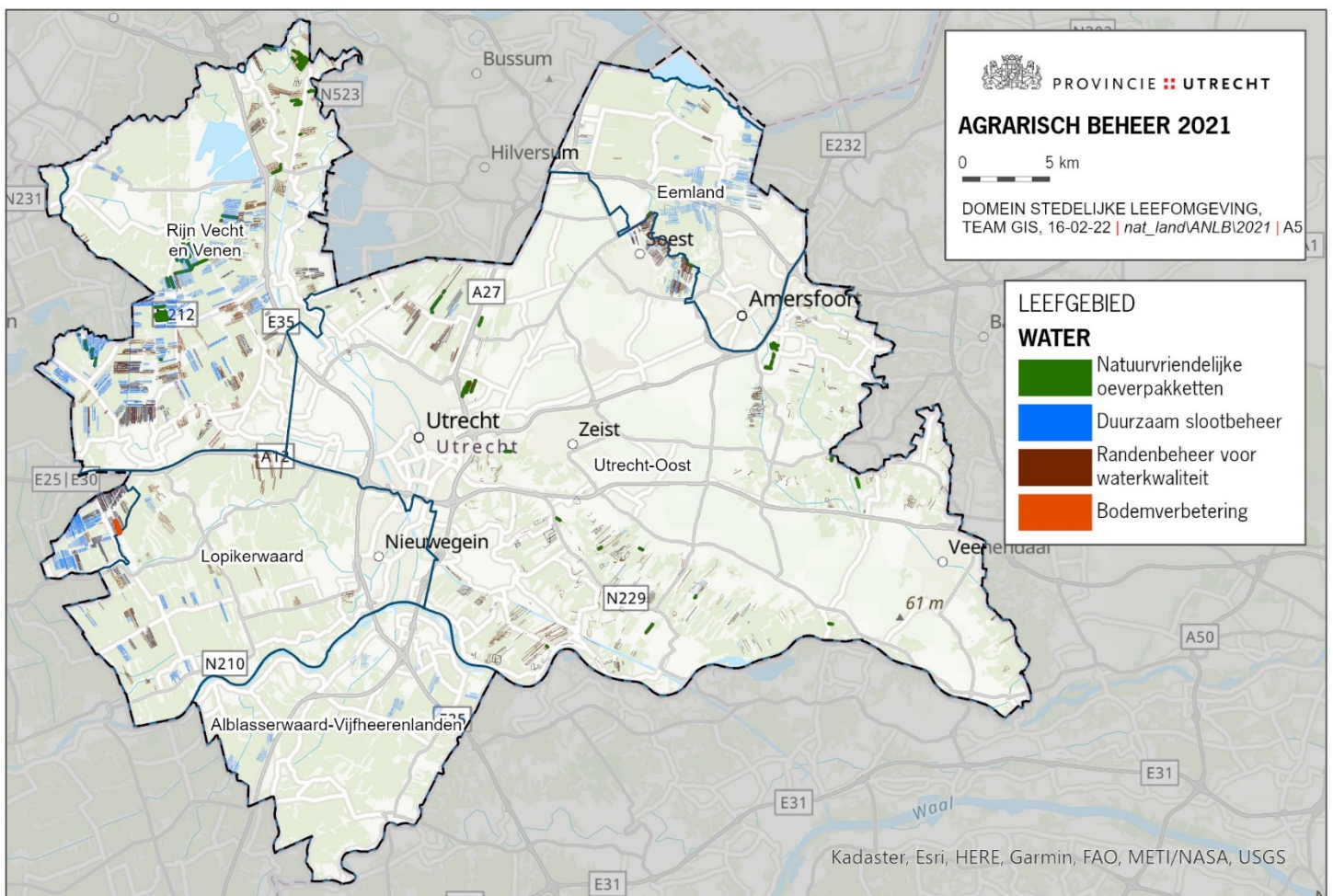
5. Categorie Water

5.1 Algemeen

Het leefgebied natte dooradering en de categorie water bestaan uit vergelijkbare natte gebieden en elementen, en het beheer is voornamelijk gericht op sloten of slootranden. Beheerpakketten binnen dit leefgebied en deze categorie kunnen dan ook erg op elkaar lijken. Zo ligt in beide bijvoorbeeld de nadruk op goed slootkantenbeheer. Er zijn echter twee wezenlijke verschillen. Ten eerste hebben beheerpakketten binnen de natte dooradering als voornaamste doel het in stand houden of verbeteren van de biodiversiteit. De doelen van het agrarisch waterbeheer in de categorie water zijn meer gericht op het bereiken van een goede ecologische waterkwaliteit en het realiseren van een robuust, duurzaam en klimaatbestendig watersysteem. Biodiversiteit in boerensloten via verbeterde waterkwaliteit is hier een onderdeel van, maar deze beheerpakketten zijn voornamelijk gericht op doelen voor waterkwaliteit op basis van de Kaderrichtlijn Water (KRW), de Nitraatrichtlijn en het provinciale Bodem- en Waterprogramma 2022-2027 (BWP), het tegengaan van wateroverlast, duurzaam peilbeheer en de aanpak van het zoetwatertekort. Deze doelen zijn in nauwe afstemming

met de waterschappen bepaald en geformuleerd. Ten tweede wordt het leefgebied natte dooradering gefinancierd door de provincies, terwijl de categorie water gefinancierd wordt door de waterschappen.

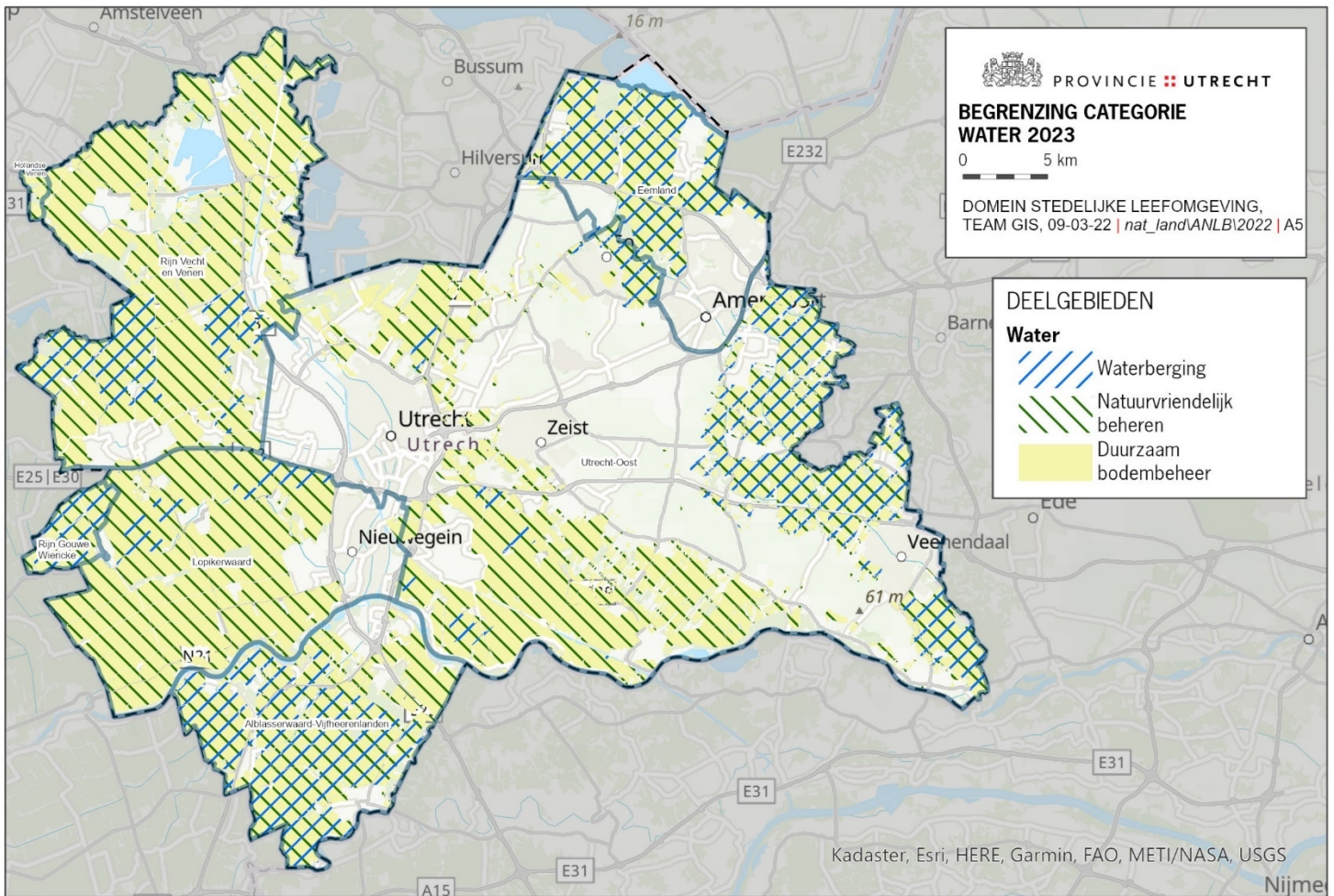
De categorie water besloeg in 2021 bijna 590 hectare (6% van het totale ANLb) en wordt door alle collectieven – in meer of mindere mate - ingezet. Vooral het collectief Rijn, Vecht en Venen heeft veel pakketten afgesloten (zie figuur 10). In 2021 is er in totaal € 982.519 (13% van het totale ANLb) aan subsidies uitgegeven in de categorie water. Beheerpakketten in deze categorie kosten gemiddeld ruim € 1.600 per hectare, vergelijkbaar met de gemiddelde kosten in het leefgebied de natte dooradering.

Figuur 10: De ligging van de beheerpakketten in de categorie water in de provincie Utrecht in 2021.

5.2 Huidig beleid

De categorie Water is opgedeeld in drie zogenaamde deelgebieden: ‘Waterberging’, ‘Natuurvriendelijk beheren’ en ‘Duurzaam bodembeheer’. In het [Natuurbeheerplan 2022](#) staan de beschrijvingen van en de eisen die worden gesteld aan deze deelgebieden. De begrenzingen voor deze deelgebieden vanaf 2023 zijn gelijk aan de begrenzing voor 2022 en te zien in figuur 11.

Figuur 11: De begrenzing van de deelgebieden in de categorie Water vanaf 2023.

Waterberging

Zowel overtollig water als een tekort aan water (droogte) kan een probleem zijn voor natuur en landbouw. De doelstelling van dit deelgebied is dan ook om (beide) waterproblemen beter op te kunnen vangen. Er vallen twee maatregelen onder: 1) beschikbaar stellen van agrarische gronden voor waterberging bij veel neerslag en 2) vasthouden van water bij droogte. Het betreft hier vooral beheermaatregelen, zoals het beheerpakket '38. Water bergen'.

Natuurvriendelijk beheren

Dit deelgebied richt zich op alle waterdoelen (kwaliteit én biodiversiteit) in voornamelijk sloten en slootkanten en omvat een drietal maatregelen:

- Het inrichten en/of beheren van waterlopen en oevers, afgestemd op de gebiedsfuncties, zodat een toekomstbestendig en duurzaam watersysteem ontstaat.
- Het beperken van de belasting van grond- en oppervlaktewater met verontreinigende stoffen vanuit de agrarische sector, zowel door het nemen van maatregelen aan de bron als end-of-the-pipe-maatregelen.
- Het optimaal beheren van het (grond- en/of oppervlakte) waterpeil. Het gaat hierbij om drie doelstellingen:
 1. vergroten van het bergend vermogen van het bodem- of oppervlaktewater;
 2. realiseren van een optimaal peilbeheer;
 3. verbeteren van de waterkwaliteit.

Het is duidelijk dat in dit deelgebied inrichtings- en beheermaatregelen hand in hand gaan. Bij de beheermaatregelen voor dit deelgebied kan bijvoorbeeld gedacht worden aan beheerpakketten ‘12. Duurzaam slootbeheer’ en ‘10. Natuurvriendelijke oever’. Hoewel inrichtingsmaatregelen, zoals de aanleg van natuurvriendelijke oevers, niet gesubsidieerd kunnen worden vanuit het ANLb is de provincie hier wel voorstander van. Via andere wegen, zoals investeringsmaatregelen voor niet-productieve investeringen, proberen wij dit dan ook te stimuleren.

Duurzaam bodembeheer

In dit deelgebied draait het voornamelijk om het beperken en voorkomen van de af- en uitspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen en het verbeteren van de sponswerking van de bodem. Hierdoor wordt zowel de chemische als ecologische waterkwaliteit beschermd tegen de gevolgen van overtollige instroom van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen en wordt het waterbergend vermogen van de bodem verbeterd.

De collectieven wordt gevraagd in hun gebiedsaanvraag synergie te zoeken in maatregelen die zowel bijdragen aan waterdoelen als aan de natuurwaarden op basis van hun eigen gebiedskennis en de informatie van het waterschap en de provincie. De betreffende gebiedsaanvraag voor de categorie water wordt in nauw overleg met de waterschappen en de provincie opgesteld. Een voorbeeld van een beheermaatregel die in dit leefgebied past is het beheerpakket ‘39. Bodemverbetering’.

5.3 Nieuw beleid

Het beleid voor de categorie water is in grote mate succesvol. Maatregelen als duurzaam slootbeheer, bufferstroken langs sloten en natuurvriendelijke oevers dienen zowel de doelen van de provincie (bijvoorbeeld biodiversiteit) als die van de waterschappen (bijvoorbeeld waterkwaliteit). Er heerst over het algemeen tevredenheid bij zowel de provincie als de waterschappen en collectieven over de beschikbare pakketten en de effectiviteit hiervan. De wijzigingen in deze categorie zijn dan ook beperkt. Het betreft de gevolgen die de vaststelling van het 7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn heeft, waterberging en slotenplannen. Hierom passen wij de begrenzing van de categorie water niet aan (zie figuur 11).

5.3.1 7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn

Het ontwerp-7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn heeft als doel “om de waterverontreiniging die wordt veroorzaakt of teweeggebracht door nitraten uit agrarische bronnen te verminderen en verdere verontreiniging van dien aard te voorkomen” (zie [Tweede Kamerstukken 33 037, nr. 431](#)). In dit programma wordt de maatregel beschreven om de verplichte bufferstroken langs slootkanten per 2023 te verbreden om de effectiviteit ervan te verhogen. Het gaat om een verbreding naar vijf meter bij KRW-waterlichamen en twee meter bij overige watervoerende wateren. Hiervan mag lokaal afgeweken worden door het waterschap, mits hiervoor een goede onderbouwing is en de minimumbreedte zoals vastgelegd in het [Activiteitenbesluit milieubeheer](#) altijd wordt gewaarborgd. Om uniforme voorwaarden voor deze onderbouwing te hanteren, wordt een landelijke handreiking opgesteld. Na de verbreding zullen deze stroken niet meetellen in de mestplaatsingsruimte en mogen ze niet worden bemest. Er geldt altijd een maximum van 5% van het areaal van een perceel wat verplicht als bufferstrook gebruikt moet worden.

Deze beleidswijzigingen kunnen zowel negatieve als positieve gevolgen hebben voor het ANLb. Door de verplichting van bufferstroken wordt het voor veel agrariërs die voorheen niet meededen mogelijk de drempel lager om er een beheerpakket op af te sluiten. Aan de andere kant wordt de beheervergoeding voor dit soort randen lager, waardoor het voor deelnemers minder aantrekkelijk wordt. Het uiteindelijke resultaat voor het ANLb is nog niet duidelijk. Saillant detail is dat er nog een addendum komt bij het 7^e actieprogramma Nitraatrichtlijn met aanvullende maatregelen. Het kan zijn dat er nog strengere maatregelen getroffen zullen worden, maar details hierover zijn nog niet bekend en kunnen niet worden meegenomen in deze visie.

5.3.2 Waterberging

In het huidige ANLb is het mogelijk om het beheerpakket ‘water bergen’ af te sluiten in de categorie water. Dit pakket maakt het mogelijk dat een graslandperceel als tijdelijke waterberging fungeert bij hoge waterstanden om wateroverlast elders te voorkomen. Tevens kan dit pakket een positief effect hebben op de waterhuishouding en -kwaliteit van het omringende water. Het is geen populair pakket en het is in de provincie Utrecht nauwelijks afgesloten (zie figuur 10).

Er is sprake van, dat het ter beschikking stellen van land voor waterberging, verplicht gaat worden vanuit de Omgevingswet. In dat geval zal het pakket ‘water bergen’ verdwijnen want voor een wettelijk plicht kan geen subsidie worden verleend. Op dit moment is deze verplichting er nog niet en is waterberging - bewust water op je land laten in ruil voor subsidie - nog steeds bovenwettelijk. Wel verwachten we aanpassingen in de regelgeving en houden daarom contact met de waterschappen om nieuwe mogelijkheden voor waterberging snel te kunnen uitvoeren.

5.3.3 Slotenplannen

Relevant voor de categorie water is de implementatie van slotenplannen. Het idee komt oorspronkelijk van het collectief Rijn, Vecht en Venen, maar wordt al breder gedragen door o.a. de waterschappen Vallei en Veluwe, Amstel, Gooi en Vecht en Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden. De collectieven aldaar zijn een pilot gestart om hun slotenbeheer verder te verbeteren en te onderzoeken door middel van slotenplannen. Doordat de collectieven om tafel gaan met individuele boeren kunnen de sloten op maat beheerd worden, wat de beheerresultaten ten goede komt. Via het ANLb kan alleen een vergoeding gesubsidieerd worden voor beheer dat uitgevoerd wordt, niet voor het níet-plegen van beheer. Hierdoor is het soms logischer voor agrariërs om te kiezen voor het wél-schonen van de sloot terwijl dit de ecologie niet ten goede komt. Vergoedingen vanuit het collectief via de achterdeur voor de uitvoering van ecologische verantwoorde slotenplannen vormen hiervoor een oplossing.

Met deze slotenplannen kunnen collectieven streven naar een verbetering en een verdere verduurzaming van het slotenbeheer. Zij hebben de ambitie uitgesproken om de slotenplannen op termijn op te schalen van bedrijfsniveau naar “polderslootplannen”. Dit zou de samenhang in beheer extra versterken. Deze slotenplannen sluiten daarom goed aan bij het provinciale streven naar een samenhangend en ecologisch verantwoord agrarisch natuurbeheer.

5.4 Resumerend

De Waterschappen financieren de categorie water grotendeels en het aantal wijzigingen is beperkt. De invoering van het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn kan belangrijke gevolgen hebben voor de huidige uitvoering.

6. Categorie Klimaat

Met het nieuwe GLB-NSP wordt per 1 januari 2023 een nieuwe categorie toegevoegd: de categorie Klimaat. Met deze categorie wordt de subsidiering van een gedeelte van de klimaatopgave voor de provincies in het ANLb meegenomen. Dit is in overeenstemming met de kaders van het [Klimaatakkoord](#) en de [Nationale Klimaat adaptatiestrategie](#). De doelen zijn tweeledig: klimaatmitigatie (het tegengaan van klimaatverandering) en klimaatadaptatie (het omgaan met de gevolgen van klimaatverandering). De middelen vanuit het GLB-NSP voor de categorie klimaat worden verdeeld op basis van een rapport van de Commissie Beukema. Hierin is circa €400.000 per jaar aan de provincie Utrecht toebedeeld. De verdeling van deze middelen binnen de categorie Klimaat wordt op zowel landelijke als provinciale schaal nog nader uitgewerkt. Dit rapport onderscheidt de volgende onderdelen binnen klimaatmitigatie en klimaatadaptatie:

6.1 Klimaatmitigatie

Klimaatmitigatie bestaat uit de volgende drie maatregelen:

a) Verhogen gehalte organische stof in akkerbouwbodems;

Omdat zowel niet-kerende grondbewerking als blijvend grasland waarschijnlijk via de ecoregeling worden vergoed, willen we in het ANLb op dit onderdeel vooral inzetten op het gebruik van ruige stalmest, compost of bokashi en het inzetten van vanggewassen en groenbemesters.

b) Aanpassing gewaskeuze en teelttechniek in akkerbouw en weidebouw, inclusief onderhoud en beheer van nieuwe boomrijen, nieuwe struweellinten, het toepassen van agroforestry, het toepassen van meer CO2-bindende gewassen en precisie-landbouw;

Bij deze maatregel staat het beheer van houtige landschapselementen centraal, voor zover deze een extra bijdrage leveren aan de opslag van CO₂. Daarom is het voorstel om een peildatum van 1 januari 2019 te hanteren voor nieuwe landschapselementen. Regulier onderhoud van al bestaande elementen levert namelijk weinig extra's op voor CO₂-opslag.

De inrichting van deze elementen kan niet via het ANLb plaatsvinden. Vanuit het ANLb kan slechts het beheer worden betaald. Voor deze maatregel zoeken wij de verbinding met het eerdergenoemde Platform Kleine Landschapselementen, de Bossenstrategie en het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur. Zo stimuleert de provincie de ontwikkeling van agroforestry en voedselbossen. Ook worden vanuit het NSP (hoofdstuk 5.10) handvatten geboden voor de aanleg van landschapselementen in het kader van Niet-productieve investeringen voor landbouwbedrijven.

c) Vermindering oxidatie van veenbodems, onder andere via verhoging grondwaterpeil en/of overstap naar natte teelten/paludicultures.

Doordat veen verdroogt, klinkt het in. Dit proces veroorzaakt bodemdaling en hierbij komt CO₂ vrij. De meest effectieve manier om dit tegen te gaan is het opzetten van het waterpeil (het slootpeil) in combinatie met het verhogen van de grondwaterstanden in de percelen in de veenweidegebieden. Dit laatste kan bijvoorbeeld met behulp van waterinfiltratiesystemen. Dit betreft maatwerk en dient gebiedsgericht te gebeuren in nauw overleg met de waterschappen. Het gaat dan met name over het verhogen van de grondwaterstanden in de percelen in de droge maanden.

6.2 Klimaatadaptatie

Klimaatadaptatie bestaat uit de volgende twee maatregelen:

a) Meer water vasthouden in beekdalen en in infiltratiegebieden

Het vasthouden van water in beekdalen wordt gezien als een maatregel die vooral door de waterschappen kan worden uitgevoerd, onder meer via her-meanderen van beken en het anders inrichten van beken. Water vasthouden is verder al een bestaande beheerfunctie in het huidige ANLb, die met name bediend wordt door het verhogen van het gehalte organische stof.

b) Adaptatie aan de verwachte hogere frequentie van inundaties in beekdalen en in laaggelegen akker- en weidegebieden

Adaptatie aan de verwachte hogere frequentie van inundaties in beekdalen en in laaggelegen akker- en weidegebieden houdt in dat agrariërs in delen van hun gronden inundatie accommoderen, mogelijk maken of toelaten, zodat inundatie op de meer waardevolle landbouwgronden en in laaggelegen bewoonde gebieden wordt voorkomen of verminderd. Inundaties kunnen tevens bijdragen aan verhoging biodiversiteit aangezien zo tijdelijke plas-dras-gebieden ontstaan. Daarnaast

zorgt het toelaten van tijdelijke inundatie ervoor dat de noodzaak voor andere maatregelen, zoals water wegpompen en dijkverhogingen wordt verminderd.

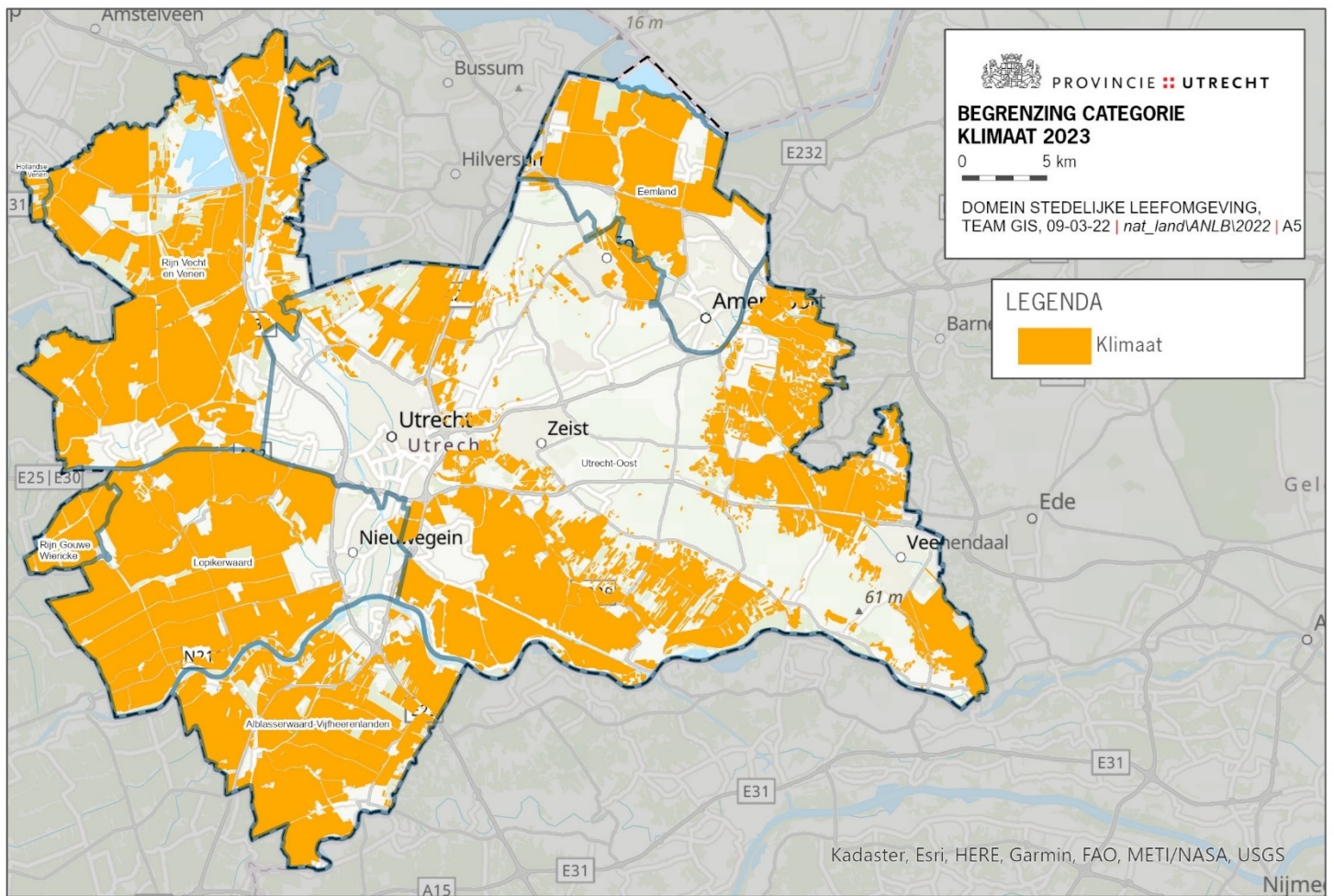
Maar waterberging past moeilijk binnen de systematiek van het ANLb. In de praktijk wordt er van zo'n maatregel misschien 0,1 of 2 keer per jaar gebruik van gemaakt, maar een agrariër stelt het perceel wel elk jaar beschikbaar en ontvangt dan ook elk jaar een vergoeding. Landelijk wordt nog onderzocht of hier misschien een last-minute pakket van kan worden gemaakt (zie ook 5.3.2).

6.3 Beheerfuncties

Aan deze doelen (mitigatie en adaptatie) zijn vijf beheerfuncties gekoppeld:

Doel	Beheerfuncties klimaat
Klimaat mitigatie	Vastleggen CO2 (bodem, landschap)
	Reduceren uitstoot broeikasgassen
Klimaat adaptatie	Vernatten
	Opvangen waterpieken en droogte
	Omgaan met verzilting

De beheerfuncties 'vernatten' en 'opvangen waterpieken en droogte' komen grotendeels overeen met bestaande activiteiten voor de categorie water, namelijk 'vernatten', 'water vasthouden' en 'water bergen'. Ondanks deze overeenkomsten zitten er duidelijke verschillen tussen de beheerpakketten in beide categorieën. De beheerpakketten voor de categorie klimaat worden op zijn vroegst aan het einde van het eerste kwartaal van 2022 definitief door BIJ12 vastgesteld. De provincie gaat de begrenzing voor dit nieuwe leefgebied ruim opzetten, zodat de mogelijkheden voor het afsluiten van deze pakketten zo min mogelijk beperkt worden. Voor het begin van beheerjaar 2023 wordt samen met de collectieven en waterschappen bepaald waar welk beheer zal worden afgesloten. Omdat er pas in de loop van 2022 nieuwe beheerpakketten worden vastgesteld kan het beheer daarna pas geconcretiseerd worden. De begrenzing is te zien in figuur 12.

Figuur 12: De begrenzing van de nieuwe categorie Klimaat vanaf 2023.

7. Overige veranderingen en aanpassingen ANLb

7.1 Overleg met collectieven

Op dit moment is er een overleg vanuit de provincie met alle collectieven gezamenlijk in het voorjaar. Daarnaast is er het jaarlijkse zogenaamde ‘goede gesprek’. Dit is een gesprek tussen de provincie en het collectief afzonderlijk, waarbij het afgelopen beheerjaar wordt besproken. Dit gesprek vindt in december/januari plaats. Een aantal collectieven heeft aangegeven vaker te willen overleggen. Zo heeft de provincie Gelderland een maandelijks overleg met de drie Gelderse collectieven. In Utrecht zijn er zeven collectieven actief, wat een structureel overleg bemoeilijkt. Wel gaan we een structureel overleg met alle collectieven gezamenlijk in het najaar toevoegen, vergelijkbaar met het al bestaande overleg in het voorjaar.

7.2 Investeringsregelingen GLB-NSP

In het komende GLB-NSP komt ook een regeling die het mogelijk maakt subsidie te verlenen voor niet-productieve activiteiten die direct gekoppeld zijn aan een activiteit die gesubsidieerd wordt via het ANLb en behoort tot de opgaven die het gebied ondersteunen. Begunstigden zijn samenwerkingsverbanden bestaande uit groepen van boeren en andere belanghebbenden die betrokken zijn bij collectieven (en/of betrokken zijn bij het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer). De volgende investeringen komen voor subsidie in aanmerking en vinden we het meest relevant:

1. Het aanleggen van een bloemrijke rand, de aanleg van drukdrainage voor het verhogen van waterpeil voor weidevogelbeheer, de aanleg van landschapselementen/agroforestry, de aanleg van kruidenrijk grasland, de aanleg van greppels ten behoeve van waterkwaliteit, natuurvriendelijke oevers/plasdras sloten, de toepassing van taakkaarten ten behoeve van precisielandbouw.
2. Aanleg en het beheer van beheerde graslandranden voor bestuivers, het verbeteren van leefgebieden voor weidevogels, de aanleg van natuurvriendelijke oevers het verbeteren van koolstofvastlegging in de bodem en investeringen die precisielandbouw ondersteunen, zoals taakkaarten en landschapselementen.
3. Investerings ten behoeve van het uitvoeren van herstelmaatregelen en (grootschalige) inrichting van gebieden, die bijdragen aan verbetering van de waterhuishouding, natuur, klimaatmitigatie en -adaptatie en biodiversiteit: herstel en aanleg singels, houtwallen, heggen, hagen, bosjes, solitaire bomen, pingo's, dobben en drenkpoelen;
4. Herstel en aanleg akkerranden, struweelranden, vogelakkers;
5. Herstel en aanleg natuurvriendelijke oevers;

Maar ook voor andere, niet-productieve investeringen is de regeling relevant. Deze staat open voor landbouwbedrijven en voor niet-landbouwbedrijven, en biedt de volgende mogelijkheden:

6. Investerings in waterlopen, (op)vaarten en cultuurlandschappelijk slotenpatroon;
7. Aanleg en herstel beplanting of omgrachting van terreinen van (oorspronkelijke) kastelen, buitenplaatsen, staten of kloosters;
8. Herstel cultuurlandschappelijke begreppeling of bolle graslandakkers;
9. Herstel historische dijkbiotoop: dijklichaam, grenssloot, struweel, kolken, dijkcoupures.

Voor deze interventie is een nationale aanvullende financiering van € 8,1 miljoen noodzakelijk. Deze cofinanciering wordt bijgedragen door de provincies. We zijn op dit moment aan het onderzoeken hoe deze cofinanciering beschikbaar wordt gesteld in afstemming met alle andere cofinanciering die in het kader vna het NSP geleverd moet gaan worden. Voor alle NSP-maatregelen geldt dat op dit moment intern een traject loopt om tot één integrale programmering van NSP-maatregelen te komen. Het ANLb is daar ook integraal onderdeel van. en hoe en welke regelingen we openstellen. Dit alles wordt in 2022 uitgewerkt in samenhang met de andere maatregelen uit het NSP.

Naast deze investeringsmaatregelen wordt het bestaande LEADER-instrument uitgebreid met het zogenaamde LEADER-GREEN. Dit kan gebruikt worden door samenwerkingsverbanden in de provincie om via een bottom-up gebiedsgerichte werkwijze ontwikkelingen ten behoeve van de groen-blauwe dooradering op het platteland te stimuleren. Ook dit onderdeel uit het NSP wordt in de loop van 2022 uitgewerkt door de provincie.

7.3 Agrarisch natuurbeheer in het NNN en de Groene contour

Agrarisch natuurbeheer is al mogelijk in de Groene contour en sommige delen van het NNN, namelijk het NNN-agrarisch. Dit heeft als doel het NNN te versterken. Het gaat vaak om “zwaardere” beheerpakketten die het reguliere natuurbeheer enigszins benaderen, zoals botanisch beheer. Agrarisch natuurbeheer is op dit moment nog niet mogelijk in ‘Nog te realiseren natuur’ (zie [kaart 1](#) van het NBP 2022). Deze percelen zijn bestemd om toegevoegd te worden aan het NNN, maar blijken in de praktijk vaak lastig om te vormen door een geringe bereidheid tot functieverandering door de betreffende eigenaren. Per 1 januari 2023 gaan we agrarisch natuurbeheer toestaan - conform het in deze visie beschreven beleid - op deze percelen omdat dit beheer een positief effect heeft op de biodiversiteit. Daarnaast kan deelname aan het ANLb het enthousiasme voor natuurbeheer aanwakkeren, waardoor de houding van de eigenaren ten aanzien van functieverandering mogelijk verandert. We houden nadrukkelijk de intentie om deze percelen om te vormen naar natuur. Dit

betekent dat alle agrarisch natuurbeheer in principe mogelijk is op deze percelen (mits conform het in deze visie beschreven beleid).

7.4 Langjarige beheercontracten

Er wordt nu landelijk gekeken naar de mogelijkheid om langjarige ANLb-contracten (minimaal 12 jaar) tussen collectief en provincie af te sluiten in de Groene Contour. Als het financieel en juridisch mogelijk blijkt te zijn, willen we hier als provincie graag aan meewerken. We wachten de landelijke ontwikkelingen omtrent de langjarige contracten af.

7.5 Relatie Natura2000-gebieden en ANLb

De provincie wil agrarisch natuurbeheer in de zone rondom N2000-gebieden stimuleren. Daarom worden de mogelijkheden voor ANLb nabij de N2000-gebieden relatief vaker opengesteld, maar wel conform het in deze visie beschreven beleid. De deelname aan het ANLb blijft ook op die locaties op vrijwillige deelname gebaseerd.

7.6 Bepaling hectareprijs

In de afgelopen periode heeft de provincie het ANLb gesubsidieerd op basis van een hectareprijs die opgegeven wordt door de collectieven. Doordat er in de verschillende collectieven andere pakketten worden afgesloten en dus gesubsidieerd, verschilt dit bedrag per collectief. Daarbij hebben collectieven via de zogenaamde 'achterdeur' zelf nog zeggenschap over bijvoorbeeld bonussen die onderdeel uitmaken van het uit te betalen bedrag aan deelnemers. Hierdoor is er in de loop van de tijd verschil ontstaan tussen de hectareprijzen van de collectieven. We gaan voor de komende periode in gesprek met de collectieven om te kijken hoe de hectareprijzen zijn opgebouwd. We streven voor de nieuwe periode naar een meer uniforme hectareprijs per collectief. Daarom willen we de opgegeven bedragen controleren op basis van de afgesloten pakketten. Dit kan betekenen dat gebieden met het beste beheer ook een hogere hectarevergoeding krijgen. Voor de bedragen van deze pakketten komt een nieuwe indexering, die op dit moment nog niet bekend is. De verwachting is dat dit circa 10% is, waardoor de nieuwe bedragen aanzienlijk hoger zullen zijn, want de huidige richtprijzen stammen nog uit 2017 (zie: bijlage III). Indien dit niet gecompenseerd wordt, betekent dit dat er voor hetzelfde geld minder beheer kan worden uitgevoerd.

7.7 Monitoring

Het budget voor de monitoring van het ANLb is beperkt. Verreweg het duurste onderzoek voor het ANLb is de inventarisatie van de weidevogels in het kerngebied, dat we eens in de drie jaar uitvoeren. Dit wordt betaald uit het budget voor monitoring voor natuur. Ook betaald uit het budget voor monitoring natuur is onze reguliere provinciale inventarisatie, waarbij we eens in de tien jaar (dus 10% van de oppervlakte per jaar) het landelijk gebied van de provincie laten inventariseren. Dit geeft een belangrijke indicatie van de (verandering in de) biodiversiteit in het landelijk gebied. Hiervan wordt jaarlijks een verslag gemaakt. Bovendien gaat deze informatie onder andere naar de NDFP (Nationale Database Flora en Fauna), waartoe de collectieven recentelijk toegang hebben gekregen via de provincie.

Monitoring van ecologische effectiviteit van het ANLb vindt slechts sporadisch plaats. De collectieven monitoren vooral het uitgevoerde beheer van hun deelnemers. Landelijk loopt op dit moment een langlopend onderzoek naar de effectiviteit van het agrarisch natuurbeheer. De resultaten worden niet op korte termijn verwacht. Van het budget voor de monitoring van het agrarisch natuurbeheer voert de provincie incidentele onderzoeken uit. Zo hebben we hiervan een onderzoek laten uitvoeren naar de resultaten van vlakdekkend botanisch beheer in dooradering en de effectiviteit van wintervoedselakkers voor overwinterende vogels.

Er is behoefte aan extra monitoring. Dit geldt voor bijvoorbeeld de effecten van kleine landschapselementen, maar ook op andere vlakken zoals de resultaten van individuele

beheerpakketten en klimaatmaatregelen. Hier is geen geld voor beschikbaar vanuit het ANLb. We gaan in de komende periode bezien of er andere financieringsmogelijkheden voor dit soort monitoring zijn.

8. Financiën

In totaal is er landelijk een additioneel bedrag van € 160 miljoen voor de komende periode beschikbaar, dus circa € 32 miljoen per jaar. Door een onafhankelijke commissie (de commissie Beukema) is advies uitgebracht over de verdeling van deze middelen over de provincies die beschikbaar komen voor de jaren 2023 t/m 2027. Het betreft een verdeling voor de additionele middelen voor het Aanvalsplan Grutto, optimalisatie van het huidige ANLb, klimaat en water en akker- en struweelvogels (c.q. overige boerenlandvogels). Er wordt 9,3% van de middelen toegedeeld aan de provincie Utrecht, in totaal dus circa € 15 miljoen voor de gehele periode en € 3 miljoen per jaar. Dit is een vergelijkbaar percentage als in de afgelopen periode. Het grootste deel van dit bedrag bestaat uit gelden voor het Aanvalsplan Grutto (gemiddeld 1,7 miljoen per jaar). Dit bedrag is inclusief de co-financiering door de provincie.

De huidige beschikbare middelen bedragen landelijk circa € 80 miljoen per jaar (€ 400 miljoen voor de jaren 2023 t/m 2027). Het aandeel van de Provincie Utrecht hierin is 9,1 %, wat neerkomt op een bedrag van circa € 7,3 miljoen per jaar. De Provincie Utrecht houdt recht op deze middelen. Daarmee is in totaal circa € 10,3 miljoen per jaar beschikbaar voor ANLb voor de periode 2023 t/m 2027.

Uitgaande van de huidige voorstellen in het GLB-NSP zal van deze € 10,3 miljoen, 65% worden gefinancierd uit EU-middelen. De overige 35% komt voor het grootste deel voor rekening van de provincie Utrecht, gemiddeld circa € 3,0 miljoen per jaar. Daarnaast dragen de Utrechtse waterschappen en het ministerie van LNV naar schatting gezamenlijk een bedrag bij van circa € 0,5 miljoen per jaar. Er moeten hierover nog nieuwe bestuursovereenkomsten met de waterschappen worden gesloten.

Naast de € 3,0 mln. per jaar als cofinanciering voor de subsidies agrarisch natuurbeheer (ANLb) draagt de provincie Utrecht ook bij in de landelijke kosten van RVO (en NVWA) voor de uitvoering van het ANLb. De kosten hiervan zullen naar verwachting in vergelijking met de huidige subsidieperiode voor de provincie Utrecht sterk toenemen. De huidige kosten bedragen circa € 650.000 per jaar. Het provinciale aandeel in de landelijke uitvoeringskosten van RVO zal naar verwachting toenemen van 5,2% in de huidige periode naar 9,2% in de nieuwe periode (het aandeel van de provincie Utrecht in de landelijk beschikbare middelen in de nieuwe periode). Daarnaast stijgen naar verwachting ook de landelijke uitvoeringskosten van RVO met ca. 40% door de stijging van de beschikbare middelen voor ANLb in de nieuwe subsidieperiode met 40%. Op basis hiervan wordt voorsnog rekening gehouden met een door de provincie Utrecht te betalen bedrag voor de uitvoeringskosten van circa € 1,6 mln. per jaar. Er wordt nog gewerkt aan een landelijke offerte, waarna duidelijkheid komt over het jaarlijks te betalen bedrag voor de uitvoeringskosten van RVO.

Voorsnog wordt er vanuit gegaan dat de totale kosten per jaar voor het ANLb voor de provincie Utrecht uitkomen op ca. € 4,6 mln. per jaar. Dit bedrag is binnen het onderdeel 'Natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer' (meerjarendoel 2.2.1) van het Programma Landelijk Gebied uit de Programmabegroting op dit moment niet beschikbaar. Op dit moment is "slechts" € 3,54 miljoen per jaar beschikbaar. Daarom is het voornemen in Kadernota voor 2023 extra middelen te vragen voor de financiering van het ANLb in de nieuwe subsidieperiode. Indien deze middelen niet beschikbaar komen, zal de openstelling plaats vinden voor het bedrag dat beschikbaar is.

Literatuur

Batáry, P., Dicks, L. V., Kleijn, D., & Sutherland, W. J., 2015. The role of agri-environment schemes in conservation and environmental management. *Conservation Biology*, 29(4), 1006-1016.

BIJ12, 2017 (18 oktober). *Efficiënter en effectiever ANLb: de resultaten tot nu toe*. Geraadpleegd van: <https://www.bij12.nl/nieuws/stand-van-zaken-projecten-anlb/>

Boonstra, F. & Nieuwenhuizen, W., 2019. *Voortgangsrapportage Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer; Bijdrage aan Jaarverslag Plattelandsontwikkelingsprogramma 2018*. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 2953.

Dijk, S.D. van, 2019. Vogeltellingen wintervoedselakkers 2019 op een aantal percelen van Collectief Veluwe en Collectief UtrechtOost. Ecologisch Adviesbureau Viridis, Culemborg, PRNR-2018-052.

Dijk, S.D. van, 2020. Resultaten flora- en faunakaractering 2019. Utrechtse Heuvelrug, Langbroek, Veenendaal en Rhenen. Ecologisch Adviesbureau Viridis, Culemborg, PRNR-2019-003.

Groen, F.M. van, 2019. Weidevogels in de provincie Utrecht – Inventarisatie 2019. Van der Goes en Groot ecologische onderzoeks- en adviesbureau, G&G-rapport 2019-83.

Heemskerk, L., 2020. De Zwarte Stern in Noordwest-Utrecht 2020. Gebiedscoöperatie Rijn, Vecht en Venen.

Hooper, D. U., Chapin III, F. S., Ewel, J. J., Hector, A., Inchausti, P., Lavorel, S., ... & Schmid, B., 2005. Effects of biodiversity on ecosystem functioning: a consensus of current knowledge. *Ecological monographs*, 75(1), 3-35.

Kleijn, D., Berendse, F., Smit, R., & Gilissen, N., 2001. Agri-environment schemes do not effectively protect biodiversity in Dutch agricultural landscapes. *Nature*, 413(6857), 723-725.

Kleijn, D., Baquero, R. A., Clough, Y., Díaz, M., De Esteban, J., Fernández, F., ... & Yela, J. L., 2006. Mixed biodiversity benefits of agri-environment schemes in five European countries. *Ecology Letters*, 9(3), 243-254.

Kleijn, D., Teunissen, W., Müskens, G., Van Kats, R., Majoor, F., en Hammers, M., 2014. Wintervoedselgewassen als sleutel tot het herstel van akkervogelpopulaties? Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2551.

Kleyheeg E., Vogelzang T., van der Zee I. & van Beek M., 2020. Boerenlandvogelbalans 2020. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen / LandschappenNL, De Bilt.

Meijeren, S. van & Droog, M., 2016. Botanisch hooi- en weiland in het agrarisch natuurbeheer in de provincie Utrecht. Rapport 20160010. Dactylis, Utrecht.

Raad van de Leefomgeving en Infrastructuur, 2013. Onbeperkt houdbaar – naar een robuust natuurbeleid. Geraadpleegd op 2-3-2022, van: https://www.rli.nl/sites/default/files/adviesonbeperkthoudbaar_0.pdf

Roodbergen, M., Teunissen, W. & Liefing, M., 2011. Winteropvang voor akkervogels in Zeeland. SOVONonderzoeksrapport 2011/22. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Slaterus R., Majoor F. & van Kleunen A. 2021. Weidevogels in de provincie Utrecht in 2021. [Sovon-rapport 2021/69](#). Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Snoo, G.R. de, Melman, T.C.P., Brouwer, F.M., Weijden, W.J. van der en Udo de Haes, H.A., 2016. *Agrarisch natuurbeheer in Nederland* (1^e druk). Wageningen Academic Publishers.

Wiersma, P., Ottens, H.J., Kuiper, M.W., Schlaich, A.E., Klaassen, R.H.G., Vlaanderen, O., Postma, M. & Koks, B.J., 2014. Analyse effectiviteit van het akkervogelbeheer in provincie Groningen. Rapport Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, Scheemda.

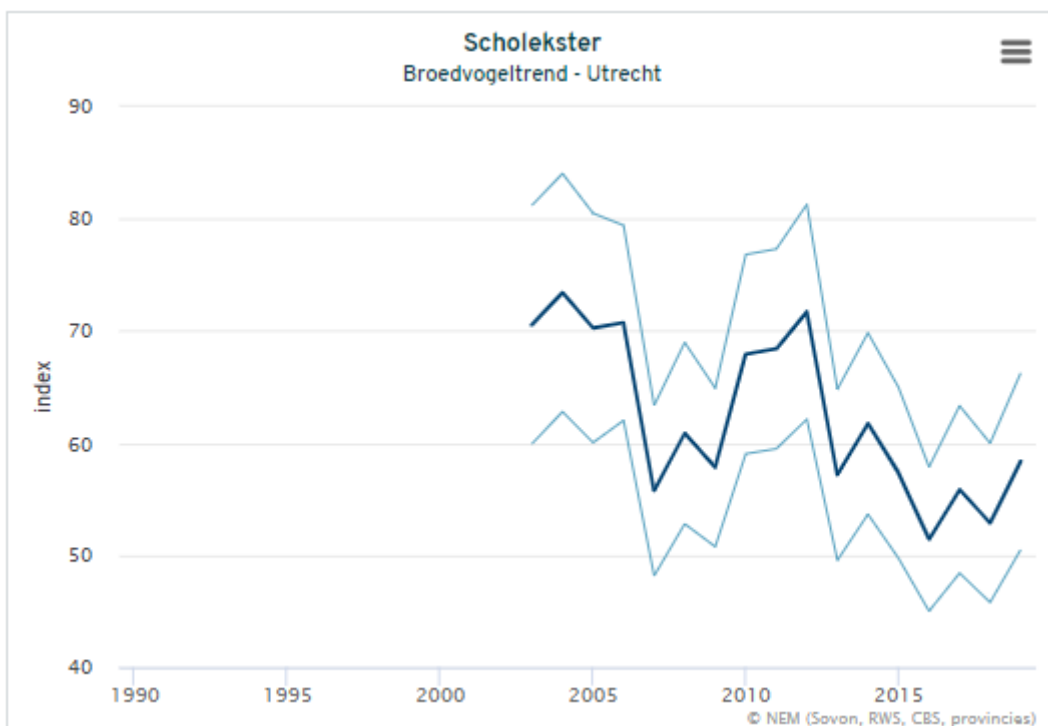
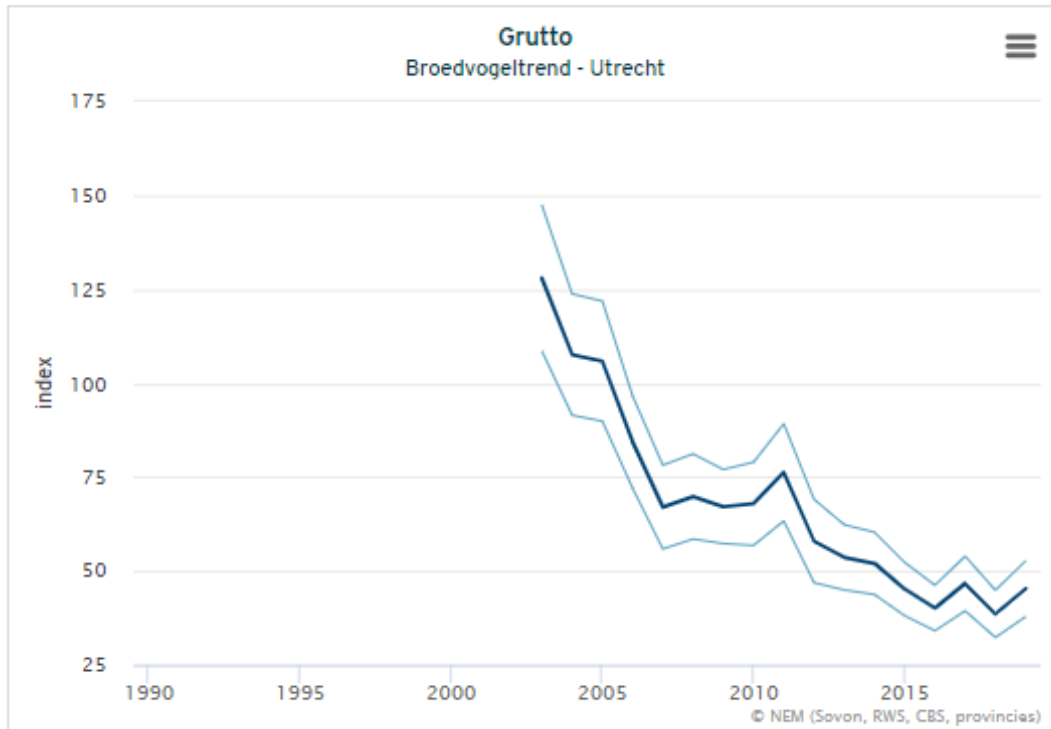
Wit, J.K. de, 2021. *De effectiviteit van Akkerranden in het Agrarisch Natuurbeheer* [Ongepubliceerde MSc onderzoeksstagerapport]. Wageningen University and Research.

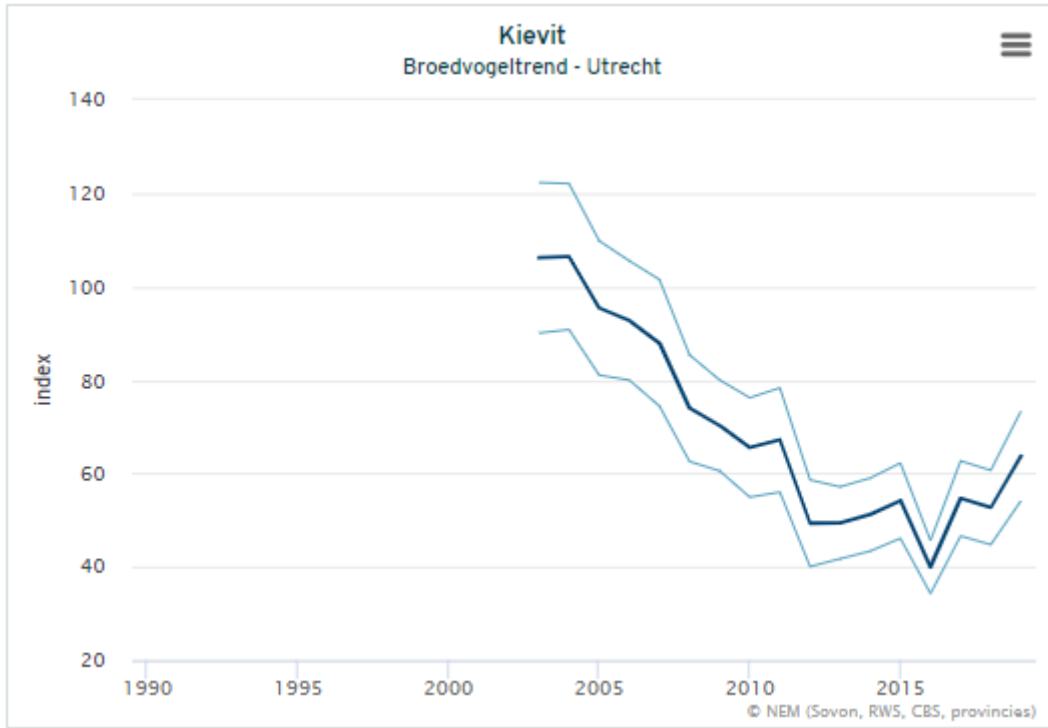
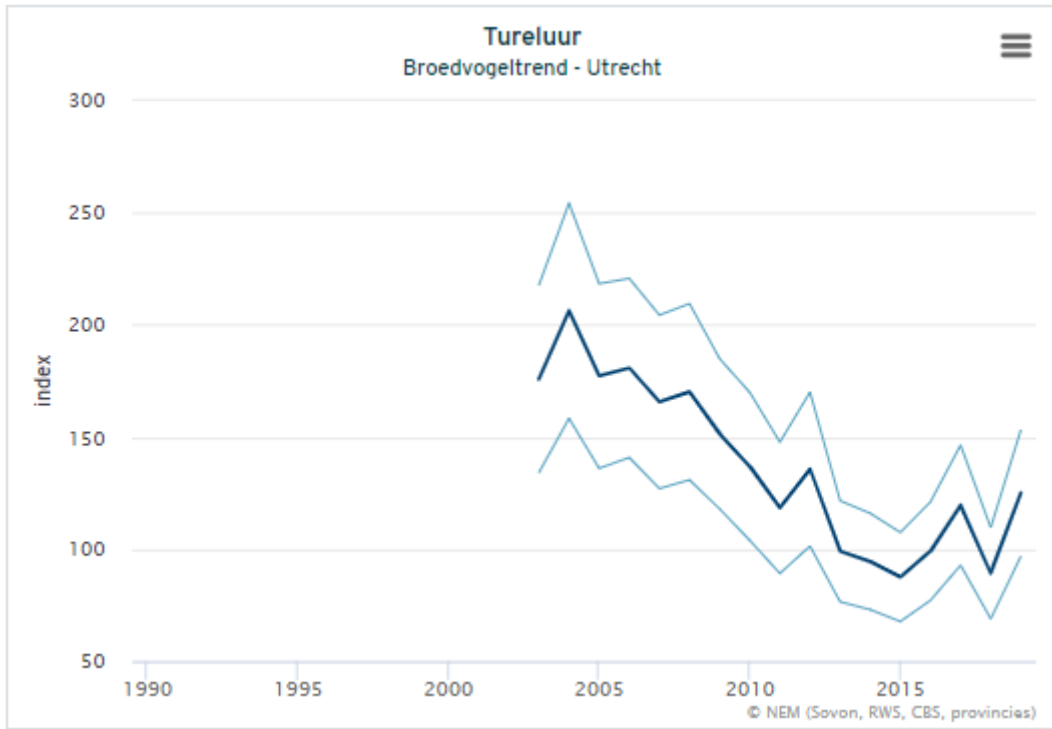
Bijlagen

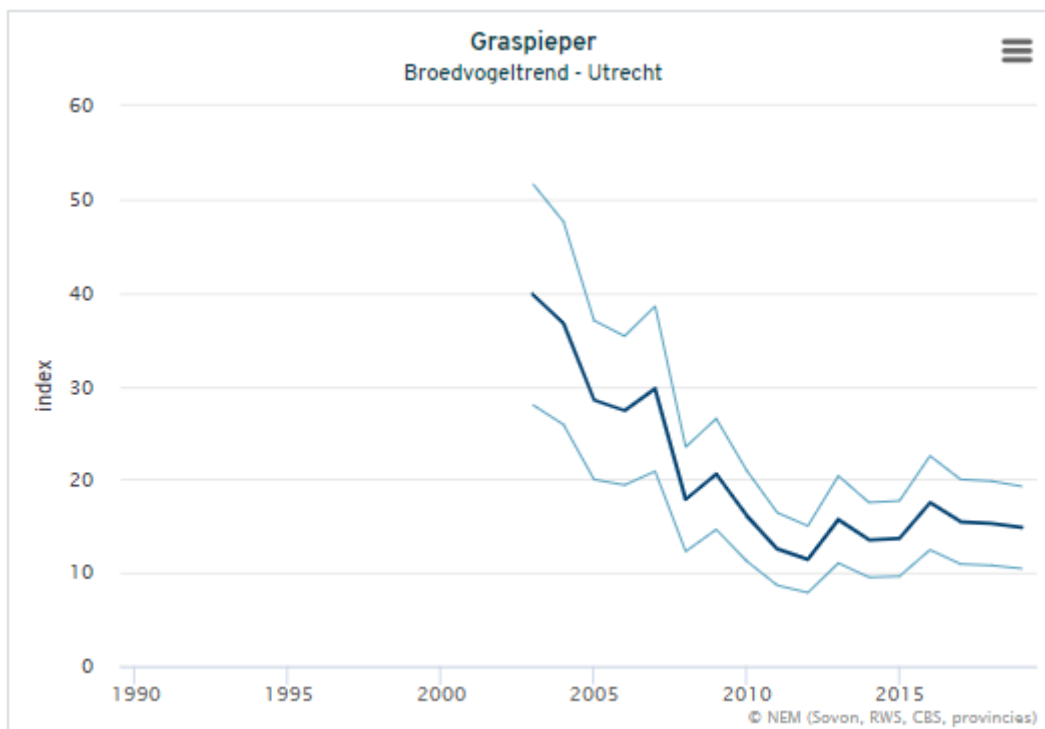
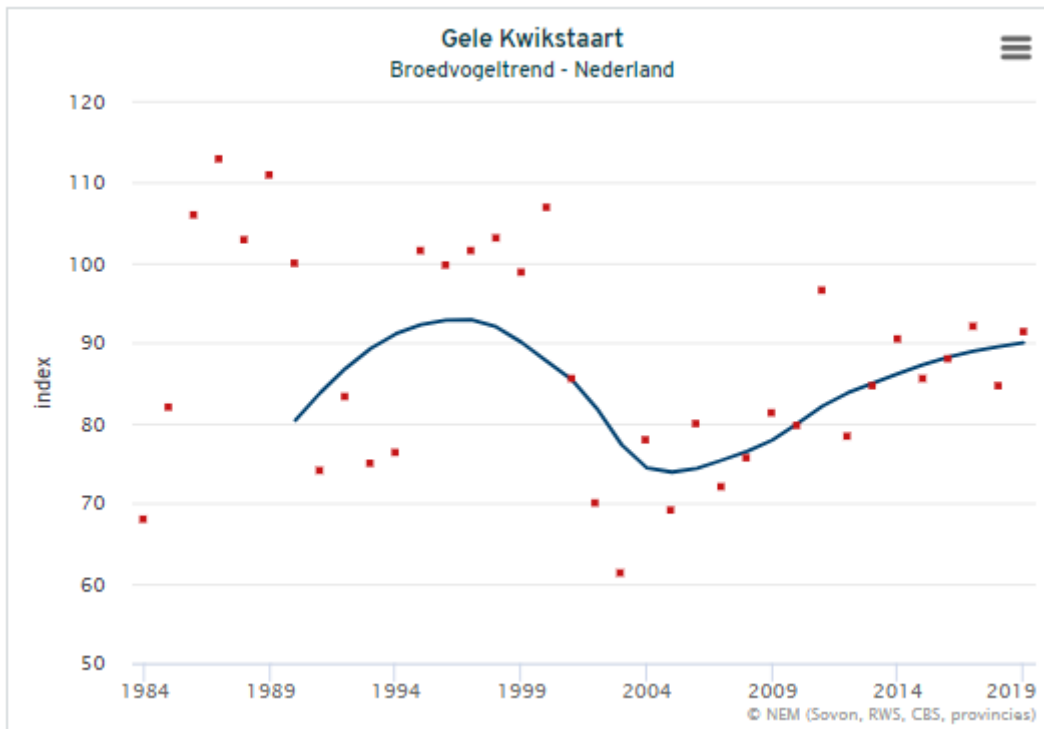
Bijlage I. Trends prioritaire vogelsoorten ANLb in Utrecht

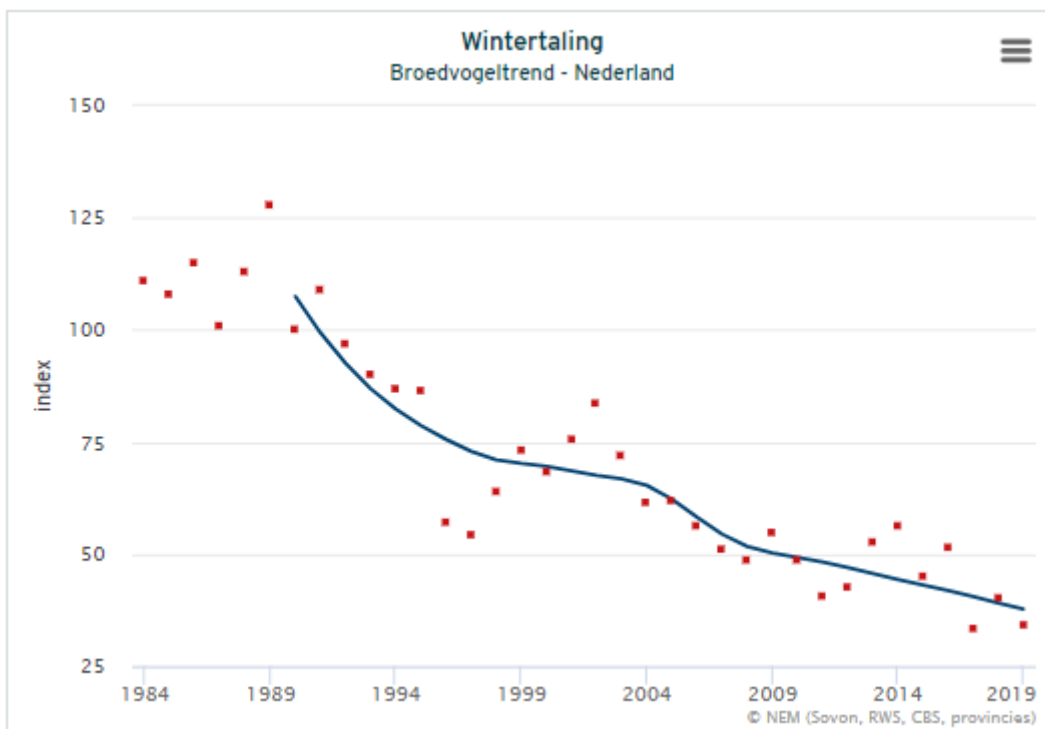
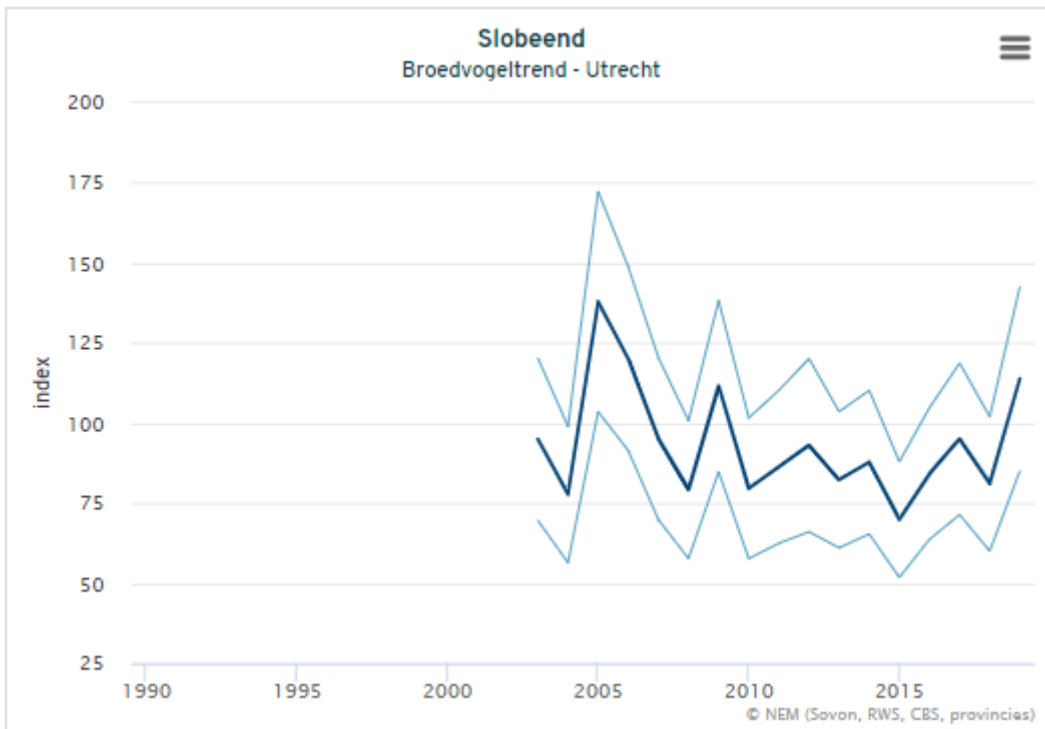
De volgende grafieken laten de populatietrend van verschillende vogelsoorten in het landelijk gebied zien. De donkere lijnen symboliseren de trendlijn en de lichte lijnen betreffen onzekerheidsmarges.

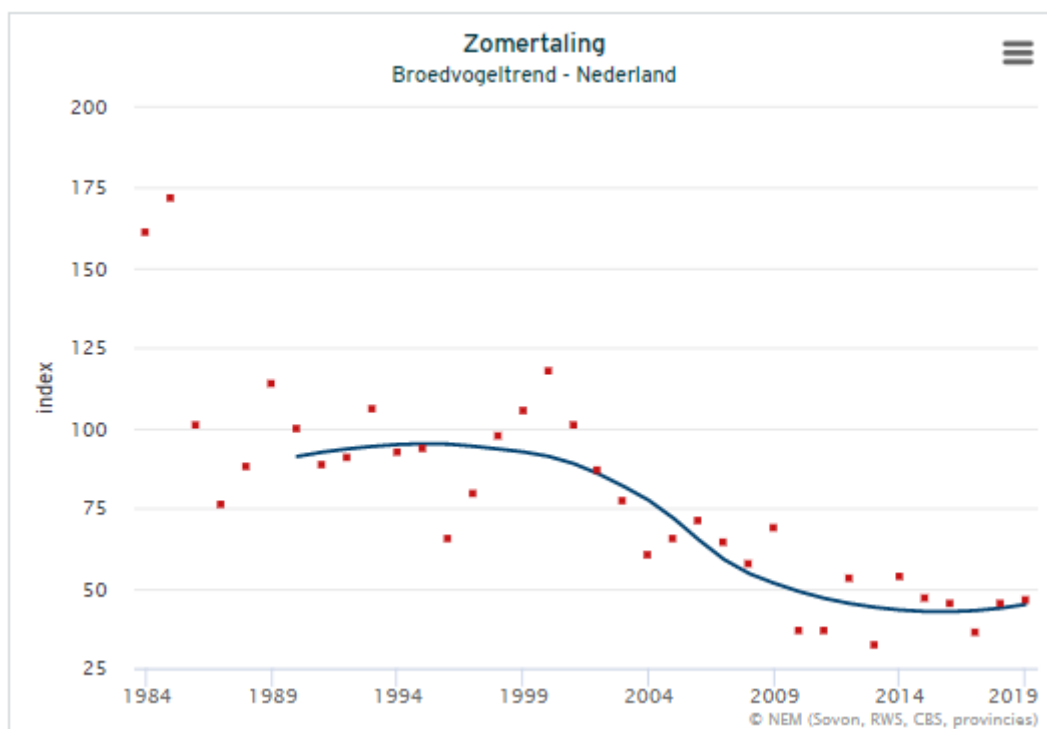
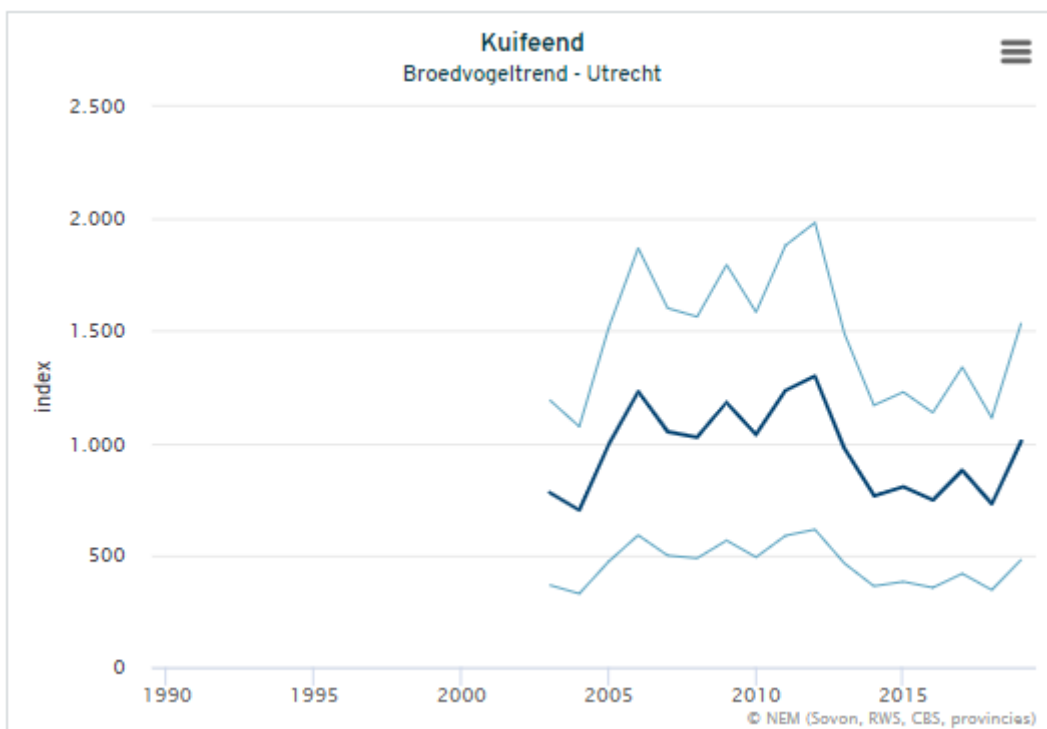
Vogelsoorten van Open grasland

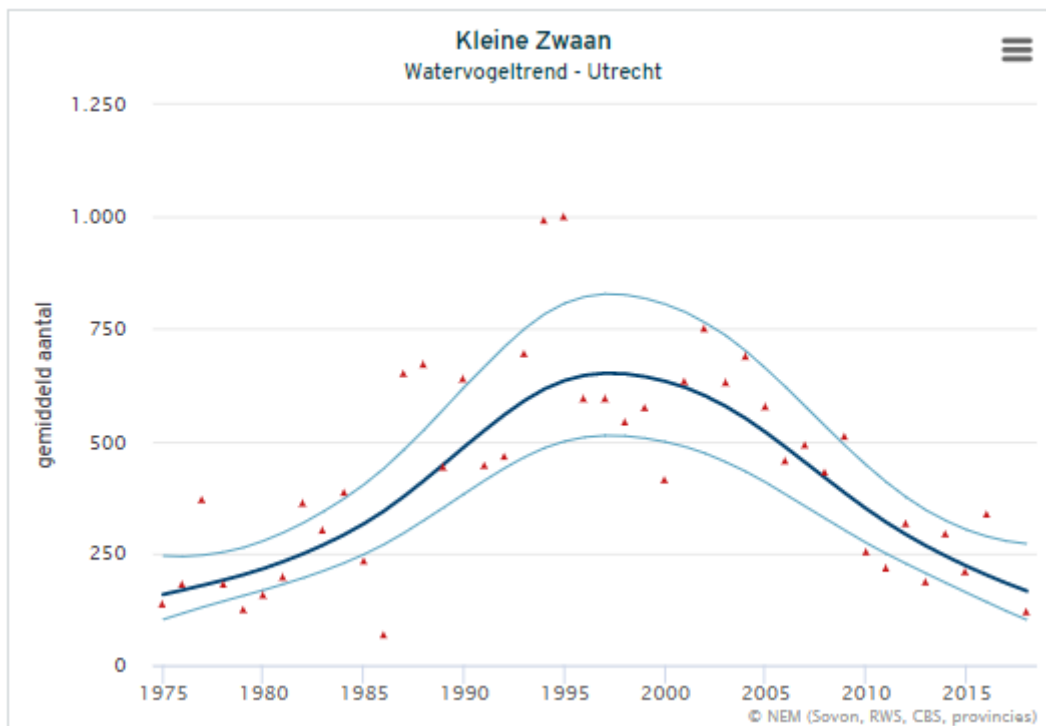
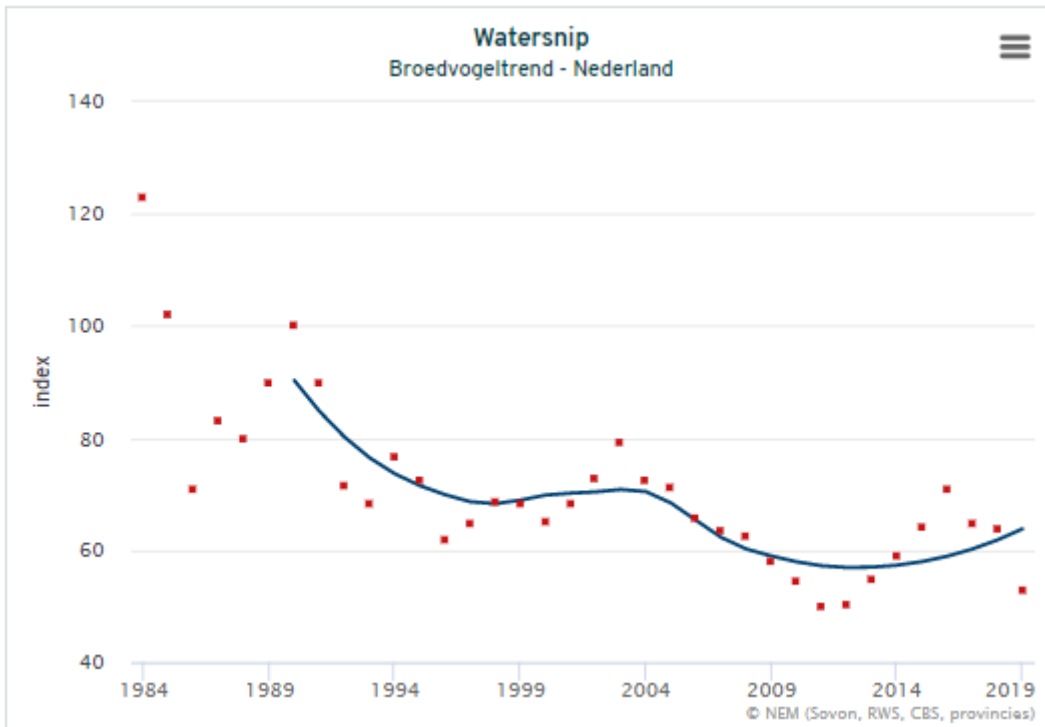

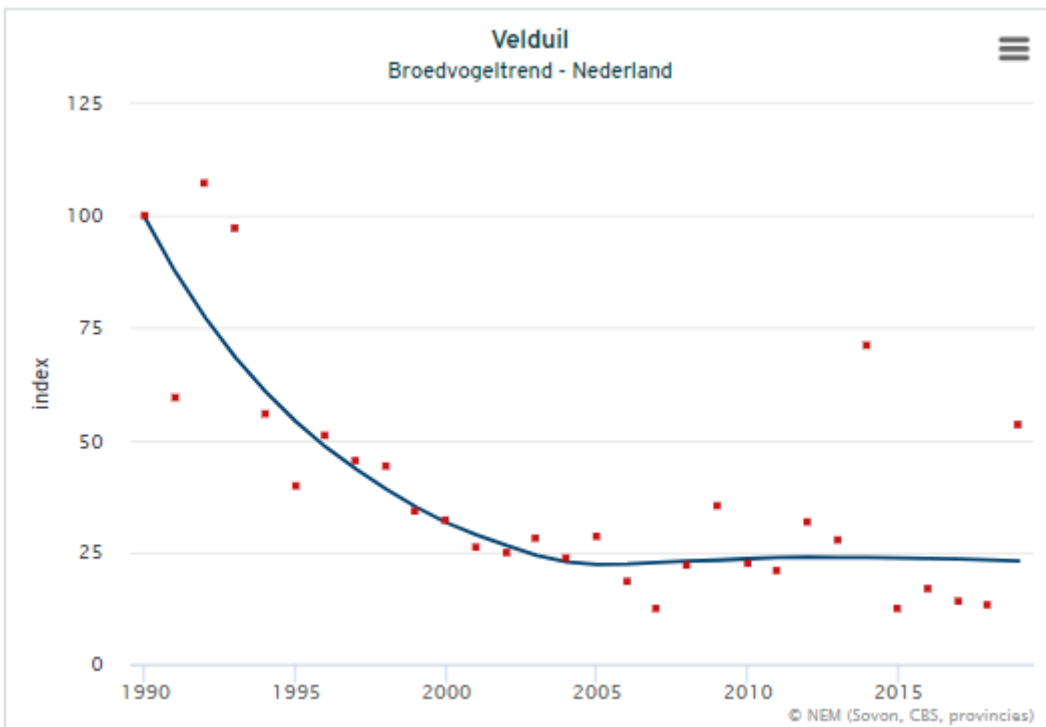
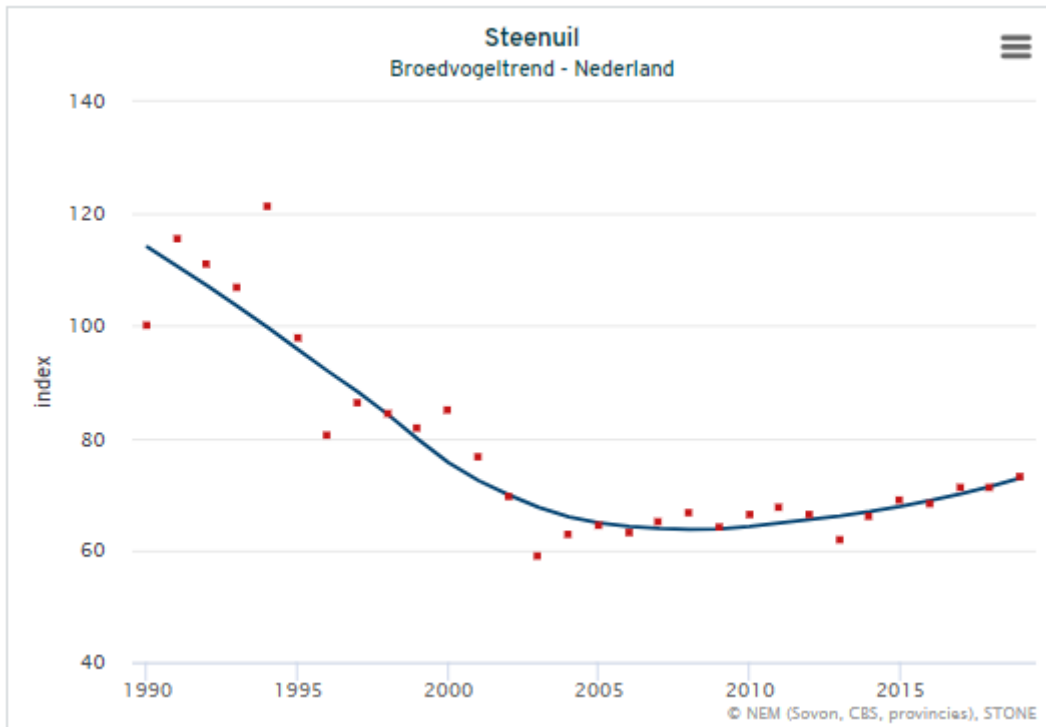

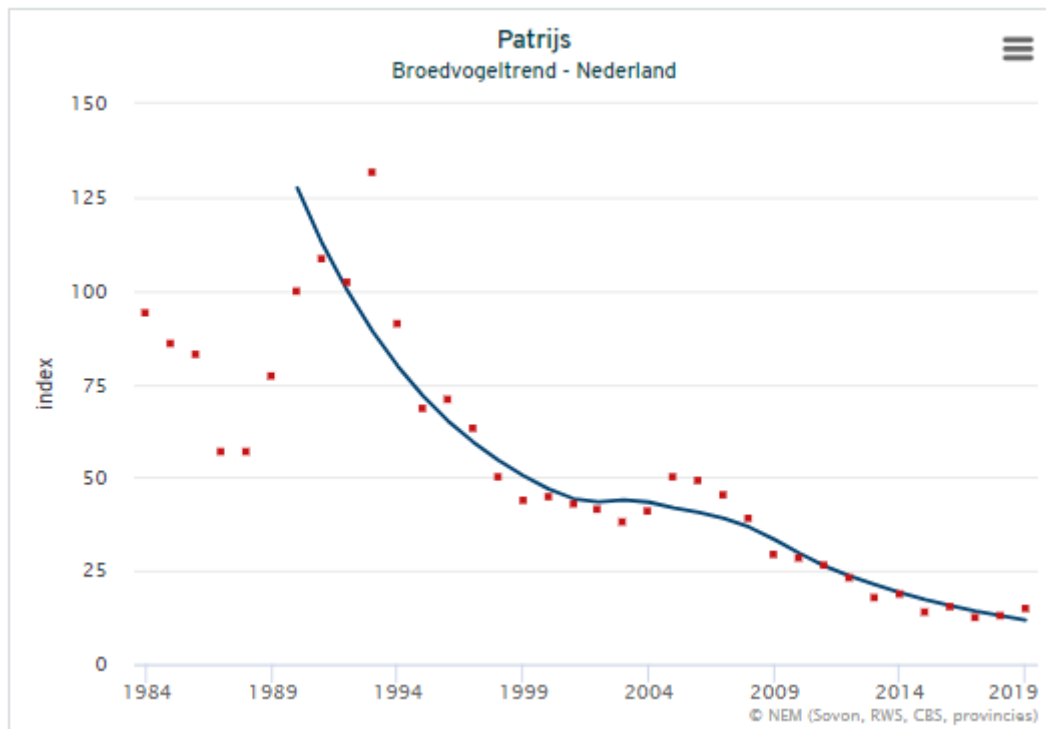
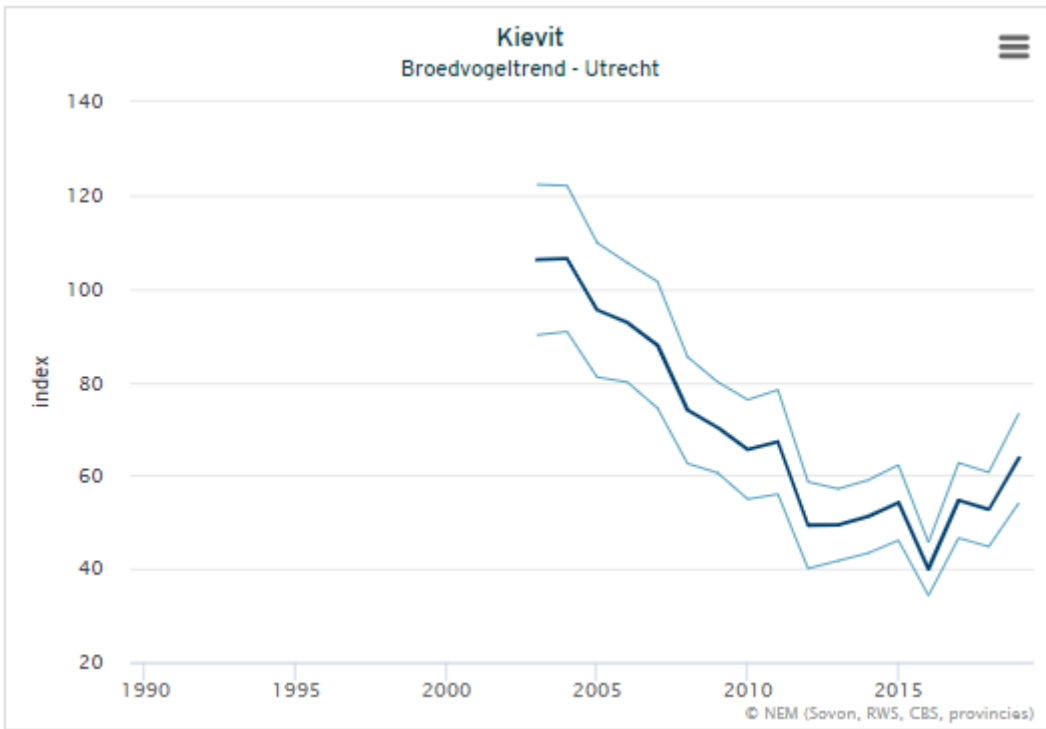

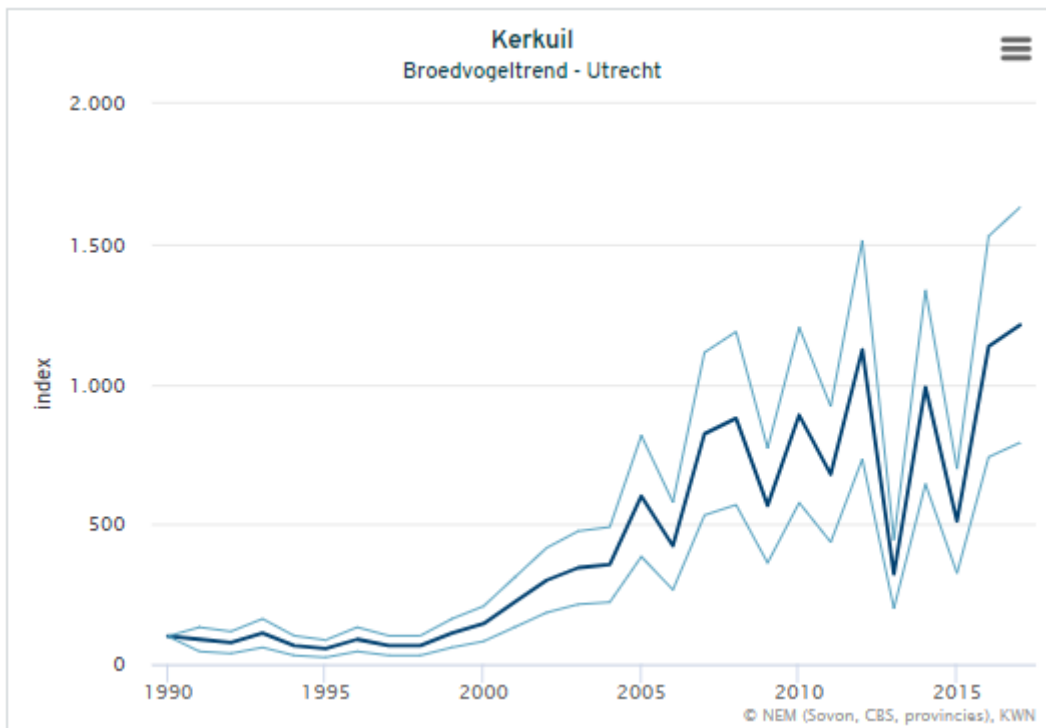
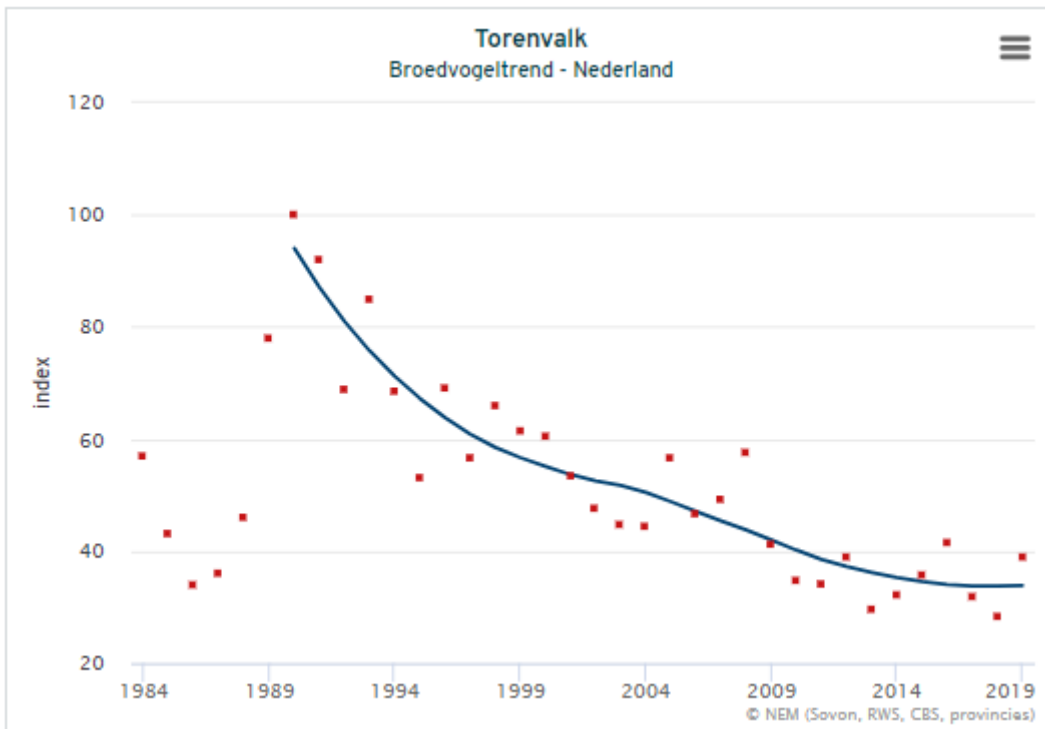

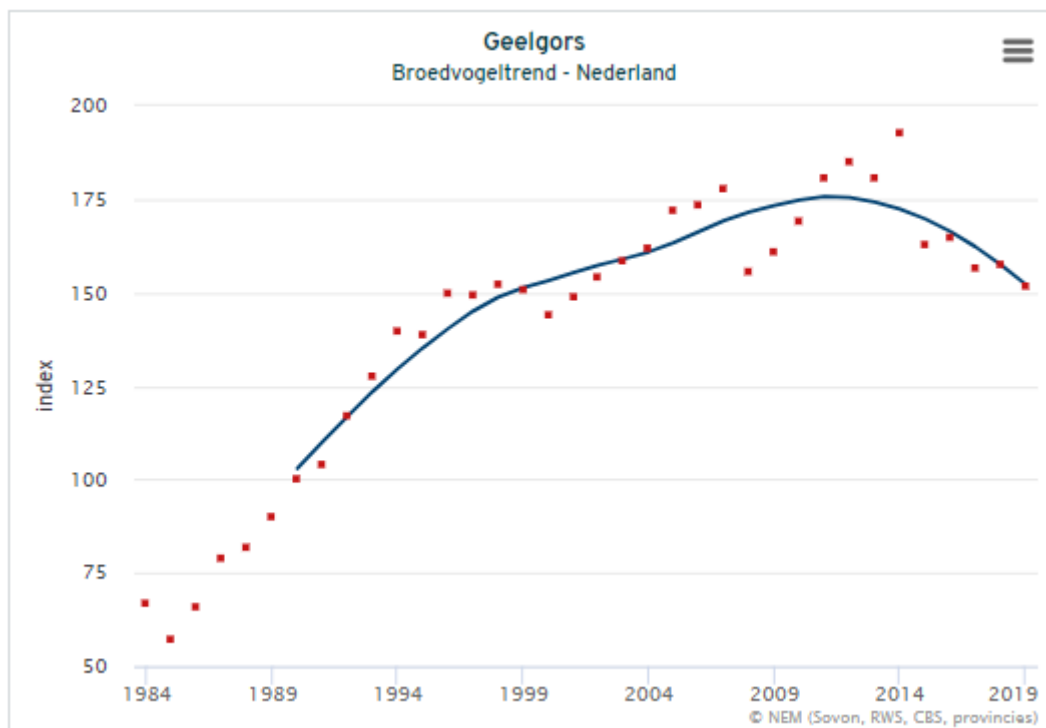
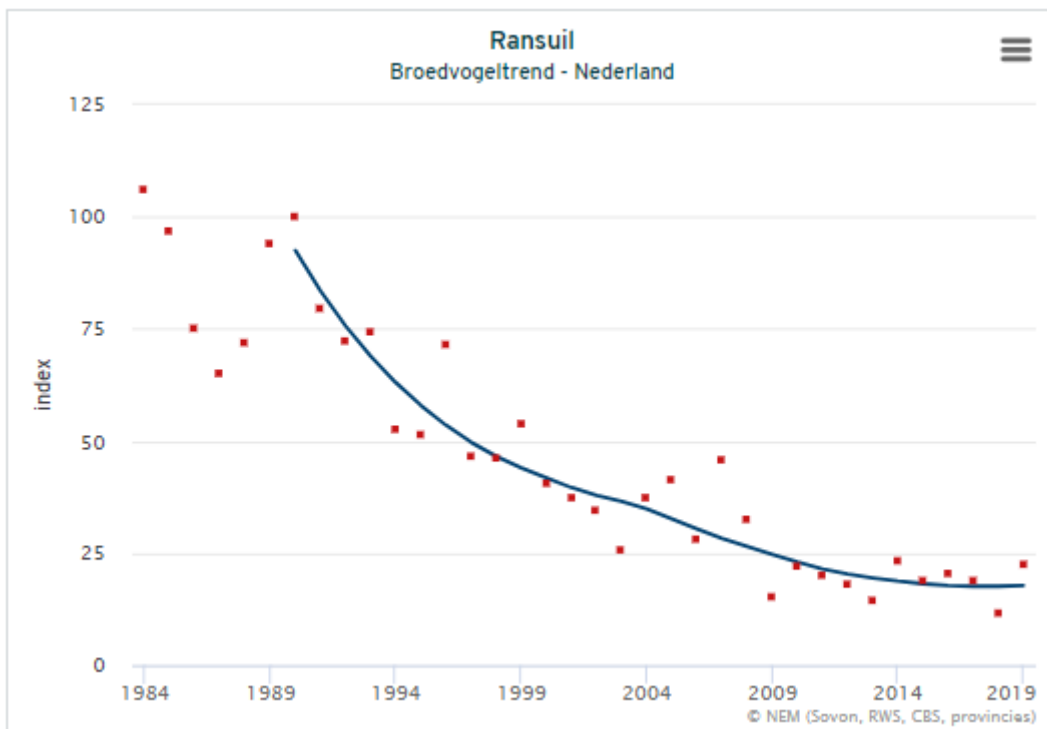

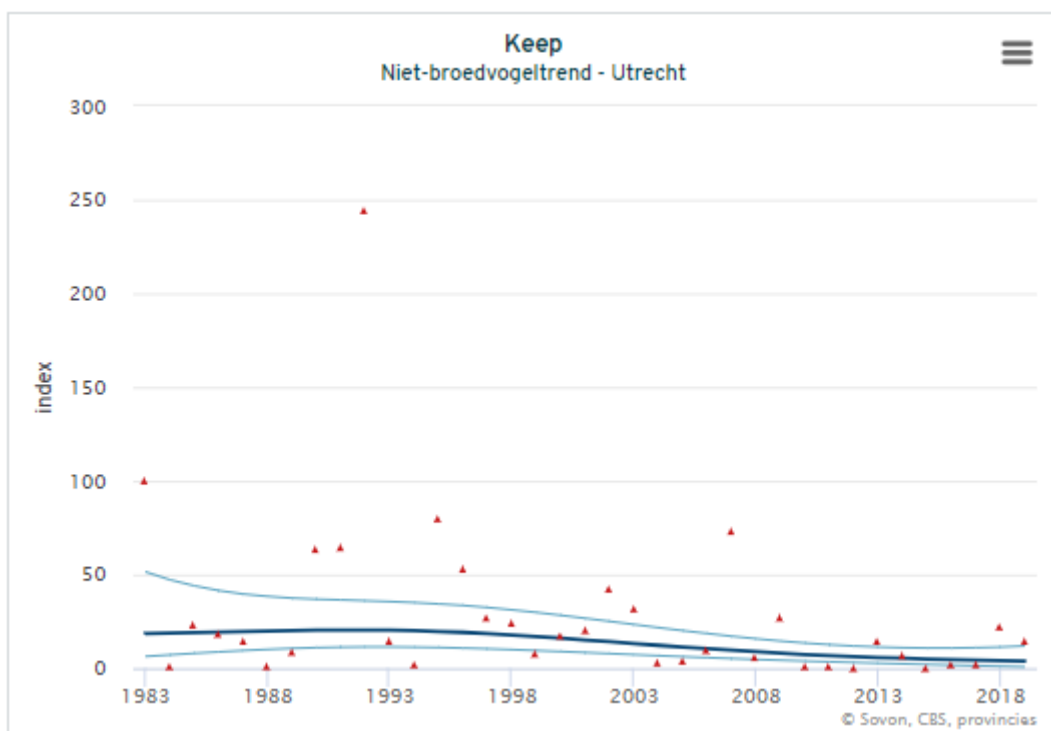
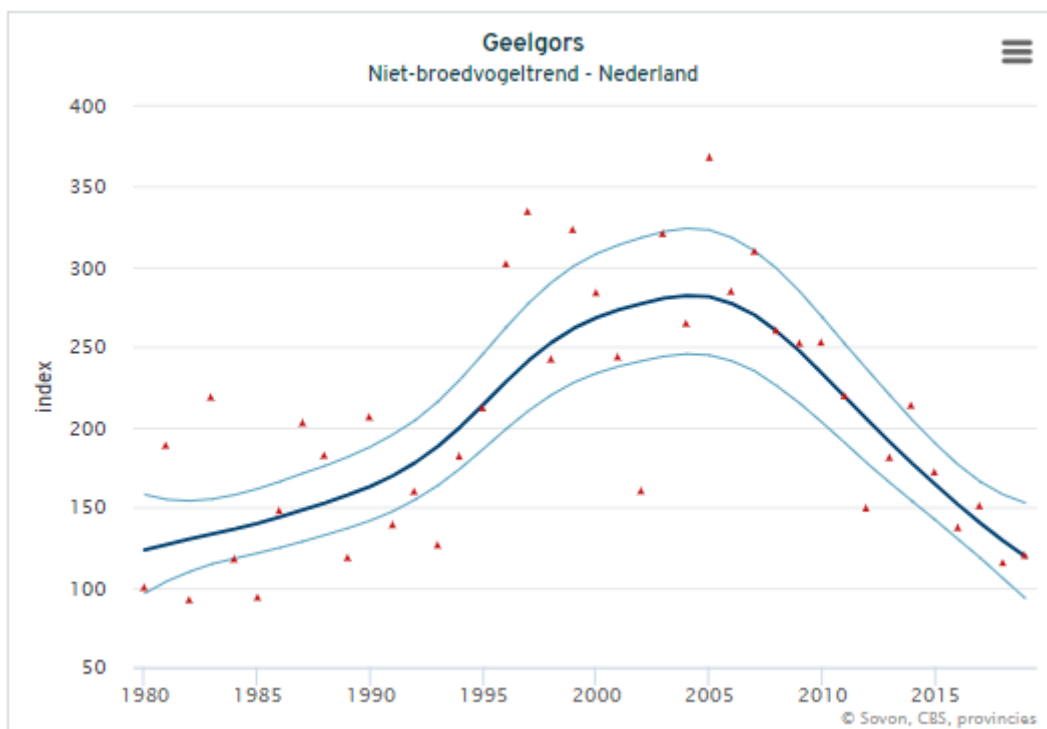
Vogelsoorten van droge dooradering

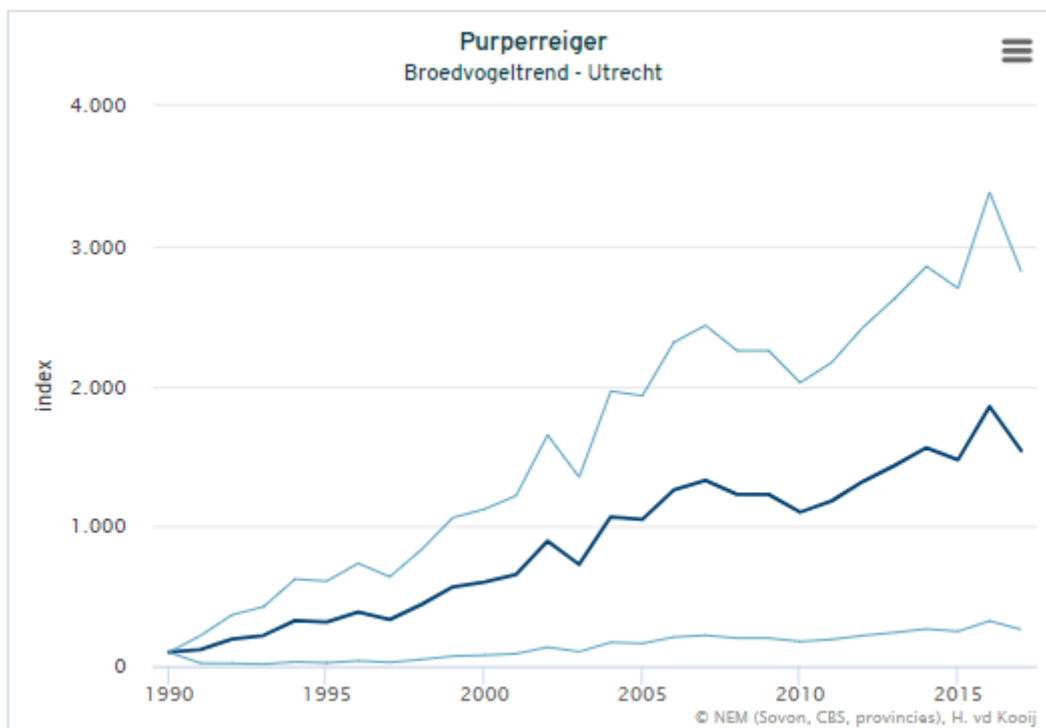
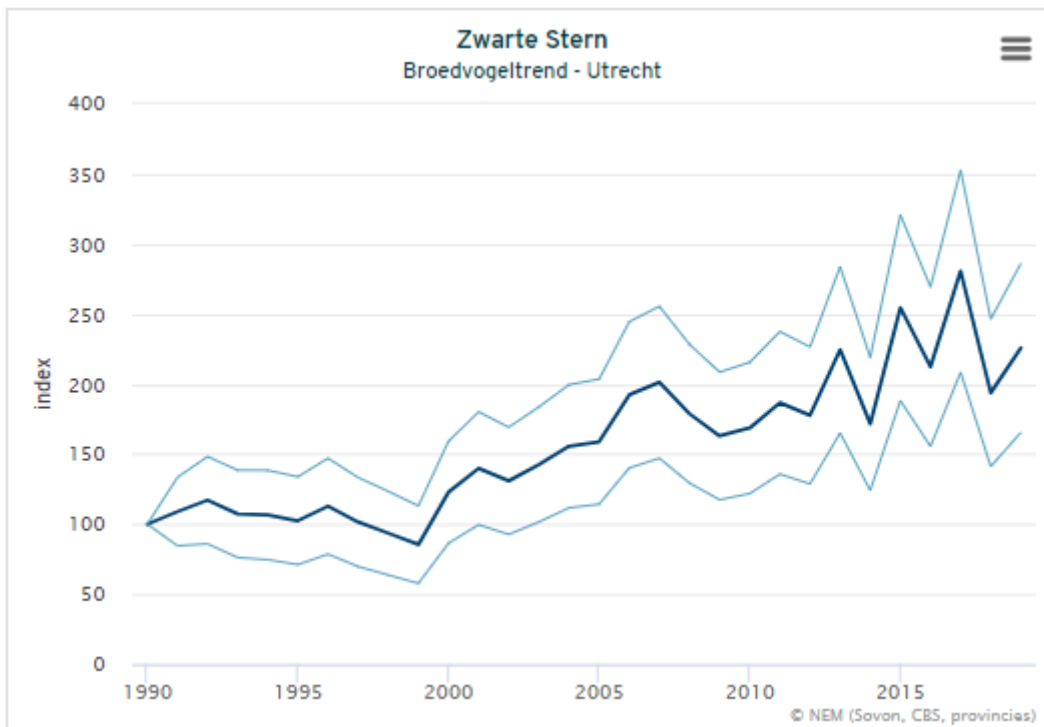

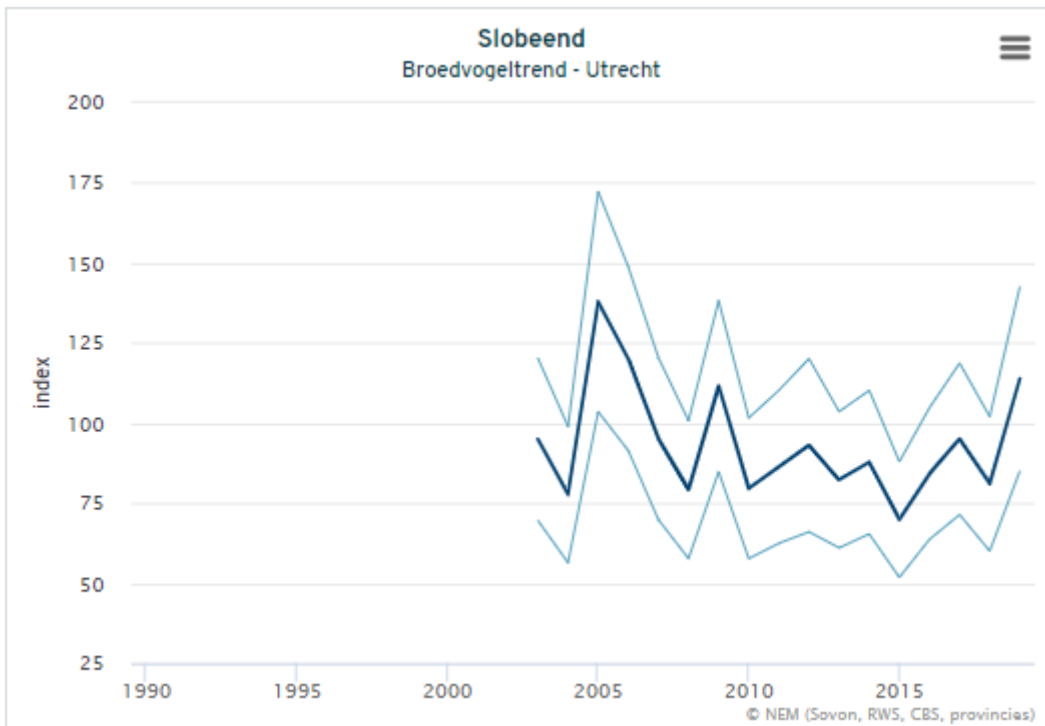
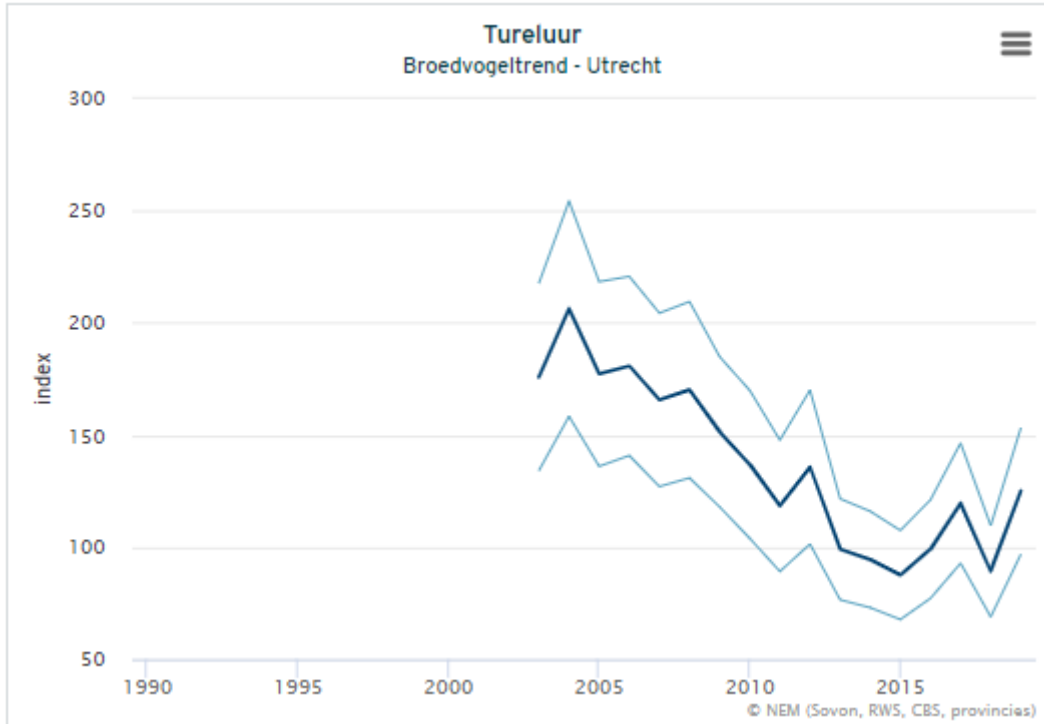

Vogelsoorten van Natte dooradering

Bijlage II. Het ANLb en de agrarische collectieven

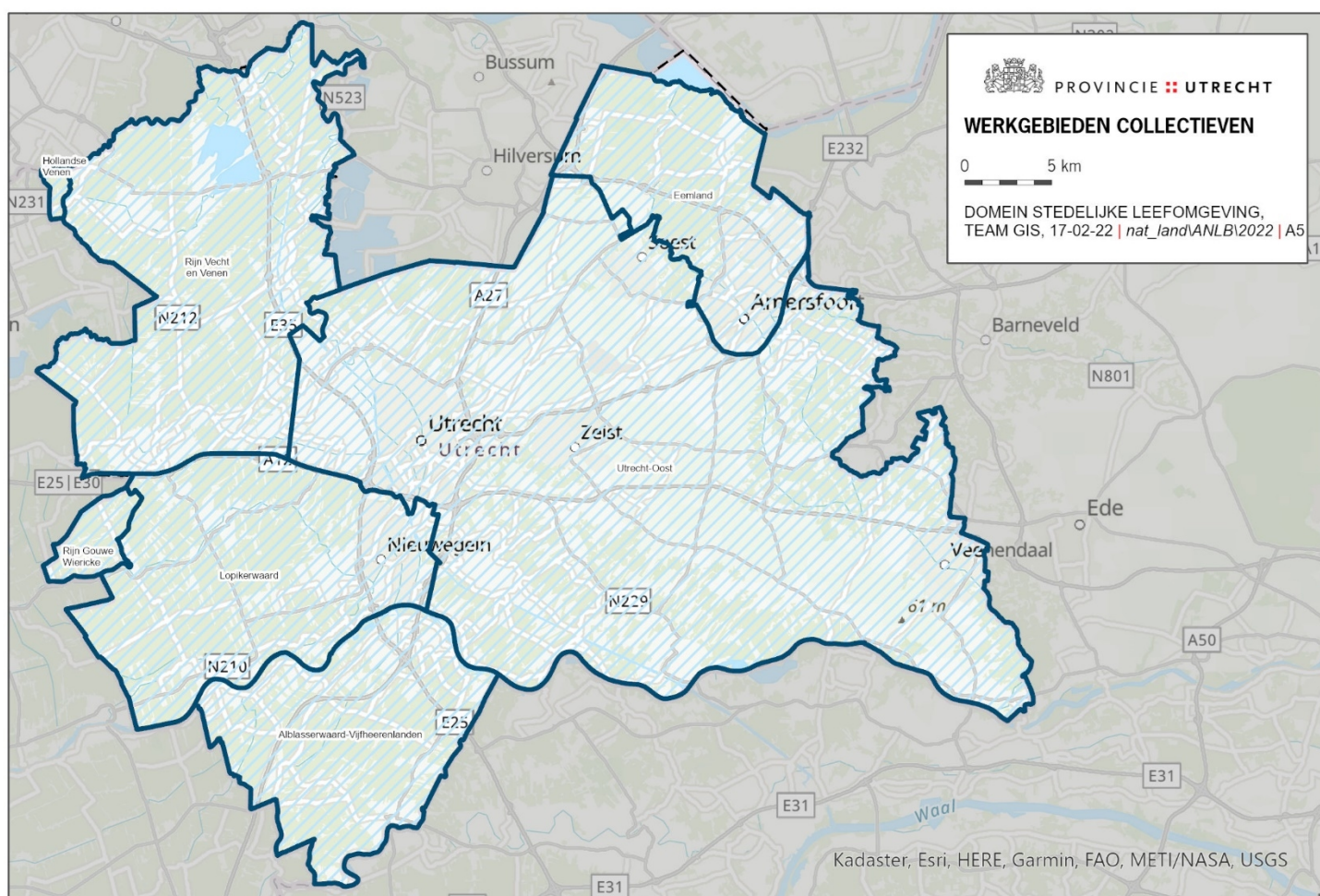
De agrarische collectieven

Met de ingang van het nieuwe ANLb in 2016 werden de subsidieaanvragen niet meer per individuele agrariër aangevraagd, maar per gebied via de nieuw opgerichte agrarische collectieven. De collectieven werden veelal opgericht vanuit de al bestaande agrarische natuurverenigingen en hadden dus al veel ervaring en kennis van het gebied, de deelnemers en het agrarisch natuurbeheer in het algemeen. De belangen van de collectieven worden behartigd door hun koepelorganisatie, BoerenNatuur.

In de provincie Utrecht hebben we 7 collectieven:

1. Utrecht-Oost
2. Eemland
3. Rijn, Vecht en Venen
4. Hollandse Venen
5. Lopikerwaard
6. Rijn Gouwe Wiericke
7. Alblasserwaard/Vijfheerenlanden

De werkgebieden van de collectieven staan hieronder aangegeven in figuur 12.

Figuur 12: De werkgebieden van de agrarische collectieven in Utrecht.

Het systeem van het ANLb

Het subsidiekader van het ANLb is sinds 2016 vereenvoudigd, maar nog altijd behoorlijk gecompliceerd.

In het ANLb is het agrarisch natuurbeheer sinds 2016 op landelijke schaal opgedeeld in 4 leefgebieden en 1 categorie:

1. Open grasland
2. Open akkerland (niet aanwezig in de provincie Utrecht wegens het gebrek aan grootschalige akkers)
3. Droge dooradering (hier zit ook het overige akkerbeheer bij ingedeeld in de provincie Utrecht)

4. Natte dooradering
5. Categorie water

Elk leefgebied is gekoppeld aan bepaalde karakteristieke doelsoorten. De beheermaatregelen die mogelijk zijn binnen elk leefgebied zijn dan ook specifiek gericht op deze doelsoorten. Deze beheermaatregelen zijn in 2016 vertaald naar een landelijke lijst met beheerpakketten voor agrarisch natuurbeheer (zie: [overzicht beheerpakketten ANLb 2022](#)). Deze beheerpakketten beschrijven maatregelen in de vorm van beheeractiviteiten en eisen die gesteld worden aan het pakket, waarmee agrarisch natuurbeheer gerealiseerd kan worden. De collectieven inventariseren jaarlijks bij hun deelnemers hoeveel hectare van elk beheerpakket ze kunnen afsluiten. In hun gebiedsaanvraag bundelen ze deze inventarisatie per leefgebied en vragen bij de provincie subsidie aan voor een afgesproken gemiddelde hectareprijs per leefgebied. De provincie controleert deze gebiedsaanvraag en geeft vervolgens een beschikking af voor het aangevraagde beheer. De collectieven krijgen echter pas na het beheerjaar de subsidie uitbetaald door RVO op basis van het gecontroleerde beheer. Het beheer wordt in het veld gecontroleerd door de NVWA. De hectareprijs per beheerpakket wordt gebaseerd op de gecombineerde prijs van beheeractiviteiten die uitgevoerd worden. De beheeractiviteiten staan beschreven in de koppeltabel, te vinden op de website van BIJ12. De koppeltabel zorgt ervoor dat het Nederlandse agrarisch natuurbeheer synchroon loopt met het Europese beleid en ook controleerbaar is volgens de Europese standaards. Dit legt echter wel één van de complicaties van het systeem bloot: er wordt gecontroleerd op beheeractiviteiten, maar in de praktijk wordt er op het niveau van beheerpakketten gewerkt.

ANLb overzicht op basis van beschikking 2021 (die gaat over beheerjaar 2022)			
ANV Lopikerwaard	Beschikking 2021	Jaarbedrag per leefgebied 2022	
	Oppervlakte in ha		
Open Grasland	1523,76	€	514.025,20
Natte Dooradering	0	€	-
Droge Dooradering	15	€	200.388,60
Water	50	€	77.054,50
Totaal	1588,76		€ 791.468,30
Hollandse Venen Beschikking 2021			
Open Grasland	101,41	€	34.479,40
Natte Dooradering	2,06	€	3.318,89
Droge Dooradering	0	€	-
Water	0	€	-
Totaal	103,47		€ 37.798,29
Alblasserwaard Beschikking 2021			
Open Grasland	1547,44	€	813.535,63
Natte Dooradering	145,53	€	216.490,43
Droge Dooradering	16,82	€	171.362,16
Water	9	€	8.100,00
Totaal	1718,79		€ 1.209.488,22
Utrecht Oost Beschikking 2021			
Open Grasland	0	€	-
Natte Dooradering	7,05	€	11.386,67
Droge Dooradering	650,54	€	1.751.429,33
Water	251,7	€	485.358,14
Totaal	909,29		€ 2.248.174,14
Rijn, Vecht en Venen Beschikking 2021			
Open Grasland	2927,1	€	1.185.270,60
Natte Dooradering	85,66	€	150.289,61
Droge Dooradering	20,78	€	177.573,20
Water	210,91	€	320.091,78
Totaal	3244,45		€ 1.833.225,20
Rijn en Gouwe Wiericke Beschikking 2021			
Open Grasland	153,5	€	77.139,89
Natte Dooradering	0	€	-
Droge Dooradering	1	€	1.500,00
Water	35	€	50.606,15
Totaal	189,5		€ 129.246,04
Eemland Beschikking 2021			
Open Grasland	2757,7	€	1.272.071,86
Natte Dooradering	0	€	-
Droge Dooradering	0,38	€	17.973,28
Water	31,56	€	41.308,25
Totaal	2789,64		€ 1.331.353,39

Tabel II: Overzicht van de subsidiebedragen en beheeropervlaktes van het beheerjaar 2022, gebaseerd op de beschikking van 2021.

Bijlage III. Adviestarieven landelijke beheerpakketten 2017

Adviestarieven landelijke beheerpakketten ANLB2017, versie maart 2017					
Nr	Naam pakket	Tarief beheerpakket	Beheervergoeding deelnemer	Transactiekosten collectief	Eenheid
	Tariefberekening	120%	100%	20% over de beheervergoeding	
1	Grasland met rustperiode				
a	1 april - 1 juni	€ 400,07	€ 333,39	€ 66,68	hectare
b	1 april - 8 juni	€ 583,08	€ 485,90	€ 97,18	hectare
c	1 april - 15 juni	€ 779,65	€ 649,70	€ 129,94	hectare
d	1 april - 22 juni	€ 877,56	€ 731,30	€ 146,26	hectare
e	1 april - 1 juli	€ 1.500,65	€ 1.250,54	€ 250,11	hectare
f	1 april - 8 juli	€ 1.625,18	€ 1.354,32	€ 270,86	hectare
g	1 april - 15 juli	€ 1.734,15	€ 1.445,13	€ 289,03	hectare
h	1 april - 22 juli	€ 1.843,12	€ 1.535,94	€ 307,19	hectare
i	1 april - 1 augustus	€ 1.983,23	€ 1.652,69	€ 330,54	hectare
j	1 april - 8 augustus	€ 2.208,43	€ 1.840,36	€ 368,07	hectare
k	1 april - 15 augustus	€ 2.433,64	€ 2.028,03	€ 405,61	hectare
l	1 mei - 15 juni	€ 328,56	€ 273,80	€ 54,76	hectare
m	8 mei - 22 juni	€ 328,56	€ 273,80	€ 54,76	hectare
n	1 april tot 1 september	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
o	1 april tot 15 september	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
p	1 april tot 1 oktober	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
q	1 mei - 1 juni	€ 290,40	€ 242,00	€ 48,40	hectare
r	8 mei - 8 juni	€ 290,40	€ 242,00	€ 48,40	hectare
s	1 mei - 8 juni	€ 290,40	€ 242,00	€ 48,40	hectare
t	8 mei - 15 juni	€ 290,40	€ 242,00	€ 48,40	hectare
2	Kuikenvelden				
a	rustperiode van 2 weken	€ 365,26	€ 304,38	€ 60,88	hectare
b	rustperiode van 3 weken	€ 548,26	€ 456,89	€ 91,38	hectare
c	rustperiode van 4 weken	€ 731,27	€ 609,39	€ 121,88	hectare
d	rustperiode van 5 weken	€ 914,28	€ 761,90	€ 152,38	hectare
e	rustperiode van 6 weken	€ 1.097,29	€ 914,41	€ 182,88	hectare
3	Plas-dras				
a	inundatie 15 februari - 15 april	€ 1.094,80	€ 912,33	€ 182,47	hectare
b	inundatie 15 februari - 15 mei	€ 1.736,82	€ 1.447,35	€ 289,47	hectare
c	inundatie 15 februari - 15 juni	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
d	inundatie 15 februari - 1 augustus	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
e	greppel inundatie 15 februari - 15 april	€ 1.094,80	€ 912,33	€ 182,47	hectare
f	greppel inundatie 15 februari - 15 mei	€ 1.736,82	€ 1.447,35	€ 289,47	hectare
g	greppel inundatie 15 februari - 15 juni	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
h	greppel inundatie 15 februari - 1 augustus	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
i	greppel inundatie 3 weken tussen 15 mei - 1 augustus	€ 865,21	€ 721,01	€ 144,20	hectare

j	greppel inundatie 4 weken tussen 15 mei - 1 augustus	€ 1.153,62	€ 961,35	€ 192,27	hectare
k	greppel inundatie 6 weken tussen 15 mei - 1 augustus	€ 1.730,43	€ 1.442,02	€ 288,40	hectare
l	greppel inundatie 8 weken tussen 15 mei - 1 augustus	€ 2.307,24	€ 1.922,70	€ 384,54	hectare
m	inundatie 15 februari - 1 oktober	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
n	inundatie 1 november - 31 januari, tenminste twee weken	pm	pm	pm	hectare
4	Legselbeheer				
a	nestbescherming op grasland	€ 152,01	€ 126,67	€ 25,33	nest
b	rustperiode op bouwland 1 april - 15 mei	€ 421,98	€ 351,65	€ 70,33	hectare
c	nestbescherming op bouwland	€ 152,01	€ 126,67	€ 25,33	nest
5	Kruidenrijk grasland	€ -			
a	1 april - 15 juni	€ 1.500,65	€ 1.250,54	€ 250,11	hectare
b	1 april - 22 juni	€ 1.725,85	€ 1.438,21	€ 287,64	hectare
c	1 april - 1 juli	€ 1.854,54	€ 1.545,45	€ 309,09	hectare
d	1 april - 8 juli	€ 1.983,23	€ 1.652,69	€ 330,54	hectare
e	1 april - 15 juli	€ 2.073,31	€ 1.727,76	€ 345,55	hectare
f	1 april - 22 juli	€ 2.163,39	€ 1.802,83	€ 360,57	hectare
g	1 april - 1 augustus	€ 2.253,47	€ 1.877,89	€ 375,58	hectare
h	rand klasse A	€ 1.275,44	€ 1.062,87	€ 212,57	hectare
i	rand klasse B	€ 1.436,30	€ 1.196,92	€ 239,38	hectare
j	1 april - 15 september	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare
k	1 april - 15 oktober	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	hectare

6	Extensief beweid grasland				
a	1 april / 15 juni, min. 1 tot max. 1,5 GVE	€ 697,30	€ 581,08	€ 116,22	hectare
b	1 april / 15 oktober, max. 0,5 GVE	€ 2.337,12	€ 1.947,60	€ 389,52	hectare
c	1 april / 15 juni, min. 1 tot max. 3 GVE	€ 478,12	€ 398,43	€ 79,69	hectare
7	Ruige mest				
a	rijland	€ 138,72	€ 115,60	€ 23,12	hectare
b	vaarland	€ 249,64	€ 208,04	€ 41,61	hectare
8	Hoog waterpeil				
a	verhoging met 20 cm, vanaf 1 feb	€ 126,06	€ 105,05	€ 21,01	hectare
b	verhoging met 30 cm, vanaf 1 feb	€ 189,09	€ 157,58	€ 31,52	hectare
c	verhoging met 40 cm, vanaf 1 feb	€ 252,13	€ 210,10	€ 42,02	hectare
d	verhoging met 20 cm, vanaf 15 mrt	€ 63,02	€ 10,50	€ 52,52	hectare
e	verhoging met 30 cm, vanaf 15 mrt	€ 94,55	€ 15,76	€ 78,79	hectare
f	verhoging met 40 cm, vanaf 15 mrt	€ 126,06	€ 21,01	€ 105,05	hectare
9	Poel en klein historisch water				
a	kleine poel, 75 - 100% schonen	€ 78,47	€ 65,39	€ 13,08	stuk
b	grote poel, 75 - 100% schonen	€ 127,07	€ 105,89	€ 21,18	stuk
c	kleine poel, maximaal 75% schonen	€ 58,85	€ 49,04	€ 9,81	stuk

d	grote poel, maximaal 75% schonen	€ 95,30	€ 79,42	€ 15,88	stuk
e t/m i	zie rekentool				
10	Natuurvriendelijke oever				
a	natuurvriendelijke oever	€ 0,63	€ 0,52	€ 0,10	meter
b	natuurvriendelijke oever met schapenbegrazing	€ 0,63	€ 0,52	€ 0,10	meter
11	Rietzoom en klein rietperceel				
a	smalle rietzoom	€ 0,51	€ 0,43	€ 0,09	meter
b	brede rietzoom en klein rietperceel	€ 768,80	€ 640,67	€ 128,13	hectare
12	Duurzaam slootbeheer				
a	Baggeren met de baggerpomp	€ 0,18	€ 0,15	€ 0,03	m1
b	Ecologisch slootschonen	€ 0,12	€ 0,10	€ 0,02	m1
c	Ecologisch slootschonen voor krabbescheervegetaties	€ 0,07	€ 0,06	€ 0,01	m1
13	Botanisch waardevol grasland				
a	Botanisch weiland	€ 1.447,39	€ 1.206,16	€ 241,23	ha
b	Botanisch hooiland	€ 1.653,25	€ 1.377,71	€ 275,54	ha
c	Botanisch waardevolle weiderand	€ 1.447,39	€ 1.206,16	€ 241,23	ha
d	Botanisch waardevolle hooilandrand	€ 1.838,44	€ 1.532,03	€ 306,41	ha
e	Botanische hooiland 15-6 tot 20-7	€ 1.653,25	€ 1.377,71	€ 275,54	ha
f	Botanisch hooiland 15-6 tot 3-8	€ 1.770,89	€ 1.475,74	€ 295,15	ha
g	Botanisch hooiland 15-6 tot 17-8	€ 1.888,53	€ 1.573,78	€ 314,76	ha
14	Stoppeland				
a,b,c,d	klei	€ 424,00	€ 354,00	€ 71,00	ha
a,b,c,d	zand	€ 180,00	€ 150,00	€ 30,00	ha
15	Wintervoedselakker				
a,b,c,d	klei	€ 3.036,46	€ 2.530,38	€ 506,08	ha
a,b,c,d	zand	€ 2.415,18	€ 2.012,65	€ 402,53	ha
16	Vogelakker				
a,c	roulerend klei	€ 2.318,40	€ 1.932,00	€ 386,40	ha
a,c	roulerend zand	€ 1.845,60	€ 1.538,00	€ 307,60	ha
b	meerjarig klei	€ 3.036,46	€ 2.530,38	€ 506,08	ha
b	meerjarig zand	€ 2.415,18	€ 2.012,65	€ 402,53	ha
17	Bouwland voor hamsters				
a	Bouwland voor hamsters	€ 2.789,37	€ 2.324,48	€ 464,90	ha
b	Graanperceel voor hamsters	€ 2.318,40	€ 1.932,00	€ 386,40	ha
18	Kruidenrijke akker				
a	3 van de 6 jaar graan	€ 1.553,18	€ 1.294,32	€ 258,86	ha
b	4 van de 6 jaar graan	€ 1.999,47	€ 1.666,22	€ 333,24	ha
c	5 van de 6 jaar graan	€ 2.373,79	€ 1.978,16	€ 395,63	ha
d	3 van de 5 jaar graan	€ 1.999,47	€ 1.666,22	€ 333,24	ha
e	4 van de 5 jaar graan	€ 2.373,79	€ 1.978,16	€ 395,63	ha
19	Kruidenrijke akkerranden				
klei	€ 3.036,46	€ 2.530,38	€ 506,08	ha	
zand	€ 2.415,18	€ 2.012,65	€ 402,53	ha	
20	Hakhoutbeheer				
a t/m e	zie rekentool				
21	Beheer van bomenrijen	zie rekentool			
22	Knip- of scheerheg				
a	beheer jaarlijks	€ 3,26	€ 2,72	€ 0,54	meter
b	beheer elke 2 à 3 jaar	€ 2,09	€ 1,74	€ 0,35	meter
23	Struweelhaag	€ -			
a	snoeicyclus 5 - 7 jaar 1 oktober tot 15 maart	€ 2,83	€ 2,36	€ 0,47	meter
b	snoeicyclus > 12 jaar 1 oktober tot 15 maart	€ 1,97	€ 1,64	€ 0,33	meter

24	Struweelrand	€ 11,26	€ 9,38	€ 1,88	are
25	Bomen op landbouwgrond	zie rekentool			
26	Half- en Hoogstamboomgaard				
a	Hoogstamboomgaard	€ 1.941,97	€ 1.618,31	€ 323,66	ha
27	Hakhoutbosje				
a	Droog	€ 7,94	€ 6,62	€ 1,32	are
b	Vochtig en nat	€ 14,72	€ 12,27	€ 2,45	are
28	Griendje	€ 27,60	€ 23,00	€ 4,60	are
29	Bosje	€ 23,21	€ 19,34	€ 3,87	are
30	Zwarte stern	€ 482,00	€ 401,67	€ 80,33	1000m2
31	Insectenrijk graslandbeheer				
a	basis	€ 1.998,51	€ 1.665,42	€ 333,08	ha
b	plus	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	ha
32	Insectenrijke graslandrand	€ 2.884,04	€ 2.403,37	€ 480,67	ha
33	Foerageerrand bever	pm	pm	pm	ha
34	Leibomen bij historische boerderijen	€ 1.941,97	€ 1.618,31	€ 323,66	ha
35	Zandwallen	€ 1.159,52	€ 966,27	€ 193,25	ha
36	Beheer peilscheidingen				
a,b	€ 48,64	€ 40,53	€ 8,11	stuk	
37	Beheer infiltratiegreppel	€ 600,00	€ 500,00	€ 100,00	ha